

KIRJAILIJAT ÄÄNESSÄ

KIRJAILIJUUS, SUKUPOLVET JA YHTEISKUNNALLINEN KANTAAOTTAVUUS
RADIOHAASTATTELUISSA 1960- JA 1980-LUVUILLA

Roosa Venäläinen
Maisterintutkielma
Historia
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Roosa Venäläinen	
Työn nimi Kirjailijat äänessä - Kirjailijuus, sukupolvet ja yhteiskunnallinen kantaottavuus radiohaastatteluissa 1960- ja 1980-luvuilla	
Oppiaine Historia	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 78
<p>Tiivistelmä</p> <p>Maisterintutkielma käsittelee suomalaisen kirjailijan ammatin kehitystä kahden radio-ohjelman, vuonna 1968 esitetyn Kirjailijan puheenvuoron ja vuoden 1989 Kirjakanavan jaksoissa kuultujen kirjailijoiden haastattelujen kautta.</p> <p>1960- ja 1980-luvuilla suomalaiseen kirjallisuuteen vaikuttivat monet asiat, kuten yhteiskunnan rakenneuudistus, kansainvälistyminen ja television ja median käytön lisääntyminen. 1960-luvun kirjallisuutta leimasivat kirjasodat, joista tunnetuin oli Hannu Salaman Juhannustanssit teosta käsitellyt jumalanpilkka-oikeuden käynti. Kirjallisuus oli kantaottavaa ja huomiota kiinnitettiin ajankohtaisiin aiheisiin dokumenttiteosten, kiistakirjoitusten ja pamflettien muodossa. 1980-luvulla kirjallisuuteen vaikuttivat kansainvälistyminen ja tiedonkulun nopeutuminen, joiden seurauksena kirjallisuudelta alettiin vaatia uudistumista. Uuden sukupolven kirjailijoilta vaadittiin kapinaa, esimerkiksi urbaanisuutta maaseuturrealismen vastapainoksi.</p> <p>Tutkielmassa vertailun lisäksi hyödynnän hermeneuttista analyysia selvittääkseni, millainen kirjailijan ammatti Suomessa oli, muuttuiko se tutkimusjakson aikana ja entä millaisia elementtejä siihen liitettiin. Lisäksi tarkastelen kirjailijoiden roolia yhteiskunnallisina keskustelijoina ja kannanottajina. Kirjailijoiden haastattelujen perusteella ammatti oli 1960- ja 1980-luvuilla arvostettu ja siihen liitettiin moraali, kirjailijalle oma tyypillinen tavamerkki sekä dokumentaristisuus. Vuonna 1968 esitetyissä haastatteluissa kirjailijan ammattia korostettiin huomattavasti enemmän, samoin kuin ajankohtaisia aiheita, kun taas vuonna 1989 haastatteluissa kirjailijoiden teokset saivat enemmän näkyvyyttä ammatin jäädessä jopa kokonaan pois keskustelusta. Lisäksi 1960-luvulla naiskirjailijoita käsiteltiin heidän naiseutensa kautta, kun taas 1980-luvulla haastatteluissa sukupuoli ei korostunut laisinkaan. Sukupolvien väliset erot ja eri kirjalliset sukupolvet korostuivat ajan hengen mukaisesti enemmän 1960-luvulla esitetyissä haastatteluissa. 1980-luvulla esitetyissä kirjailijoiden haastatteluissa korostui taas tietokirjallisuus, jonka suosio lukijoiden keskuudessa nousi kyseisellä vuosikymmenellä. Molemmissa radiosarjoissa kirjailijat näyttäytyivät yhteiskunnallisessa keskustelussa kannanottajien lisäksi myös asioiden esille tuojina.</p>	
Asiasanat 1960-luku, 1980-luku, kirjailijuus, kirjailija, radiohaastattelu, radio, sukupolvi, vertailu, hermeneuttinen analyysi, kannanotto	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

TAULUKOT

- TAULUKKO 1 Tutkielmassa käytetyt Yleisradion Kirjailijan puheenvuoro -sarjan haastattelut. Lähde: YLE Metro ohjelmatietokanta. 6
- TAULUKKO 2 Tutkielmassa käytetyt Yleisradion Kirjakanava-sarjan haastattelut. Lähde: YLE Metro ohjelmatietokanta. 7

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Suomalainen kirjallisuus 1960- ja 1980-luvuilla.....	1
1.2	Aikaisempi tutkimus	4
1.3	Aineisto ja tutkimusmenetelmät.....	5
1.3.1	Aineisto	5
1.3.2	Tutkimusmenetelmät.....	9
1.4	Käsitteet	11
1.4.1	Kirjailija.....	11
1.4.2	Sukupolvi.....	12
1.5	Tutkimusetiikka	13
2	KIRJAILIJAN PUHEENVUORO - SUKUPOLVIEN VÄLISISTÄ EROISTA	15
2.1	Kirjailijan ura ja teokset.....	16
2.1.1	Markku Lahtela - ”Jeesus on sumuinen ennustaja”	16
2.1.2	Paavo Rintala - Sotahistorioitsijoihin kyllästynyt.....	18
2.1.3	Marko Tapio - Kymmenen vuoden urakka	21
2.2	Kirjailijoiden kannanottoja yhteiskunnan ongelmiin ja puheenaiheisiin ..	24
2.2.1	Marja-Leena Mikkola - Prostituutiosta ja Latinalaisesta Amerikasta kapitalismin kynsissä	24
2.2.2	Anu Kaipainen - Yksinäisyydestä ja erilaisuuden hyväksymisen vaikeudesta	27
2.2.3	Eeva Kilpi - Mies ”seksuaaliobjektina” ja ”madonnana” olemisesta	28
2.3	Kirjailijoiden näkemykset 50- ja 60-lukujen eroista	31
2.3.1	Jouko Tyyri - Organisoitumattomat 60-lukulaiset.....	32
2.3.2	Anja Vammelvuo - Nuoren sukupolven äiti.	35
2.3.3	Pekka Lounela - Anarkismi, jossa ei heitellä pommeja.....	37
3	KIRJAKANAVA - KIRJAILIJUUS ESILLÄ JA PIILOSSA.....	40
3.1	Suomi tiiviimmin osaksi Eurooppaa vai ei?.....	41
3.1.1	Paavo Haavikko - tuotanto tarkoittaa tuhoamista.....	41
3.1.2	Veijo Meri - ”Sieluninsinöörien” puolesta puhuja.....	44
3.1.3	Markku Envall - Kaksoisroolitutkimuksella kohti eurooppalaista kulttuuria	47
3.2	Tietokirjoja ja elämäkertoja	49
3.2.1	Riitta Kallas - Kolmen naisen kirjeenvaihdosta.....	50
3.2.2	Erik Tawaststjerna - Jean Sibelius ja hänen ”laaja skaalansa”	52
3.2.3	Pekka Kilkki - Metsätieteilijästä, joka oli myös diplomaatti sekä vakooja.....	54

3.2.4	Markku Löytönen - Suomalaisista tutkimusmatkailijoista.....	55
3.3	Kirjailija, teos ja lukija.....	57
3.3.1	Kerttu-Kaarina Suosalmi - Kirjailijan ja lukijan toistensa ymmärtämisestä.....	58
3.3.2	Gösta Ågren - Voittaja runoissa, muissa häviäjä.....	60
4	MONIPUOLINEN KIRJAILIJUUS.....	64
	LÄHTEET.....	69

1 JOHDANTO

1.1 Suomalainen kirjallisuus 1960- ja 1980-luvuilla

”Kirjailija ei saa koskaan olla ajattelematta ihmistä, jolle hän kirjoittaa. Mutta hän ei saa olla tuon ajatuksen vanki. On kirjallisuutta, joka kuuluu tulevaisuuteen ja on kirjallisuutta joka on mykkää joillekin sukupolville.”¹

Perehdyn tässä maisterintutkielmassani suomalaisen kirjailijan ammatin kehitykseen vertailemalla keskenään kahta vuosina 1968 ja 1989 esitettyä suomalaista kirjallisuutta käsittelevää radio-ohjelmaa. Nämä kaksi maisterintutkielmaan valitsemaani radio-ohjelmaa ovat *Kirjailijan puheenvuoro* ja *Kirjakanava*.

Näiden kahden radio-ohjelman esittämisen aikoihin Suomessa tapahtui paljon. Esimerkiksi 1960-luvulla koettu rajun rakennemuutos vaikutti kaikkiin yhteiskunnan osa-alueisiin. Kaupungistuminen kiihtyi, kun suuret ikäluokat aikuistuiivat ja muuttivat opiskelemaan tai töiden perässä maalta kasvaviin kaupunkeihin. Nuoriso alkoi kyseenalaistamaan vallinneita ajatusmalleja ja arvoja. Uusvasemmistolaisuus nousi vuosikymmenen puolessa välissä merkittäväksi voimaksi suomalaisessa yhteiskunnassa, joka näkyi vasemmistolaisuuden voimistumisena ja opiskelijaradikalismina. 60-luvun radikalismi oli totaalista ja siinä sekoittuivat niin sosiaaliset, poliittiset, kulttuuriset ja kuin taloudellisetkin tekijät. Toisin sanoen traditionaaliset ja modernit ongelmat ja kamppailut sekoittuivat toisiinsa. Suomalainen maaseutupohjainen yhteinäiskulttuuri alkoi murtua, mikä näkyi myös kirjallisuudessa.²

Toisen maailmansodan jälkeen suomalaisessa kirjallisuudessa korostuivat 1950-luvulle tyypillinen modernismi ja lähimenneisyyden tarkastelu. 1960-luvulle tultaessa

---

¹ Näin lausui kirjailija Helvi Hämäläinen Finlandia-palkinnon jakotilaisuudessa 12. tammikuuta 1989 palkinnon voittaneelle Gösta Ågrenille. Ågren voitti vuoden 1988 Finlandia-palkinnon runokokoelmallaan *Jär*. Ks. Kirjakanavan jakso Finlandia-palkinto, 13.1.1989.

² Kolbe 1996, 136; Kuhna 2004, 16; Tarvainen 1993, 11, 32.

politisoituminen ja vasemmistolaisuuden nousu vaikuttivat kirjallisuuteen merkittävästi. Vuonna 1962 Pentti Saarikoski julkaisi runokokoelmansa *Mitä tapahtuu todella?*, jossa Saarikoski teki avoimen poliittisen kannanoton kirjoittamalla yhdessä kokoelman runossa haluavansa elää kommunistisessa maailmassa. Kirjallisuus muuttui entistä osallistuvammaksi ja politisoitumisen lisäksi siihen vaikuttivat myös talouskasvu ja rauhan kauden vakiintuminen. Televisio toi maailman tapahtumat sekä kriisit kaikkien ulottuville ja kirjallisuudessa huomio alkoi keskittyä ajankohtaisiin ongelmiin. Vuosikymmenen loppuun mennessä proosan kirjoittajat keskittyivät julkaisemaan dokumenttiteoksia, raportteja, kiistakirjoituksia sekä pamfletteja, joita kaikkia yhdisti ei-kaunokirjallinen tyyli. Tämä kirjallisuuden kantaottavuus saavutti huipunsa vuonna 1968.³

Kirjasodat ja niistä käydyt julkiset keskustelut, sekä Hannu Salaman kohdalla oikeudenkäynti olivat 60-luvun kirjallisuuden kentän keskipisteessä ja niistä heijastui yhteiskunnan ilmapiirin muutos. Tosin ne olivat jo saaneet alkunsa edellisellä vuosikymmenellä, kun Väinö Linna julkaisi *Tuntemattoman sotilaan* vuonna 1954. Tuolloin teos aiheutti laajaa kirjallista väittelyä. Ensimmäinen 1960-luvun kirjasota alkoi vuonna 1963, kun Paavo Rintala julkaisi teoksensa *Sissiluutnantti*. Hannu Salaman vuotta myöhemmin julkaistu *Juhannustanssit* aiheutti vielä enemmän julkista keskustelua, joka johti jumalanpilkkaoikeudenkäyntiin. Salama tuomittiin ehdolliseen vankeusrangaistukseen, mutta presidentti Urho Kekkonen armahti hänet vuonna 1968, mikä myös päätti hänen teostaan koskeneen kirjasodan.⁴

1980-luku oli Suomessa taloudellisen nousun aikaa. Samaan aikaan tapahtunut rakennemuutos maatalousvaltaisesta jälkiteolliseksi yhteiskunnaksi vaikutti voimakkaasti kulutukseen, jossa alettiin korostaa tarpeiden tyydyttämisen sijaan yksilöä ja hänen toiveittensa toteuttamista. Kaupunkielämä ja sen luovatoiminta alkoivat korostua esimerkiksi kauppakeskusten myötä, niihin tultiin ostosten tekemisen lisäksi viettämään aikaa. Myös medialla ja julkisuudella oli hyvin keskeinen osa 1980-luvulla. Yhteiskunnassa vallitsi myös voimakas konsensus ja esimerkiksi sukupuolielämä oli parisuhteiden lisääntymisestä huolimatta pidättyväisempää, kuin 1960-luvulla. Mutta vuodesta 1989 tuli rajojen rikkomisen vuosi monellakin tavalla ja ihmiset alkoivat kyseenalaistaa perinteisiä arvoja.⁵

Taloudellisen nousukauden vuosikymmenellä suomalainen kirjallisuus näyttäytyy kenties hieman synkähkönä, mutta myös tapahtumarikkaana. Kansainvälistyminen ja tiedonkulun nopeutuminen alkoivat näkyä kirjallisuudessa, jolloin siltä alettiin vaatia uudistumista. Uuden sukupolven kirjailijoilta vaadittiin kapinaa, esimerkiksi urbaanisuutta maaseuterealismiin vastapainoksi. 1980-luvulla kirjallisuudessa poliittisen taistelun tilalle tulivatkin toiveet ja päiväunet sekä painajaiset. Kirjallisuudessa pahuus nousikin vuosikymmenen tunnukseksi, kun synkkä ja väkivaltainen proosa

---

³ Laitinen 1991, 593; Kuhna 2004, 9.

⁴ Kuhna 2004, 10-11.

⁵ Sarantola-Weiss 2022, 18-19, 26-27, 53, 56, 94, 114-116, 119-120, 153, 290.

alkoi vallata alaa. Kirjallisuuden parissa käytiin myös paljon keskustelua postmodernismista ja naiskirjailijat alkoivat nousta esille, sillä 80-luvulla ensimmäistä kertaa esikoiskirjailijoissa naisten määrä oli suurempi, kuin miesten. Naiskirjailijoiden määrän lisääntyessä myös keskustelu heidän seksuaalisuudestaan alkoi korostua kirjallisuudessa. Vuosikymmenen puolivälin paikkeilla, vuonna 1984 Suomen Kirjasäätiö alkoi jakaa Finlandia-palkintoa tunnustuksena Suomen kansalaisen kirjoittamasta ansiokkaasta romaanista. Viisi vuotta myöhemmin Suomen Kirjasäätiö jakoi ensimmäisen Tieto-Finlandian-palkinnon ansiokkaalle, suomalaiselle yleistajuiselle tietokirjalle, joka edisti merkittävästi lukijoiden kiinnostusta tietokirjallisuutta kohtaan.⁶

Pystyäkseen perehtymään suomalaisen kirjailijan ammatin kehitykseen vertailen keskenään kahdella eri vuosikymmenellä radiossa esitettyjä kirjailijoiden haastatteluja. Tätä varten olen määritellyt kolme tutkimuskysymystä, jotka ovat seuraavat:

1. Millainen kirjailijan ammatti oli Suomessa ja muuttuiko se tutkimusjakson aikana?
2. Minkälainen rooli kirjailijoilla oli yhteiskunnallisina kannanottajina ja keskustelijoina?
3. Millaisia elementtejä kirjailijan ammattiin on liitetty?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen haen vastausta primääriaineistostani selvittämällä, kuinka kirjailijat ja heitä haastatelleet henkilöt puhuivat kirjailijan ammatista ja muuttuiko siinä jokin vuosikymmeneltä toiselle siirryttäessä? Toiseen tutkimuskysymykseen haen ensimmäisen tavoin vastausta radio-ohjelmissä esitetyistä haastatteluista. Millaisia kannanottoja kirjailijat tekevät haastatteluissa ja minkälaisia keskusteluja näistä kannanotoista syntyi heitä haastatelleiden toimittajien kanssa. Kuten kahteen edellä esiteltyyn tutkimuskysymyksen tavoin tarkastelen myös kolmatta tutkimuskysymystäni primääriaineistoni haastatteluista.

Tutkimukseni aikarajaus käsittää primääriaineistoni, radio-ohjelmien esittämisen vuodet 1968 ja 1989. Nämä vuodet valikoituivat tutkimusaineiston pohjalta. Löydetyäni *Kirjailijan puheenvuoron* jaksoja Yleisradion Elävästä arkistosta etsin sille vertailukelpoista aineistoa. Vertailun mahdollistamiseksi toisen osan primääriaineistostani tuli olla muutaman vuosikymmenen nuorempaa tai vanhempaa ja käsittää *Kirjailijan puheenvuoron* tavoin useita jaksoja sisältävän radio-ohjelman. Vuonna 1989 esitetyt *Kirjakanavan* jaksot täyttivät edellä kuvatut kriteerit, joten sisällytin sen primääriaineistooni. Samalla rajasin maisterintutkielmani käsittelemään 1960- ja 1980-lukuja, sillä läheskään kaikkia radio-ohjelmissä esille tuotuja asioita ei voi paikallistaa tiettyyn vuoteen tai ajankohtaan.

---

⁶ Kirjasampo.fi, viitattu 27.3.2023 & 24.4.2023; Sarantola-Weiss 2022, 82-85, 284; Sevänen & Simola 1988, 238; Varpio 1991, 14-16.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Kirjallisuudentutkimuksessa kirjailija ja hänen julkaisemansa teokset ovat yleisiä tutkimuksen kohteita. Usein näissä tutkimuksissa analysoidaan tai vertaillaan kirjailijan teoksia toisen kirjailijan julkaisuihin, kuten esimerkiksi Matti Kuhnan väitöskirjassa *Kahden maailman välissä - Marko Tapion Arktinen hysteria Väinö Linnan haastajana*, julkaistu 2004. Tai perehdytään yksittäisen kirjailijan teoksiin tai tutkitaan kirjailijoita heidän sukupuolensa kautta. Tällaisia tutkimuksia ovat Oulun yliopiston Kirjallisuuden ja kulttuuriantropologian laitoksen julkaisema *Päähenkilönä nainen - esseitä naiskirjallisuuden tutkimuksesta* (1989) ja Maria-Liisa Nevalan toimittama "*Sain roolin johon en mahdu*" - suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja, joka on julkaistu 1989. Oulun yliopiston julkaisussa on Maija-Riitta Niemelän artikkeli *Autenttisuuden elementit Anu Kaipaisen naiskuvassa*, jossa hän tutkii naisen identiteetin rakentumista Kaipaisen teoksissa autenttisuuskäsitteen avulla. Nevalan toimittamassa teoksessa taas käsitellään naiskirjailijoiden teoksia ja niiden kautta myös hieman kirjailijoiden henkilöhistoriaa ja sen hetkisen yhteiskunnan tilaa. Näillä tutkimuksilla pystyn kontekstoimaan kirjailijoita ja myös tekemään tulkintoja siitä, mitkä yhteiskunnalliset tai historialliset asiat ovat vaikuttaneet heidän työhönsä.

Kirjailijan ammattia taas on Suomessa tutkittu yleensä osana kirjallisuudentutkimusta. Kirjailijan ammattia tutkittaessa on esimerkiksi perehdytty urakehitykseen sekä kirjailijana toimiseen elämäntapana. Mutta ammatin historiasta löytyy vain yksittäisiä mainintoja. Juhani Niemen *Kirjallinen elämä - kirjallisuuden yhteiskuntasuhteiden kartoittamista* (2000) on hyvä esimerkki tällaisista teoksista. Niemen teoksessa sivutaan myös kirjailijan ammattia lähinnä yhteiskunnan näkökulmasta sekä hieman ammatin historiaa 1800-luvulta 1900-luvun alkuun. Kirjailijan ammatin nykyhetken tilaa käsitteleviä tutkimuksia sen sijaan löytyy enemmän, hyvänä esimerkkinä tästä Merja Heikkisen tutkimus *Tilannekuva kirjailijoista* vuodelta 1989. Heikkisen tutkimuksessa perehdytään kirjailijan asemaan 1980-luvun yhteiskunnassa ja tarkastellaan esimerkiksi apurahojen vaikutusta kirjailijan elämään. Edellä kuvattujen kaltaiset tutkimukset auttavat minua sekä kirjailijan ammatin määrittelemisessä, että tutkimuksen taustoitamisessa.

Hyödynnän edellä esiteltyjä kirjallisuudentutkimuksen teoksia siksi, että niissä käsitellään enemmän kirjailijan ammattia. Historian tutkimuksessa pääpaino taas on enemmän kirjailijan henkilöhistoriassa tai suomalaista kirjallisuutta tarkasteltaessa oman maisterintutkielmani aikarajausta vanhemmassa ajassa. Pertti Karkaman ja Hanne Koiviston toimittama *Älymystön jäljillä - kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä* tekee pienen poikkeuksen Karkaman artikkelilla 1960-luvun kirjallisuudesta ja hyödynnän tätä artikkelia tutkimuksessani.⁷

---

⁷ Esimerkiksi Ritva Haavikon toimittamassa *Kirjailijat puhuvat: Tulenkantajat* (1976) teoksessa käsitellään 1920- ja 1930-luvulla vaikuttaneita kirjailijoita.

Suomalaisen kirjallisuuden historiaa on tutkittu hyvin kattavasti, tästä esimerkkinä Kai Laitisen *Suomen kirjallisuuden historia*. Teoksessa suomalaisen kirjallisuuden historiaa käydään läpi aina 1990-luvulle asti. Maisterintutkielmalleni Laitisen teos on erinomainen taustatutkimus kirjailijan ammatin kehityksen tarkastelussa. Tutkimukseni ajanjakson suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista on myös tehty paljon tutkimusta. Laura Kolben artikkeli *Murroksen ja modernismin myyttinen ja juhliva 60-luku* Pekka Laaksosen ja Sirkka-Liisa Mettomäen toimittamassa *Olkaamme siis suomalaisia* (1996) käsittelee otsikkonsa mukaisesti 60-lukua. Samoin kuin Veikko Tarvaisen vuonna 1993 julkaisema *60-luvun kapina*. Minna Sarantola-Weissin teos *Me halusimme kaiken – 1980-luvun historiaa* taas kertoo 1980-luvun Suomesta. Marjo Kaartisen, Hannu Salmen ja Marjo Tuomisen toimittama *Maamme – itsenäisen Suomen kulttuurihistoria* ja Pasi Mäenpään, Kirsi Saarikankaan ja Minna Sarantola-Weissin toimittama *Suomen kulttuurihistoria 4 – Koti, kylä, kaupunki* auttavat molemmat tutkimusajanjaksoni aikakauden kulttuurin ymmärtämisessä. Lisäksi kaikki edellä mainitut teokset antavat myös tietoa aikakauden yhteiskunnallisista muutoksista. Yrjö Hosiaislouman toimittama *Hevosien sulkia – 1980-luvun suomalaisen kirjallisuuden tilanteita* taas valottaa vuosikymmentä kirjallisuuden näkökulmasta. Edellä esiteltyjen teosten lisäksi hyödynnän maisterintutkielmani kontekstoinnissa esimerkiksi Iris Niemen ja Hannu Pääkösen *Ajankäytön muutokset 1980-luvulla* ja Erja Ruohomaan *Radion yhtenäinen yleisö 1980-luvulla*, josta saan myös median näkökulmaa.

1.3 Aineisto ja tutkimusmenetelmät

1.3.1 Aineisto

Maisterintutkielmani primäärinen tutkimusaineisto koostuu 17 haastattelusta, jotka on esitetty kahdessa eri Yleisradion radio-ohjelmassa vuosina 1968 ja 1989. Tutkimusaineistoni valinnassa korostui saavutettavuus, joten etsin materiaalia Yleisradion ylläpitämästä Elävästä arkistosta. Radio-ohjelmat valikoituivat tutkimukseni primääriaineistoksi, koska sanomalehden jälkeen radiossa haastattelu oli 1960- ja 1980-luvuilla kirjailijoiden toiseksi yleisin julkisuudessa esiintymisen muoto.⁸

Vuonna 1968 Yleisradio esitti yli 20 jaksosta koostuneen radio-ohjelman nimeltä *Kirjailijan puheenvuoro* joka toisena sunnuntainaamuna helmikuun 18.päivästä alkaen. Ohjelmassa haastateltiin suomalaisia kirjailijoita ja sen tarkoituksena oli esitellä heidän usein uusimpia teoksiaan ja esittää niiden syntyä ja aiheita valaisevia kysymyksiä. Lisäksi näissä noin 20 minuuttia kestävässä haastatteluissa pohdittiin yleisempiä kirjalliseen työhön, lukijoihin, aikaan ja kirjailijan ympäristöön liittyviä aiheita.⁹

---

⁸ Tuominen 1998, 67.

⁹ Uusi Suomi 18.02.1968 nro 47 s. 26; YLE Metro ohjelmatietokanta hakusana Kirjailijan puheenvuoro 1968 1.3.2023.

Eli toisin sanoen tarkoituksena oli pitää esillä kotimaisen kirjallisuuden keskeisiä nimiä. Tämä oli oletettavasti Yleisradion silloisen kulttuuritoimituksen päällikön Mirjam Polkusen henkilökohtainen pyrkimys, mutta se oli myös luonteva osa Yleisradion kulttuuriosaston toimintaa, jonka ohjelmajohdoksena periaatteena oli ajankohtaisuus.¹⁰

Yleisradion Elävässä Arkistossa näistä *Kirjailijan puheenvuoron* jaksoista on kuunneltavissa kymmenen jaksoa¹¹. Valitettavasti näistä jaksoista yksi on niin lyhyt, ettei sitä kannattanut sisällyttää maisterintutkielman aineistoon¹².

TAULUKKO 1 Tutkielmassa käytetyt Yleisradion Kirjailijan puheenvuoro -sarjan haastattelut. Lähde: YLE Metro ohjelmatietokanta.

Vuosi	Haastattelija	Haastateltavana
1968	Juha Virkkunen	Anu Kaipainen
1968	Juha Virkkunen	Eeva Kilpi
1968	Olli Alho	Markku Lahtela
1968	Olli Alho	Pekka Lounela
1968	Juha Virkkunen	Marja-Leena Mikkola
1968	Olli Alho	Paavo Rintala
1968	Paavo Eini	Marko Tapio
1968	Olli Alho	Jouko Tyyri
1968	Mirjam Polkunen	Anja Vammelvu & Jarno Pennanen

Vuoden 1989 ensimmäisellä puoliskolla Yleisradio esitti viimeiset jaksot sen vakio-ohjelmasta *Kirjakanava*¹³. Yleisradio oli aloittanut kyseisen radio-ohjelman esittämisen syyskuun kolmantena päivänä vuonna 1977 ja siinä yhdistettiin aiemmin erillään olleet kirjallisuuden luento-ohjelmat ja kirjaesittelyt. Viikoittain esitetyssä ohjelmassa esiteltiin kirjailija ja hänen teoksensa sekä luettiin katkelma esitellystä teoksesta¹⁴. Myöhemmissä *Kirjakanavan* jaksoissa käsiteltiin ajankohtaisten uutuuksien lisäksi esimerkiksi Finlandia-palkinnon jakotilaisuutta¹⁵.

Kirjakanavaa lähetettiin keväisin ja syksyisin, mutta vuonna 1989 radio-ohjelman jaksoja esitettiin vain tammikuusta toukokuuhun.¹⁶

Toisin kuin vuonna 1968 lähetettyä *Kirjailijan puheenvuoro* -radio-ohjelmaa, *Kirjakanavan* jaksoja on Yleisradion Elävässä Arkistossa vain yksi: *Kirjakanava*. *Toinen minä*¹⁷. Muut Yleisradion arkistossa tallessa olevat vuoden 1989 seitsemän jaksoa olen kuunnellut Yleisradion Luovan talon arkistossa Helsingin Pasilassa 19.-20.1.2023.

¹⁰ Yleisradion vuosikertomus 1968 s. 57; Sala 2002, artikkeli Mirjam Polkunen.

¹¹ Tarkastettu 1.3.2023 käyttämällä Elävän Arkiston hakutoimintoa.

¹² Yleisradion Elävässä Arkistossa on 1.27 min kestävä osa Pentti Holapan haastattelusta.

¹³ *Kirjakanavan* jakso *Kirjakanava*, 26.5.1989.

¹⁴ Uusi Suomi 03.09.1977 nro 236 s. 23; Yleisradion vuosikertomus 1977-1978, s. 57.

¹⁵ *Kirjakanavan* jakso Finlandia-palkinto, 13.1.1989; *Kirjakanavan* jakso *Toinen minä*, 10.2.1989.

¹⁶ YLE Metro ohjelmatietokanta hakusana *Kirjakanava* 11.1.2023.

¹⁷ Tarkastettu 1.3.2023 käyttämällä Elävän Arkiston hakutoimintoa.

TAULUKKO 2 Tutkielmassa käytetyt Yleisradion Kirjakanava-sarjan haastattelut. Lähde: YLE Metro ohjelmatietokanta.

Vuosi	Haastattelijana	Haastateltavana
1989	Paavo Eini	Markku Envall
1989	Paavo Eini	Paavo Haavikko
1989	Juha Virkkunen	Riitta Kallas
1989	Paavo Eini	Pekka Kilkki
1989	Eeva Luotonen	Markku Löytönen
1989	Paavo Eini	Veijo Meri
1989	Heini Moisio	Kerttu-Kaarina Suosalmi
1989	Hannu Taanila	Erik Tawaststjerna
1989	Paavo Eini & Juha Virkkunen	Gösta Ågren

Kirjailijoiden lisäksi *Kirjakanavan* jaksoissa haastateltiin kirjailijoiden lisäksi myös muita henkilöitä. Vuoden 1988 Finlandia-palkinnon jakotilaisuudessa haastateltiin Ågrenin lisäksi palkintolautakunnan puheenjohtaja Arne Kinnusta ja valitsijalautakunnan jäsentä, kirjastonhoitaja Tarja Pajukantaa. Markku Löytösen toimittama *Matka*-arkku teosta käsitelleessä jaksossa Eeva Luotonen haastatteli myös teokseen artikkelin kirjoittanutta Pirjo Varjolaa museovirastosta.

Mielenkiintoisena yhtäläisyytenä näiden kahden eri vuosikymmenillä lähetettyjen radiosarjojen välillä voi pitää niiden tekijöitä¹⁸. Sekä Paavo Eini, että Juha Virkkunen ovat tehneet haastatteluja molempiin radio-ohjelmiin¹⁹. Maisterintutkielmani aineistoa analysoidessani minun on siis syytä kiinnittää huomiota myös siihen, muuttuuko edellä esiteltyjen toimittajien tapa tehdä haastatteluja ajan kuluessa sekä heidän ammattitaitonsa karttuessa. Tutkimieni radio-ohjelmien kuuntelijoiden rooli jää tutkimuksessani vähäiseksi, sillä en löytänyt esimerkiksi Yleisradion vuosikertomuksista tietoa siitä, kuinka suosittuja kyseiset ohjelmat olivat. *Kirjakanavan* oletan olleen suosittu kuuntelijoiden keskuudessa, sillä sitä esitettiin kahdentoista vuoden ajan. *Kirjailijan puheenvuoroa* esitettiin vain vuonna 1968, mutta sillä on mitä todennäköisemmin riittänyt kuuntelijoita. Radion yleisömäärä kasvoi 1960-luvulla, esimerkiksi vuoden 1967 loppuun mennessä radiolupia oli lunastettu huimat 1 666 175 kappaletta²⁰.

Primääriaineistoni analysoinnissa hyödynnän radio-ohjelmista Yleisradion Metro tietokannassa tehtyjä tiedonhakuja²¹. Niistä ilmenee käyttämieni jaksojen

¹⁸ Tutkimieni radio-ohjelmien toimittajista Eeva Luotosesta ja Heini Moisiosta en löytänyt laisinkaan tietoa ja muistakin hyvin vähän. Poikkeuksen teki Mirjam Polkunen, josta on kirjoitettu artikkeli Kansallisbiografiaan. Tästä syystä en perehdy heihin kovinkaan paljoa.

¹⁹ Uusi Suomi 15.03.1968 nro 73 s. 22; Uusi Suomi 12.05.1968 nro 128 s. 26; Etelä Suomen Sanomat 31.08.1968 nro 235 s. 15; Uusi Suomi 10.11.1968 nro 305 s. 27; Uusi Suomi 05.05.1989 nro 118 s. 45; Västra Nyland 24.03.1989 nro 69, s. 23; Västra Nyland 03.02.1989 nro 27 s. 23; Åbo Underrättelser 06.01.1989 nro 4 s. 16.

²⁰ Kannisto & Laukka 2016, 380.

²¹ Tiedonhaun on tehnyt Yleisradion Metro ohjelmatietokannasta arkistotoimittaja Eva Andberg. Kyseinen tietokanta ei ole avoin ulkopuolisille, joten siksi Andberg on tehnyt tiedonhaut

esityspäivät, nauhoituspäivät ja osallistujat. Tiedonhaut eivät kuitenkaan välttämättä sisällä aivan kaikkia radio-ohjelman jaksoja, joten jaksojen kokonaismäärän arviointi ei niiden perusteella ole järkevää²². Tiedonhakuihin tuleekin suhtautua kriittisesti ja käyttää niitä lähinnä muuta aineistoa täydentävänä lähteenä.

Lähdekritiikkiä on syytä harjoittaa myös maisterintutkielmani primääriaineistoa kohtaan. Toisella primääriaineistoni radio-ohjelmalla, *Kirjailijan puheenvuorolla* ei vaikuttanut olevan selkeää kaavaa tai rakennetta, jonka varaan jokainen haastattelu olisi tehty. Tällaiseen toimintatapaan viittaisi Yleisradion ohjelmatietokanta Metrossa tehty tiedonhaku, jonka mukaan primääriaineistooni kuulumattomassa jaksossa haastattelu alkoi haastateltavan trumpetin soitolla. Lisäksi primääriaineistooni kuuluvan Pekka Lounelan haastattelun sisältäneessä jaksossa *Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Pekka Lounela Olli Alhon haastateltavana* kuului liikenteen hälyä ja Anja Vammelvuon haastattelu jaksossa *Kirjailijan puheenvuoro. A. Vammelvuon*. tehtiin kirjailijan ja hänen puolisonsa mökin pihakeinussa. Voidaan siis olettaa, että kaikkia radio-ohjelman haastatteluja ei tehty studiossa, vaan haastattelupaikat sovittiin haastateltavien kanssa, joka mahdollisti merkittävät eroavaisuudet ohjelman eri jaksojen kesken. Tämä kirjailijoiden ilmeinen mahdollisuus vaikuttaa haastattelupaikkaan kertoo myös siitä, että heille selkeästi annettiin mahdollisuus vaikuttaa haastattelun sisältöön. Haastattelun yhteydessä kirjailijoilla oli siis mahdollisuus puhua heille tärkeistä asioista.²³

Molemmissa radio-ohjelmissä on myös viitteitä siitä, että haastatteluja on editoitu ennen niiden esittämistä radiossa. Haastatteluista oli esimerkiksi leikattu pois haastattelijoiden esittämiä kysymyksiä tai yhdessä jopa soitettiin välimusiikkia.²⁴

Haastatteluiden editointi on hyvä huomioida, sillä haastatteluista oli edellä mainittujen esimerkkien lisäksi leikattu myös pois kirjailijoiden sanomisia. *Kirjakanavan* jaksossa *Kirjakanava. Jean Sibelius-elämäkerta* musiikkitieteen professori Erik Tawaststjernan kertomus leikattiin poikki ja häntä haastatellut Hannu Taanila kertoi siitä radio-ohjelman kuuntelijoille. Tällainen toiminta herättää kysymyksen siitä, onko haastatteluista tarkoituksessa jätetty jotakin pois ja onko kirjailijalla ollut mahdollisuutta vaikuttaa editointiin?²⁵

Tässä maisterintutkielmassani olen pyrkinyt kuvailemaan primääriaineistoni haastatteluja tiiviisti. Kuvailen haastattelun rungon alusta loppuun, mutta en tuo esille kaikkea sisältöä. Jätän pois niitä osia kirjailijan ja haastattelijan välisestä

---

puolestani. Hän käytti hakusanoina pyynnöstäni radio-ohjelmien nimiä, *Kirjailijan puheenvuoro* ja *Kirjakanava*. Lisäksi hän rajasi pyynnöstäni haut koskemaan vain tiettyinä vuosina (1968 ja 1989) esitettyjä jaksoja kyseisistä ohjelmista.

²² Åbo Underrättelser 20.01.1989 nro 14 s. 16; Borgåbladet 20.01.1989 nro 17 s.12; Apu 21.04.1989 nro 16 s. 101; Etelä-Suomen Sanomat 24.03.1989 nro 82 s. 19.

²³ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. A. Vammelvuon., 18.8.1968; Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Pekka Lounela Olli Alhon haastateltavana., 24.11.1968.

²⁴ Kirjakanavan jakso Ihana on Altyn-köl ja Toukokuu, ikuinen, 6.1.1989; Kirjakanavan jakso Kolme naista, kolme kohtaloa, 17.2.1989.

²⁵ Kirjakanavan jakso Jean Sibelius-elämäkerta, 17.3.1989.

keskustelusta, joiden en koe olevan oleellisia omalle tutkimukselleni. En esimerkiksi kuvaile *Kirjakanavan* jaksossa *Kirjakanava*. Toinen minä haastattelun aikana lukuisia yksityiskohtia Markku Envallin teoksesta *Toinen minä*, vaan tuon esille niistä vain muutamia, jotka tukevat omia havaintojani.²⁶

Radio-ohjelmien lisäksi tutkimusaineistossani käsittää kirjallisia aikalaislähteitä, kuten esimerkiksi Yleisradion vuosikertomuksia sekä Kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen sanomalehtiä, joissa on tietoa molemmista primääriaineistossani olevista radio-ohjelmista. *Mitä, missä, milloin – kansalaisen vuosikirja* -sarjan teoksia taas käytän apuna primääriaineistoni analysoinnissa. Näiden teosten avulla taustoitan kirjailijoiden haastatteluissa esiintyviä teemoja ja siten ne auttavat minua ymmärtämään paremmin sitä, miksi kirjailija puhui haastattelussaan nimenomaan tietysti aiheesta. Radio-ohjelmissa esiintyvien kirjailijoiden omaa ammattiaan käsittelevät teokset, kuten esimerkiksi *Miten kirjani ovat syntyneet – kirjailijoiden studia generalia* teossarja avaavat kirjailijoiden itsensä näkökulmaa heidän ammattiinsa.

1.3.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni on luonteeltaan laadullista, koska tarkoitukseni on analysoida empiirisesti tutkimusaineistoani. Tutkimusaineiston analysoinnissa hyödynnän seuraavia tutkimusmenetelmiä: jo edellä mainittua vertailua ja sen lisäksi lähilukua sekä hermeneuttista analyysia, unohtamatta historiantutkimukselle erittäin oleellista lähdekritiikkiä²⁷. Tutkimusmenetelmänä vertailu perustuu kahden (tai useamman) kohteen keskenään vertaamiseen, jota voidaan tehdä monin eri tavoin tutkimuksesta riippuen. Historiantutkimuksessa vertailu on vahvistanut suosiotaan käytettynä tutkimusmenetelmänä.²⁸

Vertailun tarkoituksena on hakea kohteiden välisiä eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä. Omassa maisterintutkielmassani siis vertailen keskenään vuonna 1968 esitetyjä *Kirjailijan puheenvuoron* jaksoja vuonna 1989 esitetyn *Kirjakanavan* jaksoihin selvittääkseni kyseisten ohjelmien erot ja yhtäläisyydet, joiden kautta voin tehdä päätelmiä siitä, millainen kirjailijan ammatti tutkimusajankohtanani oli. Vertailen myös radio-ohjelmissa esiintyviä kirjailijoita keskenään. Vertailen lähtökohtaisesti toisiinsa samassa radio-ohjelmassa esiintyneitä kirjailijoita. Kuten radio-ohjelmien vertailulla, myös kirjailijoiden keskinäisellä vertailulla voin tehdä havaintoja kirjailijan ammatista ja siihen kohdistuneista muutoksista.

Lähiluku tutkimusmenetelmänä taas toimii siten, että sen avulla analysoidaan tekstin sisältämää informaatiota ja yksityiskohtia tekemällä niistä huomioita. Mutta tekstin lisäksi lähilukua voi hyödyntää myös muun tyyppisen aineiston

---

²⁶ Kirjakanavan jakso Toinen minä, 9.2.1989.

²⁷ Lähdekritiikin mukaan aineistot eivät ole luotettavia tai epäluotettavia, vaan eri tavoin informatiivisia, joten tutkijan on osattava päätellä, pystyykö aineisto vastaamaan hänen tutkimuskysymykseensä, ks. Kalela 2000, 92-93.

²⁸ Kekkonen 2008, artikkeli Vertailevan tutkimuksen haasteita.

analysoinnissa, joten hyödynnän tätä tutkimusmenetelmää primääriaineistoa analysoidessani. Kuten tekstiä luettaessa, voi radio-ohjelmia kuunnellessa tehdä niistä huomioita.²⁹

Hermeneuttisessa analyysissä perimmäisenä tarkoituksena on tutkimuskohteen syvällinen ymmärtäminen. Tämän päämäärän saavuttamiseen tähdätään prosessilla, joka sisältää systemaattista tulkintojen tekemistä. Systemaattista tulkintojen tekemistä sisältävää prosessia nimitetään yleisesti myös hermeneuttiseksi kehäksi. Hermeneuttisen kehän tulkinnat muodostavat siten, että yksityiskohtien tulkinta vaikuttaa kokonaisuuteen ja tutkimuskohteesta tehtyjen tulkintojen uudelleen tulkinta taas laajentaa tutkijan ymmärrystä tutkimuskohteesta. Käytännössä hermeneuttinen analyysi toimii siis siten, että tutkimuskohdetta tarkastellaan vuorotellen eri näkökulmista. Eli ensin aineistosta tarkastellaan yksityiskohtaa, josta muodostetaan tulkinta. Tämän jälkeen näkökulmaa vaihdetaan ja tarkastellaan aineistoa kokonaisuutena, josta jälleen muodostetaan tulkinta. Seuraavaksi palataan kokonaisuudesta takaisin yksityiskohtaan, jonka tulkinnan tulisi pystyä laajentumaan kokonaisuudesta tehdyn tulkinnan myötä ja sitä kautta ymmärrys kohteesta syventyy. Tätä näkökulmien vuorottelua ja siitä syntyvää liikettä nimitetään hermeneuttiseksi kehäksi, jonka voi nähdä myös tutkijan ja hänen tutkimusaineistonsa kanssa käymänä dialogina.³⁰

Maisterintutkielmani primääriaineiston audiovisuaalisuuteen on syytä kiinnittää erityistä huomiota. Audiovisuaalisen aineiston analysoinnissa kuvailulla on keskeinen rooli. Kuvailemalla aineistoa sekä yleisellä tasolla, että yksityiskohtaisesti auttaa sen haltuun ottamisessa ja havaintojen tekemisessä. Tämän tyyppisen aineiston analysoinnissa on lisäksi erittäin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten aineistossa tapahtuva asia välitetään kuuntelijoille/katsojille. Omassa primääriaineistossani hyvänä esimerkkinä tästä voi pitää haastatteluiden taustääniä. Kirjailija Anja Vammelvuo ja hänen puolisonsa Jarno Pennasen haastattelussa heitä haastatellut Mirjam Polkunen kertoi kuuntelijoille heti alkuun, että haastattelu tehtiin pariskunnan kesämökin pihakeinussa. Tätä informaatiota syvensi vielä pihakeinusta kuulunut narina. Sen sijaan Pekka Lounelan haastattelun taustalla kuulunutta liikenteen hälinää ei kuuntelijoille selitetty laisinkaan, vaan haastattelun tehnyt Olli Alho keskittyi täysin kirjailijan kanssa käytyyn keskusteluun.³¹

---

²⁹ Kain 1998, artikkeli How to Do a Close Reading; Koppa menetelmäpolkuja humanisteille, viitattu 21.4.2023.

³⁰ Oinonen & Railo 2012, 15-16; Penttinen 2003, 26, 42, 48.

³¹ Tietoarkisto, viitattu 24.5.2023.

1.4 Käsitteet

1.4.1 Kirjailija

Käsitteenä kirjailija on mielenkiintoinen, koska se on määriteltävissä monilla eri tavoilla. Tämä määrittelyn haastavuus juontuu siitä, että kirjailijanimikettä voi käyttää melko vapaasti. Se on ollut käytössä Euroopassa jo 1700-luvulta lähtien, jolloin alettiin säätää kirjailijan oikeudet omaan teokseensa takaavia lakeja.³²

Esimerkiksi kirjailijan voi määritellä subjektiivisesti, jolloin henkilö, joka sanoo olevansa kirjailija, on sellainen. Myös tulonmuodostusta voi hyödyntää kirjailijan määrittelyssä tarkastelemalla sitä, onko henkilö saanut tuloja kirjallisesta toiminnasta. Edellä esitellyt tavat määritellä kirjailija ovat molemmat omalla tavallaan ongelmallisia, joten en hyödynnä niitä omassa maisterintutkielmassani. Sen sijaan henkilön määrittäminen kirjailijaksi hänen kirjallisen tuotantonsa perusteella on maisterintutkimani kannalta hedelmällinen. Kirjallisen tuotannon perusteella kirjailijoiksi määrittelyjen henkilöiden täytyy täyttää tietyt kriteerit, jotka kirjallisuuden alan instituutiot ovat määritelleet.³³

Kirjallisen tuotannon perusteella kirjailijoiksi voidaan Suomessa määritellä esimerkiksi ne henkilöt, jotka kuuluvat Suomen Kirjailijaliittoon. Suomen Kirjailijaliiton jäseniksi hyväksytään sellaisia henkilöitä, jotka ovat julkaisseet kaksi itsenäisesti luotua alkuperäistä suomenkielistä kaunokirjallista teosta. Kirjailijaliiton johtokunta arvio näiden teosten perusteella, onko jäsenyyttä hakeneen henkilön tuotannon taiteellinen ja ammatillinen taso riittävä, että häntä voidaan pitää kirjailijana.³⁴

Lisäksi kirjailijan käsitettä tarkasteltaessa on syytä huomioida, että se täytyy pystyä erottamaan toisesta käsitteestä, kirjoittajasta. Kirjoittaja on käsitteenä hyvin lähellä kirjailijan käsitettä. Näitä kahta käsitettä erottaa niiden suhde kieleen: kirjailijoiden kiinnostuksen kohde on kieli itsessään, kun taas kirjoittajien kohteena on kielen avulla välitettävä viesti. Tarkemmin sanottuna kirjailijan käyttämä kieli on monimutkaisempaa, kuin kirjoittajan käyttämä. Kaunokirjallinen teksti ja selittävät asiatekstit voivat siis erota toisistaan hyvin paljon ja niihin myös suhtaudutaan eri tavoin.³⁵

Koska maisterintutkimani primääriaineisto käsittelee henkilöitä, jotka ovat tehneet joko kauno- tai tietokirjallisia teoksia, tai joissakin tapauksissa molempia, en tee eroa kirjailijan ja kirjoittajan välillä, vaan käytän kaikista radio-ohjelmissa haastelluista henkilöistä käsitettä kirjailija. Toinen vahva peruste tälle on se, että itse radio-

---

³² Heikkinen 1989, 14-15.

³³ Ali-Sisto 2014, 13; Halme 2003, 12.

³⁴ Suomen Kirjailijaliitto.fi viitattu 31.3.2023

³⁵ Halme 2003, 55-57.

ohjelmissa haastateltavia henkilöitä puhutellaan yleensä kirjailijoina. Muutamia poikkeuksia on, jolloin käytän haastatteluissa esitettyä käsitettä³⁶.

1.4.2 Sukupolvi

Sukupolvi käsitteenä on ongelmallinen ja tilanteesta riippuen haastava määriteltäväksi. Käsitteen määrittelyn haastavuus tulee siitä, että sitä käytetään monissa yhteyksissä, joista yhtenä hyvänä esimerkkinä voidaan pitää sukupolven käsitteen yleistä käyttöä arkikielessä. Sukupolven käsitteellä on myös useita, toisistaan huomattavasti poikkeavia merkityksiä.³⁷

Sosiologiassa sukupolven käsitteelle on olemassa kaksi käyttötapaa, joita molempia voi hyvin hyödyntää myös historian tutkimuksessa. Ensimmäisessä näistä kahdesta käytettävästä sukupolvi on osa *sukulaisuusjärjestelmää*, jolloin kyseessä on biologiaa ilmentävä merkitys³⁸.

Toinen sukupolven käsitteen käyttötavoista on *yhteiskunnallinen* (tai esimerkiksi sosiaalinen, poliittinen tai kulttuurinen asiansyhteydestä riippuen) sukupolvi, jonka merkitys kytketään samanikäisyyteen ja oletukseen siitä, että ikäryhmää yhdistää jokin yhteinen kokemus. Tai joukko ihmisiä, joiden elämä perustuu melko samanlaisiin historiallisiin jaksoihin ja jotka jakavat samat arvot. Lisäksi ryhmän jäsenet ovat tietoisia oman sukupolvensa erityislaadusta sekä eroista muihin sukupolviin verrattuna. Myös eroavaisuudet edellä mainituissa arvoissa voivat olla selkeä tekijä, kun muodostetaan yhteiskunnallista sukupolvea. Esimerkiksi kokemukset, joita nuoret eivät jaa vanhempiensa kanssa, voivat olla nuorten sukupolvea yhdistävä tekijä. Sukupolven käsitteellä voidaan siis viitata niin saman ikäisyyteen, kuin vanhojen ja nuorten sukupolvien toisistaan erottamiseen. Tai vaihtoehtoisesti se voidaan määritellä tavaksi kokea sekä ymmärtää elämää vastakkaisella tai vähintään hieman eritavalla aiempiin tapoihin nähden.³⁹

Yhteiskunnallisen sukupolven käsitettä tarkasteltaessa on siis syytä kiinnittää huomiota sukupolvea yhdistävään avainkokemukseen. Avainkokemuksella tarkoitetaan esimerkiksi lamaa, sotaa tai muuta historiallista murroskohtaa. Esimerkiksi Suomessa itsenäistyminen ja sisällissota sekä kaupungistuminen 1960- ja 1970-luvuilla

---

³⁶ Esimerkiksi *Kirjakanavan* jaksossa *Kolme naista, kolme kohtaloa* haastattelija Juha Virkkunen esittelee haastateltavansa Riitta Kallaksen toimittajana sekä kirjallisuuden tutkijana. Näin ollen käytän käsitettä "toimittaja" hänen kohdallaan.

³⁷ Puronen 2007, 15.

³⁸ Tällöin sukupolvi ilmentää suvun sisäistä järjestysperiaatetta. Tietty sukupolvi siis on lapsiinsa ja vanhempiinsa nähden aina oma sukupolvensa ja tästä näkökulmasta katsottuna kaikki samojen vanhempien lapset kuuluvat samaan sukupolveen ja sukujen sisälle muodostuu sukupolvien ketju, ks. Puronen, 2007, 16; Maisterintutkielmassani en perehdy aineistossa esiintyvien henkilöiden mahdollisiin sukulaissuhteisiin, joten en hyödynnä sukupolven käsitettä sen biologisessa merkityksessä.

³⁹ Puronen 2007, 15, 17, 42, 141; Roos 1986, 182.

ovat historiallisia murroskohtia, jotka ovat jakaneet ikäryhmiä yhteiskunnallisiin sukupolviin.⁴⁰

Hyödynnän maisterintutkielmassani nimenomaan yhteiskunnallisen sukupolven käsitettä, koska sitä käytetään historian tutkimuksessa. Tällöin yhteiskunnallisen sukupolven voi määritellä sellaisten menneisyyden murros- ja muutoskohtien perusteella, joiden voi olettaa vaikuttavan kyseisen sukupolven kehitykseen.⁴¹

Maisterintutkielmani primääriaineistossa yhteiskunnalliset sukupolvet nousivat esille neljässä haastattelussa, joista useimmissa verrattiin nuorta ja vanhaa sukupolvea toisiinsa⁴². Aikaisemmassa tutkimuksessa suomalaiset on määritelty joko neljään tai viiteen eri sukupolveen. Vanhempi, J. P. Roosin määritelmä kattaa neljä sukupolvea ja uudempi, Pilvi Torstin määritelmä taas viisi sukupolvea. Hyödynnän näitä molempia määritelmiä maisterintutkielmassani, sillä Torstin viisi sukupolvea eivät kata vanhimpia aineistossani esiintyviä kirjailijoita.⁴³

Maisterintutkielmani primääriaineiston haastatteluissa kirjailijat nostavat esille kirjailijasukupolvet, esimerkiksi 1950-luvun modernistit ja he myös asemoivat itsensä nimenomaan näihin kirjailijasukupolviin, eivätkä niinkään yhteiskunnallisiin sukupolviin. Sukupolven käsite onkin maisterintutkielmassani metodologinen käsite.

1.5 Tutkimusetiikka

Historiantutkijalla on vastuu tutkimiaan menneisyyden ihmisiä kohtaan, kuten myös sitä yhteiskuntaa kohtaan, johon hän itse tutkijana kuuluu. Käytännössä historian tutkijan velvollisuus on siis vastata omien aikalaistensa kysymyksiin, mutta hänen täytyy tehdä se tekemällä oikeutta tutkimilleen ihmisille.⁴⁴

Oikeuden tekemiseksi historiantutkijan on huomioitava menneisyyden ja nykyhetken välinen jännite. Historiantutkija rekonstruoi menneisyyttä, mutta tutkimuksen argumentaatio kohdistuu hänen omiin aikalaisiinsa. Tasapaino sekä jatkuva jännitteen pitäminen näiden kahden välillä on tutkimuksen onnistumisen kannalta erittäin oleellista.⁴⁵

Omassa maisterintutkielmassani on syytä huomioida se, että tutkimani henkilöt ovat julkisuuden henkilöitä ja käyttämäni aineisto on esitetty julkisesti ja on edelleen julkisesti kuunneltavissa. Julkisuus ei poista historiantutkijan vastuuta, kuten ei

---

⁴⁰ Roos 1986, 182-183; Virtanen 2001, 20-23.

⁴¹ Torsti 2012, 63.

⁴² Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro: Kirjailija Jouko Tyyri Olli Alhon haastateltavana, 21.7.1968; Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro: A. Vammelvuo, 18.8.1968; Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro, 15.9.1968; Kirjakanavan jakso Tätä mieltä, 5.5.1989.

⁴³ Roos 1986, 183-185; Torsti 2012, 65-68.

⁴⁴ Kalela 2000, 67.

⁴⁵ Koskivirta & Lidman 2017, artikkeli Historioitsija eettisten valintojen äärellä.

myöskään se, että suurin osa tutkimistani henkilöistä on jo edesmenneitä⁴⁶. Tehdäkseni heille oikeutta ja pitääkseni historiantutkimukselle oleellista menneisyyden ja nykyisyyden jännitettä yllä kirjoitan heidän haastatteluistaan sekä heistä itsestään kunnioittavan asiallisesti.

---

⁴⁶ Primääriaineistoni kirjailijoista vähintään neljä ovat vielä elossa, yhden henkilön tietoja minulla ei valitettavasti ole.

2 KIRJAILIJAN PUHEENVUORO - SUKUPOLVIEN VÄLISISTÄ EROISTA

1960-luku oli Suomessa sukupolvien välisen kapinan ja poikkeuksellisen nopean yhteiskunnallisen rakennemuutoksen aikaa. Suomi kaupungistui hyvin nopeasti, mikä johti maaseutupohjaisen yhtenäiskulttuurin hajoamiseen maalta- ja maastamuuton seurauksena. Samaan aikaan suuret ikäluokat alkoivat aikuistua ja kyseenalaistaa yhteiskunnassa vallinneita ajatusmaailmoja sekä arvoja. Näitä vanhoja arvoja: kotia, uskonto ja isänmaata vastaan nousivat uusvasemmistolaisuus sekä taistolaisuus ja kulttuuriradikalismi, johon opiskelijat ja nuoriso panostivat. Kulttuuriradikaaleille kulttuuri ei ollut vain taidetta, kirjallisuutta sekä musiikkia, vaan se oli kaikkea mahdollista sosiaalista toimintaa, mikä oli loogista, kriittistä ja välitöntä. 1960-luvun radikalismi olikin luonteeltaan totaalista, sillä siinä sekoittuivat sosiaaliset, poliittiset ja kulttuuriset sekä taloudelliset tekijät. Taloudellinen nousukausi lisäsi ihmisten varallisuutta, jonka myötä arjen tavaroiden valikoima laajeni ja kerskakulutus sekä massatuotanto lisääntyivät. Näiden lisäksi tulevaisuuden usko ja kehitysoptimismi olivat vuosikymmenelle ominaisia ilmiöitä. Myös asuinolot paranivat, samoin kuin koulu- tus, jonka taso parani huomattavasti. Lisäksi yksi 1960-lukuun liitetyistä ilmiöistä, seksuaalinen vallankumous kosketti myös Suomea.⁴⁷

Vuotta 1968 pidetään ”hulluna vuotena”, jolloin tapahtui paljon niin Suomessa, kuin kansainvälisestikin. Erityisesti opiskelijaliikkeiden väkivaltaiset mielenosoitukset puhuttivat, sillä niihin liittyi myös yliopistojen valtaamisia eri puolilla länsimaita. Esimerkiksi Ranskassa Toukokuun vallankumouksena tunnettu yliopisto-opiskelijoiden kapina alkoi 3.5.1968 Sorbonnen yliopiston pihalla. Suomessa tapahtui Vanhan valtaus⁴⁸ opiskelijoiden syyt osoittaa mieltään pohjautuivat yhteisnäiskulttuurin murentumiseen sekä siihen, että yliopistoissa käytäntö ja periaatteet eivät kohdanneet,

---

⁴⁷ Heinonen & Kurkela & Peltonen 2003, 10; Kolbe 1996b, 130, 132, 136; Kuhna 2004, 15-16; Saksholm 2020, 12, 49, 67; Tarvainen 1993, 11, 32.

⁴⁸ Mitä missä milloin 1968 – sankarin vuosi, 72.

vaan yliopistot olivat autoritaarisia. Tilannetta vaikeutti myös se, että opiskelijoiden räjähdysmäiseen kasvuun ei pystytty täysin vastaamaan koulutuksessa.⁴⁹

Kirjailijan puheenvuoron vuoden 1968 jaksoissa ajankohtaiset ja yhteiskunnalliset aiheet olivat todella vahvasti esillä ja kirjailijat tekivät kannanottoja ajan hengen mukaisesti.

2.1 Kirjailijan ura ja teokset

Sotien jälkeen suomalainen kirjallisuus alkoi muuttua: lyriikassa taiteellisia ilmaisukeinoja uudistettiin ja proosassa taas kirjailijat alkoivat tehdä tiliä lähimenneisyyden kanssa. 1960-luvulla kirjallisuudessa ongelmiin haluttiin ottaa suora kontakti, eikä kiertää fiktiivisen proosan kautta, niinpä eritoten vuosikymmenen loppuun mennessä julkaistiin paljon dokumenttiteoksia, raportteja, kiistakirjoituksia ja pamfletteja, siis ei-kaunokirjallisia teoksia. Uusvasemmistolaisuuden nousun myötä myös kirjallisuus alkoi muuttua entistäkin enemmän osallistuvammaksi ja 1960-luvulla käytiinkin julkiseen keskusteluun nousseita kirjasotia. Näistä kirjasodista tunnetuin on Hannu Salaman *Juhannustanssit* (julkaistu vuonna 1964) teoksesta käyty kirjasota, joka johti jumalanpilkkaoikeudenkäyntiin. Oikeudenkäynnin myötä Salama sai vankeustuomion, mutta presidentti Urho Kekkonen armahti hänet 1968, jolloin kirjasodan juridinen käsittely päättyi. 1960-luku muuttikin kirjailijan julkisen aseman ja heille muodostui usein julkisuuskuva, jota heidän oletettiin noudattavan.⁵⁰

Primääriaineistossani kolmessa *Kirjailijan puheenvuoron* jaksoista haastattelun pääpaino on suurimmaksi osaksi kirjailijassa ja hänen teoksessaan.

2.1.1 Markku Lahtela - ”Jeesus on sumuinen ennustaja”

Sunnuntaina 26. toukokuuta 1968 radionkuuntelijat pääsivät kuuntelemaan, kun Olli Alho haastatteli kirjailija Markku Lahtelaa (1936-1980) *Kirjailijan puheenvuoron* jaksossa *Kirjailijan puheenvuoro*. Lahtela oli samana vuonna julkaissut uuden teoksensa *Vihaan nyt, rakastan myöhemmin*, ja tästä teoksesta Alho myös keskusteli Lahtelan kanssa haastattelussa, erityisesti teoksen pääsisällöstä, 173 teesistä. Haastattelun alussa Alho kertoi radion kuuntelijoille, että hieman yllättäen Lahtelan teoksen teesit muistuttivat tyyliltään ja rakenteeltaan vuorisaarnaa, mikä ei ilmeisesti hänen mielestään ollut kovinkaan tyypillinen ratkaisu kirjailijalle. Tällä ilmaisulla Alho toi esille

---

⁴⁹ Kolbe 1996a, 329; Kolbe 1996b, 135; Kuhna 2004, 9; Tarvainen 1993, 16-18, 109.

⁵⁰ Karkama 1997, 219-220; Kuhna 2004, 9-10; Laitinen 1991, 539; Mitä missä milloin 1968 - sankarin vuosi, 19, 46.

paitsi mielipiteensä, myös sen, että hän oli huolellisesti perehtynyt haastateltavansa teoksiin ja muodostanut niistä omat näkemyksensä.⁵¹

Alhon näkemys oli mielenkiintoinen, sillä Lahtela kuitenkin miellettiin kirjailijaksi, joka testasi eri tyylejä 1960-luvun alusta 70-luvun lopulle asti. Esimerkiksi hän kokeili suosittua spontaania tunnustusproosaa, josta kehittyi 1960-luvun alkupuolella oma saarekkeensa kirjallisuudessa. Eri tyylien testaamisen lisäksi Lahtelan 1960- ja 1970-lukujen teoksille oli ominaista katkelmallinen autobiografia⁵². Mutta oman tyylinsä hän löysi vasta 1978 julkaistussa romaanissaan *Sirkus*, jossa hän yhdistelee fantasiaa ja kulttuurikritiikkiä.⁵³

Heti haastattelun alkuvaiheessa Alho kysyi me-muodossa, kenelle Lahtela puhui, kuka kuuli ja entä tavoittiko kirjailija ketään? Me-muodon käyttämisellä Alho todennäköisesti pyrki herättämään kuuntelijan mielenkiinnon ja antamaan tälle jonkinlaisen mahdollisuuden osallistua haastatteluun. Lahtela vastasi kysymykseen toteamalla, että se oli ”kyseenalainen juttu”. Ensin pitäisi ratkaista se, vaikuttiko juuri julkaistu *Vihaan nyt, rakastan myöhemmin* tähän kysymykseen. Kirjailijan mielestä hänen teoksensa voisi vaikuttaa lukijoihin, jotka ovat jo aiemmin pohtineet teesejä. Lahtelan vastauksen voisi tulkita siis siten, ettei hän hakenut teoksellaan uutta lukijakuntaa. Hänelle ilmeisesti riittävät ne, jotka ovat jo ennestään kiinnostuneita hänen teoksistaan. Kenties tällaisella vastauksella kirjailija halusi ikään kuin muistuttaa lukijakuntaansa siitä, että hän oli juuri julkaissut uuden teoksen. Toisaalta hieman epämääräisellä vastauksella ja eräänlaisella vastakysymyksellä Lahtela saattoi myös haluta herättää kuuntelijoiden mielenkiinnon teosta ja häntä itseään kohtaan.⁵⁴

Markku Lahtela ei ollut Kirjailijan puheenvuoron esittämisen aikaan vuonna 1968 tuntematon kirjailija, vaan päinvastoin. Kemijärvellä 1936 syntynyt kirjailija ja kääntäjä oli aloittanut uransa 1960-luvun alussa ja vuosikymmenen loppua kohti tullessa hänestä oli tullut tunnettu kirjailija. Hänen toinen romaaninsa *Se* (julkaistu 1966) oli jo ennen julkaisuaan herättänyt huomiota kapinallisen ennakkomaineensa takia. Tämän huomion taustalla Hannu Salaman teoksesta *Juhannustanssit* syttynyt kirjasto.⁵⁵

Kirjailijan puheenvuorossa Lahtela ja Alho keskustelun pääpaino oli luonnollisesti kirjailijan viimeisimmässä teoksessa. Alho esimerkiksi kysyi kirjan teeseistä ja niiden yhtäläisyyksistä vuorisaaunaan, joita Lahtela ei kieltänyt. Lahtelan teesien ja vuorisaaunan yhtäläisyyksistä Alho jatkoi uskonnollisten kysymysten parissa tiedustelemalla Lahtelalta, oliko vuorisaauna puhutellut Lahtelaa. Kirjailijan mukaan vuorisaauna ei oikeastaan ole puhutellut häntä, mutta Jeesus kyllä. Tosin ei uskonnollisessa

---

⁵¹ Kohonen & Rantanen 2004, 131; Uusi Suomi 26.5.1968 nro 141, s. 30; Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro, 26.5.1968.

⁵² Autobiografialla tarkoitetaan kirjallisuudentutkimuksessa henkilön elämäkertaa hänen itsensä kertomana ks. Tieteen termipankki, viitattu 25.4.2021.

⁵³ Laitinen 1991, 584, 586.

⁵⁴ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro, 26.5.1968.

⁵⁵ Komulainen 2015, artikkeli Markku Lahtela.

mielessä. Tämän Lahtela toi haastattelussa ilmi toteamalla, miten hyviä oivalluksia Jeesuksella oli. Lisäksi hän totesi niin häntä haastatelleelle Alholle, kuin kuuntelijoil- lekin, että hänelle Jeesus oli oikeastaan ”sumuinen ennustaja”. Tämän jälkeen käytiin keskustelua Lahtelan teoksen kautta sukupolvelta toiselle siirtyvästä väkivallasta, las- ten kasvatuksesta ja politiikasta. Poliitiikasta keskusteltaessa Lahtelan kokemus poli- tiikassa mukana olemisesta kuului hyvin hänen äänestään. Kirjailija itse oli ehdolla vuoden 1966 eduskuntavaaleissa, muttei päässyt eduskuntaan⁵⁶. Mihin hän myös haastattelussa viittasi kertomalla, ettei pärjännyt ”siellä” eli politiikassa ja poliitikolta vaadittiin ”toisenlaista lahjakkuutta”, mitä hänellä ei ollut. Hän kyllästyi ja väsyi po- litiikkaan. Vielä haastattelun viimeisillä minuuteilla Alho tiedusteli, eikö kirjailijalla, joka otti maailmanparantajana, vuorisaarnaajan asenteen ollut vaaraa muuttua era- koksi ja vieraantua yhteiskunnasta, josta kirjoitti. Lahtelan mielestä riski Alhon kuvai- lemaan erakoitumiseen oli aina olemassa, kirjoitti ”miten päin tahansa”. Alho kuiten- kin jatkoi aiheesta ollen varma siitä, että Lahtelan tapaisilla, ”täydellistä parannusta” vaativilla kirjailijoilla tämä riski olisi muita suurempi. Kenties Alho yritti hieman vit- sailla ja Lahtela vastasi hänelle hieman huvittuneella äänen painolla, ettei vaatinut täydellistä parannusta. Mutta hän vakavoitui tämän jälkeen nopeasti ja jäi miettimään sitä, oliko hän ”yksinäinen huutava ääni” tai ”totuuden puhuja”. Ja tuli lopulta siihen lopputulokseen, ettei ollut.⁵⁷

Haastattelussa tuli hyvin esille se, että Alho pyrki nostamaan keskusteluun Lah- telan teosten uskonnollisuuden, mitä Lahtela ei itse vastustanut laisinkaan. Kirjailija vastasi hänelle esitettyihin kysymyksiin melko nopeasti ja jäi myös pohtimaan kysy- myksiä tarvittaessa hieman tarkemmin. Alholle kysymykset liittyen Lahtelan teoksen yhtäläisyyksiin kristinuskon kanssa saattoivat olla myös puhtaasti tapa pitää yllä oh- jelman kuuntelijoiden mielenkiintoa. Uskonnon asemaa kirjallisuudessa oli kuitenkin vuonna 1968 vahvasti esillä Hannu Salaman teoksen julkaisun synnyttämän kirjaso- dan myötä.⁵⁸

2.1.2 Paavo Rintala - Sotahistorioitsijoihin kyllästynyt

Radion kuuntelijat pääsivät jälleen nauttimaan mielenkiintoisista keskusteluista *Kir- jailijan puheenvuorossa* 15. syyskuuta 1968. Tällä kertaa jaksossa *Kirjailijan puheen- vuoro*⁵⁹ haastateltavana oli Paavo Rintala (1930-1999), jonka kanssa keskusteli toimit- taja Olli Alho. He keskustelivat Rintalan kirjoittamasta teoksesta *Leningradin kohtalo- sinfonia -Saksalaisten ja suomalaisten vuosina 1941-1943 piirittämän kaupungin ja sen*

---

⁵⁶ Komulainen 2015, artikkeli Markku Lahtela.

⁵⁷ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro, 26.5.1968.

⁵⁸ Niemi 2006, artikkeli Salama, Hannu; Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro 26.5.1968.

⁵⁹ Useat tämän radiosarjan jaksoista ovat saman nimisiä Yleisradion Metro ohjelmatietokannan mukaan, ks. YLE Metro ohjelmatietokanta hakusana Kirjailijan puheenvuoro 1968 1.3.2023.

asukkaiden tarina, joka julkaistiin saman vuoden syksyllä⁶⁰. Teos käsittelee nimensä ja alaotsikkonsa mukaisesti Leningradin piiritystä ja sen aiheuttamaa nälänhätää toisen maailmansodan aikaan. Itse haastattelun Alho aloitti tuomalla esille sen, miten ajan-kohtainen Rintalan teoksen aihe oli. Hän kuvailee haastatteluhetkenä vallitsevaa aikaa, siis vuotta 1968 nälänhädän, inhimillisen julmuuden ja sotien aikana. Ja juuri noita aiheita Rintala käsitteli uusimmassa teoksessaan. Puhuessaan nälänhädestä Alho saattoi viitata vuonna 1968 Biafrassa koettuun nälänhätään, josta raportoitiin 400 000 lapsen kuolevan nälkään.⁶¹

Vuonna 1968 Paavo Rintala oli jo erittäin hyvin tunnettu kirjailija, sillä hän oli julkaissut teoksia jo 1950-luvun alkupuolelta lähtien. Hänen teoksensa *Sissiluutnantti* aiheutti heti julkaisunsa jälkeen 1.päivä syyskuuta 1963 alkaneen kirjasodan, joka kesti vuoden loppuun asti. Kyseisessä teoksessa yleisöä kuohutti Rintalan tapa kuvata lottia ja sitä pidettiin suorastaan lottajärjestön häpäisynä. Rintalan tuotannossa sota oli aiheena yleinen nimenomaan 1960-luvulla. Kaksi hänen tuon ajan teoksistaan *Sotilaiden äänet* (1966) ja *Sodan ja rauhan äänet* (1967) perustuivat Rintalan tekemiin autenttisiin haastatteluihin koskien Kannaksen suurtaisteluita. Näiden haastatteluiden pohjalta hän teki Yleisradiolle sarjan, joka toimi sitten pohjana edellä mainituille teoksille. Myös vuonna 1968 julkaistu *Leningradin kohtalosisinfonia* perustui Rintalan keräämään dokumentti aineistoon. Tämä kyseinen teos on siis hyvä esimerkki vuosikymmenelle tyypillisestä dokumenttiteoksesta, jossa Rintala käytti kirjoittamiseen kollaasitekniikkaa.⁶²

Rintala kuvaili käyttämäänsä kirjoitustekniikkaa *Miten kirjani ovat syntyneet* teoksessa seuraavasti:

"Minä keräilen sellaisia imperfektin sirpaleita, jotka olen itse kokenut tai liimailen yhteen sellaisia menneisyyden pikkuosia, jotka katson voivani itse kokea ja tällä kokemuksellani koota yhdeksi pieneksi rosoiseksi kokonaisuudeksi."⁶³

Haastattelun alussa Alho kysyi, miksi Rintala valitsi uusimman teoksensa aiheeksi nimenomaan Leningradin. Rintala vastasi valinneensa Leningradin siksi, että se oli riittävän lähellä sekä häntä itseään, että Suomea. Ja hän myös muisteli omaa lapsuuttaan Lapissa, jossa Leningradin valtaamista odoteltiin. Vastauksessa oli siis kuultavissa Rintala oma kokemus sodasta: hänen isänsä menehtyi talvisodassa ja Rintala, joka oli syntynyt Viipurissa 1930 lähti itse äitinsä kanssa evakkona Ouluun vuonna 1940, siis kymmenvuotiaana pikkupoikana.⁶⁴

Keskustelua johtaneella Alholla oli tuntuma, että Rintala uusin teos olisi antihistoriallinen. Tätä väitettä haastattelijä perusteli sillä, että teos antoi Rintalasta kuva

---

⁶⁰ Kirjasampo.fi, viitattu 26.4.2023.

⁶¹ Kohonen & Rantanen 2004, 223; Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro, 15.9.1968; Mitä missä milloin 1968 – sankarin vuosi, 38; Uusi Suomi 13.9.1968 nro 248, s. 19.

⁶² Tarkka 1966, 75; Laitinen 1991, 537.

⁶³ Rintala 1980, 82.

⁶⁴ Salokannel 2006, artikkeli Rintala, Paavo; Kirjasampo.fi viitattu 26.4.2021.

sotahistorioitsijoihin ”loppen kyllästyneenä kirjailijana”. Rintala ei missään nimessä Alhon väitettä torjunut, vaan myönsi asian olevan niin. Hän oli omien sanojensa mukaan lukenut niin paljon sotahistorioitsijoiden tuotantoa ja kyllästynyt vain sen takia. Lisäksi sotahistorioitsijat eivät Rintalan mukaan voineet muuta kuin kuvata ne operatiot, joilla sotaa käytiin. Aivan kuten valtionpäämieskään ei voinut kertoa mitään muuta kuin vain ne seikat, jotka olivat vaikuttaneet vallitsevan tilanteen syntymiseen. Toisin kuin kirjailijat, joilla oli taas Rintalan mukaan mahdollisuuksia toimia siellä, missä muut eivät, eli yksilötason arkielämässä.⁶⁵

Haastattelun edetessä Alho nosti esille Rintalan teostaan varten tekemän taustatyön esittämällä kysymyksen leningradilaisten asenteista suomalaisia kohtaan, kun Rintala oli Leningradissa haastattelemassa piirityksestä selvinneitä. Rintala kertoi näistä haastatteluista hyvin mielellään. Hänen haastateltavien joukossa oli ollut paljon ihmisiä, joiden omaiset olivat taistelleet Suomen rintamalla. He kokivat suomalaiset helpommin piirittäjiksi, mutta Rintalan kertoman mukaan kyseessä ei ollut selkeä jakautuma. Haastateltavien mielipide riippui enemmän henkilökohtaisesta näkemyksestä. Tämän selonteon lisäksi Rintala totesi, ettei itseasiassa ollut aiemmin tullut ajatelleeksi asiaa. Hänen oma mielipiteensä kuitenkin oli se, että saksalaiset koettiin suomalaisia huomattavasti enemmän piirittäjiksi.⁶⁶

On hyvin mahdollista, ettei Rintala todella ole huomioinut kirjoittaessaan *Leningradin kohtalonsinfoniaa* Alhon esittämää kysymystä leningradilaisten mahdollisista asenteista suomalaisia kohtaan. Tämä voi johtua siitä, että teoksessa lähtökohtana olivat yksilöiden kokemukset ja niiden takana avautunut kollektiivinen tunnetila. Suuremmat kokonaisuudet siten ovat voineet helposti jäädä pienempien yksityiskohtien, Rintalaa lainaten menneisyyden taakse piiloon.⁶⁷

Alho tiedusteli myös Rintalan käsitystä siitä, miksi suomalaiset eivät taipuneet saksalaisten vaatimuksiin hyökätä Leningradiin. Tähän kysymykseen Rintala oli hie- man haluttomampi vastaamaan ja hän painotti sitä, ettei osannut perustella omia käsityksiään muilla, kuin saamallaan asiantiedoilla. Lopulta kirjailija kuitenkin kertoi omat käsityksensä julkisuuteen kiertelemättä. Vielä haastattelun loppupuolella Alho ja Rintala keskustelivat nälänhädästä ajankohtaisena aiheena, mutta Rintalan omien lasten kautta. Kirjailija kertoi, että kaikki neljä tytärtä saivat kuunnella isänsä nauhoittamat haastattelut, joissa hän haastatteli Leningradin piirityksen nälänhädän kokeneita henkilöitä. Rintalan lapsista nuorimpaan isän teoksen luomisprosessi vaikutti kirjailijan mukaan kaikkein eniten. Tytär oli alkanut kysellä nälänhädästä isältään enemmän, mutta kun Alho kysyi Rintalan vastauksesta tyttärelleen, hän ei haastatteluhetkellä enää muistanut mitä oli tälle vastannut. Mutta *Kirjailijan puheenvuorossa* hän tiesi mitä juuri sillä hetkellä olisi vastannut. Hän olisi käskenyt katsomaan televisiota, tuolla kuollaan nälkään nyt ”poliittisista syistä”. Ja jos lapsi olisi esittänyt

---

⁶⁵ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro, 15.9.1968.

⁶⁶ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro, 15.9.1968.

⁶⁷ Salokannel 2006, artikkeli Rintala, Paavo.

jatkokysymyksen poliittisista syistä, Rintala olisi siihen todennut, että valtiovalta on kyvytön auttamaan näitä nälkää näkeviä.⁶⁸

Kirjailijan antamaa vastausta voi pitää poliittisena kannanottona, mikä ei olisi ollenkaan epätyypillistä vuosikymmenen ajankuva huomioiden. Lausunnolla hän saattoi hyvinkin viitata 1960-luvulla esillä olleeseen kehitysmaiden köyhtymiseen, joka pahensi rikkaiden ja köyhien välistä kuilua taloudellisen vallan keskittyessä yhä harvemmille. Rintalan tavoin myös kirjailija Marja-Leena Mikkola nosti omassa haastattelussaan esille nälänhädän. Mutta toisin kuin Rintala, joka korosti nälänhädän olevan seurausta huonosta politiikasta sekä heikosta valtionvallasta, Mikkolan näkökulma oli enemmän taloudellinen hänen viitatessa kapitalismiin. Näkökulmien eroista huolimatta molemmat kirjailijat selvästi halusivat tuoda esille nälänhätää ja sen syitä. Rintalan haastattelun perusteella voi sanoa, että yhteiskunnallisessa keskustelussa kirjailijan rooli on kannanottajan lisäksi myös nostaa asioita esille.⁶⁹

2.1.3 Marko Tapio - Kymmenen vuoden urakka

Sunnuntaina 10.päivä marraskuuta 1968 *Kirjailijan puheenvuorossa* Paavo Eini haastatteli kirjailija Marko Tapiota (1924-1973) tämän kirjasarjasta *Arktinen hysteria*, jonka ensimmäinen osa *Arktinen hysteria 1 - Vuoden 1939 ensilumi* oli ilmestynyt vuotta aiemmin. Kirjailijan puheenvuoron jaksossa *Kirjailijan puheenvuoro. Marko Tapion haastattelu*. Keskustelun pääpaino oli dokumenttisarjan toisessa osassa *Arktinen hysteria 2 - Sano todella rakastatko minua* (ilmestynyt 1970)⁷⁰. Eini esitteli ohjelmassa Arktisen hysterian suomalaisten omaelämäkertana ja tätä kirjasarjaa pidetään Tapion päätyönä, jota häneltä alettiin odottamaan jo 1960-luvun alussa.⁷¹

Haastattelun alussa Eini kysyi mitä Tapio tarkoittaa kirjasarjansa otsikolla *Arktinen hysteria*. Tapio aloitti vastaamisen kysymykseen kertomalla, että hän luuli nimen olleen hänen oma keksintönsä. Mutta asia ei ollutkaan niin, vaan hänelle oli selitetty nimen merkitys toisessa yhteydessä. Tapion mukaan oli kummallista, että hänen ajatuksensa arktisesta hysteriasta piti paikkansa ja nimi hänen mukaansa osui oikeaan. Tapio ei kuitenkaan kunnolla vastannut Einin kysymykseen, vaan hieman väisteli sitä toteamalla, että vastatakseen hänen täytyy kirjoittaa neljä tiilikivimäistä romaania. Heti tämän lausunnon perään Tapio tosin totesi, että nimittää sitä ”taudinkuvaksi”.⁷²

Ilmeisesti taudinkuvalla Tapio viittasi kirjan kirjoittamisen prosessiin, hänhän oli ennen toteamusta puhunut neljän tiiliskivimäisen romaanin kirjoittamisesta. *Arktinen hysteria* oli Tapion päätyö, jonka tekemiseen hän oli valmistautunut vuosien ajan. Kenties kirjailija viittasi taudinkuvalla myös tähän kirjoittamista edeltäneeseen

---

⁶⁸ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro, 15.9.1968.

⁶⁹ Tarvainen 1993, 10.

⁷⁰ Kirjasampo.fi, viitattu 26.4.2023.

⁷¹ Laitinen 1991, 529; Kohonen & Rantanen 2004, 275; Kuhna 2004, 14; Uusi Suomi 10.11.1968 nro 305, s. 27.

⁷² Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Marko Tapion haastattelu., 10.11.1968.

vaiheeseen: romaanisarja todennäköisesti valtasi suuren osan hänen ajatuksistaan jo hänen valmistautuessaan itse kirjoitusprosessiin. Ikään kuin se olisi ollut tauti, joka vain pahenee ja pahenee vähitellen.⁷³

Eini jatkoi kertomalla ohjelman kuuntelijoille Arktisesta hysteriasta kokonaisuutena, neliosaisena teossarjana, jonka jokainen osa olisi erilainen ja siten tämä sarja olisi ainutlaatuinen suomalaisessa kirjallisuudessa. Ja kirjoittamisprosessin loppuun saatamiseen meni ainakin kymmenen vuotta. Ainutlaatuisuudesta puhuminen voi olla hieman liioiteltua, olihan Väinö Linna julkaissut jo *Täällä Pohjantähden alla* trilogiansa vuosina 1959-1962. Trilogiassaan Linna käsittelee samoja teemoja, kuin Tapion Arktisessa hysteriassaan.⁷⁴

Yhtäläisyyksistä huolimatta Tapio ei kuitenkaan kopioinut ideaansa Linnalta, tämän Eini toi esille haastattelussa. Hän kertoi kuulijoille, että Tapion päätös kirjoittaa teossarja syntyi jo vuonna 1958, eli vuotta ennen kuin Linnan trilogian ensimmäinen osa julkaistiin. Tapio kertoi haastattelussa saaneensa tämän kunnianhimoisen tai kenties hullun ajatuksen isänsä kotona Saarijärvellä, tarkemmin sanottuna heinäpellolla todellakin vuonna 1958. Saarijärvi oli myös Tapion syntymäpaikka ja koti, joten hänen siteensä paikkakuntaan olivat hyvin vahvat⁷⁵ Alun perin hänen tarkoituksensa oli käsitellä suomalaista yhteiskuntaa yhdessä kirjassa, mutta kirjoittamisen aloittamisen jälkeen kirjailija oli tajunnut, ettei yksi kirja mitenkään riitä.⁷⁶

Haastattelussa oli mukana lyhyitä pätkiä toisesta haastattelusta, jossa haastatettiin Vihtori Kauttoa, henkilöä, jota Tapio puolestaan oli haastatellut Arktisen hysterialian toista osaa varten. Ensimmäinen näistä pätkistä kuultiin jo haastattelun alkupuolella. Aluksi Tapio itse esitteli Vihtorin, jonka jälkeen tämä sitten itse pääsi ääneen. Mahdollisesti tämä Kauton haastattelu oli Tapion itsensä nauhoittama. Perustan oletuksen siihen, että mielestäni tämän haastattelun aikana Kauttoa myötäilevän miehen ääni oli Tapion ja myöhemmin haastattelussa Tapio puhui nauhoista, joissa Kautto puhuu sodasta. Mielestäni ei olisi ollenkaan mahdotonta, että kirjailija olisi lainannut omia nauhoitteitaan Yleisradiolle *Kirjailijan puheenvuoron* jakson tekemistä varten. Kauton haastattelusta ohjelman kuuntelijat kuulivat vain noin minuutin pätkän, jonka jälkeen Eini ja Tapio palasivat ääneen ja keskustelemaan Arktisen hysterialian toisen osan alaotsikosta, josta he siirtyvät keskustelemaan sodasta. Haastattelussa Tapiolle sodasta puhuminen oli luontevaa ja ilmeisen helppoa. Huolimatta siitä, että hän itse osallistui sotaan, tosin vain lyhyen aikaa jatkosodan loppuvaiheessa.⁷⁷

Tapion itse nauhoittamat Vihtori Kauton haastattelut voi mielestäni rinnastaa Rintalan tekemään taustatyöhön. Molemmat kirjailijat ovat ottaneet omalla tavallaan

---

⁷³ Kuhna 2004, 14.

⁷⁴ Laitinen 1991, 514.

⁷⁵ Kuhna 2004, 11.

⁷⁶ Kuhna 2004, 12; Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Marko Tapion haastattelu., 10.11.1968.

⁷⁷ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Marko Tapion haastattelu., 10.11.1968.

dokumentaristin roolin ja tehneet taustatutkimusta omia teoksiaan varten. Marko Tapion *Arkinen hysteria* ei ole vuosikymmenelle tyypillinen dokumenttiteos. Mutta sen eteen tehty taustatyö huomioiden pitäisin myös Tapiota dokumentaristina. Dokumentaristin rooli myös yhtenä kirjailijan ammatin elementeistä.

Vihtori Kautto toimi tässä haastattelussa mielestäni selkeästi Tapion esimerkkinä sodan käsittelyssä. Kirjailija selitti Einille propagandan antamaa kuvaa sodasta vertailemalla sitä Kauton vastaavaan. Propaganda teki vastakkainasettelua, mutta Kautto taas antoi sodasta inhimillisen kuvan, jossa yksilöt eivät erottele muita omiksi tai vihollisiksi. Tapion oma tulkinta sodasta perustui Kauton antamaan kuvaan ja hän toivoi pystyvänsä välittämään sen myös Arktisen hysterian toisen osan lukijoille. Eini huomautti Tapiolle, että tämä piti sotaa yhteiskunnan tautina, koska kirjailija käytti 1930-luvusta nimitystä sodan itämisaika. Tapio myönsi Eini huomautuksen olleen oikea ja selitti, että syy sotaan ei ollut pahuus vaan normaalit arkiolosuhteet. Sodat puhkesivat kuin taudit ja puhdistivat ilmaa joksikin aikaa. Tähän Eini kommentoi, että sotien loppumiselle oli olemassa siis vähän mahdollisuuksia. Mielestäni Einin kommentit viittaavat vielä 1960-luvulla hyvin vahvasti läsnä olleeseen Vietnamin sotaan⁷⁸, mutta myös melko tasapuoliseen keskusteluun, jossa osapuolet kokivat voivansa puhua vapaasti.⁷⁹

Arktisen hysterian toiselle osalle tärkeiden Kauton haastatteluiden kautta keskustelun pääpaino haastattelun loppupuolella pysyi sodassa. Kautto myös "osallistui" haastatteluun puhelimitse. Eini kysyi Kautolta ensimmäiseksi, mikä hämmästytti häntä eniten teoksessa. Ensin vastauksessaan Kautto toi ilmi sen, että mikä hämmästytti häntä eniten positiivisesti, oli Tapion tapa kuvailla hänen olemustaan, joka oli ilmeisesti osunut melko oikeaan. Keskustelu Kauton kanssa kesti jälleen vain noin minuutin. Tämä herättää kysymyksen haastattelun leikkaamisesta, sillä puhelussa Kautto puhui, kuinka voidaan puhua tuonnempana asiasta. Tätä ei kuitenkaan haastattelussa kuultu. Tapio ei myöskään reagoanut äänellään Kauton puheisiin puhelun aikana, joten oletan, ettei hän ollut paikalla, kun puhelu soitettiin. Se oli luultavasti nauhoitettu ennen Tapion haastattelua ohjelmaa varten ja siitä oli leikattu sopiva pätkä *Kirjailijan puheenvuorossa* toistettavaksi.⁸⁰

Tällainen editointi viittaa mielestäni siihen, että Tapiosta on kirjailijana haluttu antaa mahdollisimman positiivinen kuva. Kautto kuitenkin kehui kirjailijaa lyhyessä puheenvuorossaan, mitä voi pitää eräänlaisena tapana mainostaa kirjailijaa myös ohjelman kuuntelijoille. Myös Kauton puhe siitä, että Tapio kuvasi häntä teoksessaan melko oikein on mielestäni tapa herättää kuuntelijan mielenkiinto lukemaan itse teos. Kauton puheista voi kuuntelijalle herätä kysymys siitä, millainen tuo kirjailijan tekemä kuvaus sitten todella on?

---

⁷⁸ Mitä missä milloin 1968 – Sankarin vuosi, 11, 13, 18, 22, 24, 26, 29, 42, 69, 72, 74, 75.

⁷⁹ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Marko Tapion haastattelu., 10.11.1968.

⁸⁰ Kohonen & Rantanen 2004, 275; Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Marko Tapion haastattelu., 10.11.1968.

2.2 Kirjailijoiden kannanottoja yhteiskunnan ongelmiin ja puheenaiheisiin

1960-luvun radikalismissa oli kyse myös sosiaalisesta konfliktista niin Suomessa, kuin muuallakin. Kuilu köyhien ja rikkaiden välillä kasvoi ja kiivaan taloudellisen kasvun myötä yhteiskunnassa tapahtui rakennemuutos, joka teki siitä entistä monimuotoisemman ja lisäsi optimismia huomattavasti resurssien vapautuessa yhteiskunnallisiin uudistuksiin. Mutta muutoksella oli myös varjopuolensa, taloudellinen ja teknologinen kehitys kasvoivat molemmat inhimillisen kehityksen kustannuksella. Ihmisten elämä alkoi eriytyä ja kapitalistinen kehitys alkoi muovata jopa ihmissuhteita kaupallisemmiksi. Sukupuolten rooli puhuttivat seksuaalisuuden ohella. Vuosikymmenen aikana havahduttiin myös kolmannen maailmaan, siis Aasian, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan alikehitykseen sekä hätään.⁸¹

Primääriaineistoon kuuluvista *Kirjailijan puheenvuoron* jaksoista kolmessa keskusteltiin yhteiskunnallisista ongelmista sekä puheenaiheista.

2.2.1 Marja-Leena Mikkola - Prostituutiosta ja Latinalaisesta Amerikasta kapitalismin kynsissä

Sunnuntaina 17. maaliskuuta 1968 *Kirjailijan puheenvuoron* jaksossa *Kirjailijan puheenvuoro* radion kuuntelijat pääsivät kuuntelemaan Salossa vuonna 1939 syntynyttä kirjailija Marja-Leena Mikkolaa Juha Virkkusen haastattelemana. Ohjelman alussa kirjailija nukutti neljä vuotta vanhaa poikaansa⁸² Jannea yhdessä tämän isoäidin kanssa. Vasta tämän jälkeen Virkkunen aloitti itse haastattelun käyttäen Jannen nukkumaanmenoa aasin siltana kirjailijan esittelylle. Primääriaineistoni muissa haastatteluissa vastaavaa hieman samanlaista tapaa aloittaa haastattelu käytettiin Mikkolan lisäksi vain kirjailija Eeva Kilven haastattelussa.⁸³

Virkkunen esitteli Mikkolan perheen äidiksi ja kansalaiseksi, jota pidettiin sekä kiihkeänä kommunistina, että porvarillisena idealistina. Tosin kumpaakaan näistä Mikkola ei omakseen kokenut, ainakaan Virkkusen sanojen mukaan. Hän toi Mikkolan kirjallisen uran esille vasta, kun oli ensin kertonut hieman kirjailijan nuoruuden työpaikoista. Vasta näiden jälkeen oli kirjallisen uran vuoro, joka alkoi vuonna 1962, kun Mikkola voitti akateemisen kulttuurikilpailun novellikokoelmalla *Naisia*. Ensimmäistä novellikokoelmaa seurasivat jo samana vuonna kaksi muuta novellikokoelmaa, *Legendantekijät* ja *Tulitikkutyöt*. Kirjallisen uran ohella Virkkunen kävi läpi myös Mikkolan henkilöhistoriaa ja nosti esimerkiksi esille hänen taustansa työläisperheen

---

⁸¹ Kolbe 1996b, 133; Tarvainen 1993, 25-27, 30.

⁸² Yleisradion ohjelmatietokanta Metron mukaan kirjailija keskusteli tyttärensä kanssa, mutta hänellä ei ole tytärtä, vaan kaksi poikaa, joista vanhempi Janne on syntynyt vuonna 1964 ja nuorempi Tuomas vuonna 1972, ks. Mikkola 2010, 105.

⁸³ Kohonen & Rantanen 2004, 168; Uusi Suomi 15.3.1968 nro 73 s. 21.

tyttärenä sekä sen vaikutuksen hänen teoksiinsa. Työläistaustan lisäksi Mikkolan teoksissa on havaittavissa keskiluokanromaanin piirteitä, joista yksi on eräänlaisen keskiluokan kriisin kuvaaminen. Näitä piirteitä hän yhdistelee työläiskuvaukseen esimerkiksi edellä mainitussa novellissaan *Tulitikkutyöt* ja romaanissaan *Tyttö kuin kitara*, joka on julkaistu vuonna 1964. Kirjailijan puheenvuorossa Virkkunen keskusteli Mikkolan kanssa hänen viimeisimmästä työstään, vuonna 1967 julkaistusta *Etsikosta*, jossa niin ikään rakkauden ja politiikan kautta käsiteltävät teemat ovat sekä keskiluokanromaanille, että työläiskirjallisuudelle ominaisia.⁸⁴

Mikkolan kirjailijan uran alkua voisi sanoa tyypilliseksi, sillä kirjailijaksi tullaan, kun julkaisee ensimmäisen teoksensa. Mutta todellisuudessa teoksen julkaisua on edeltänyt monta vaihetta kirjoittamisesta aina kustantajan löytämiseen sekä todennäköisesti muita eri alojen töiden tekemistä.⁸⁵

Mikkolan kirjailijan uran esittelyn yhteydessä Virkkunen toi myös esille hänen suhteensa julkisuuteen. Virkkusta lainaten Mikkola pelkäsi julkisuutta uransa alussa vuonna 1962, mutta kuusi vuotta myöhemmin julkisuus oli hänestä monisärmäisen kirjailijapersoonan paras puoli. Mikkola ei haastattelussa ollenkaan kommentoinut Virkkusen lausuntoa hänen suhtautumisestaan julkisuuteen. Tähän voi olla useampia syitä. Yksi mahdollinen syy voi olla se, ettei Mikkolalla yksinkertaisesti ollut syytä kommentoida sitä. Toinen syy voi olla se, että Virkkunen vielä esitteli hänen kirjailijan uraansa ja tätä esittelyä ei olisi sopinut keskeyttää.⁸⁶

Mikkolan kirjailijan uran, teosten ja henkilöhistorian esittelyyn kuului Virkkuselta useampi minuutti, jonka jälkeen kirjailija itse pääsi takaisin ääneen ja kertoi omin sanoin kirjoittamastaan lyriikasta, jota Virkkusen tietojen mukaan soitettiin Yleisradion Sävelradiossa⁸⁷. Lyriikoiden käsittelyn yhteydessä Mikkola puhui myös kiinnostuksesta käsitellä prostituutiota kaikissa sen muodoissa. Kirjailijan kirjoittamassa lyriikassa⁸⁸ kyse oli hänen mukaansa yläluokkaisesta prostituutiosta. Ja hän esitti suomalaista yhteiskuntaa koskevan kysymyksen: minkä takia Suomessa oli myös prostituutiota? Vastausta omaan kysymykseensä Mikkola ei antanut, mutta hän puhui prostituution hyväksymisestä, jonka kautta sen pariin joutuneita naisia voitaisiin auttaa paremmin.⁸⁹

Kirjailija puhui tai oikeastaan vastaili vielä hetken ajan kysymyksiin, jotka koskivat hänen lyriikkatuotantoaan, mutta Virkkusen ääntä ei lainkaan kuulunut. Lisäksi Mikkolan vastausten välillä esiintyi täysin hiljaisia lyhyitä hetkiä, joten on ilmeistä, että Virkkusen esittämät kysymykset on leikattu pois. Haastattelussa oltiin edetty jo pitkälle, ennen kuin Virkkunen kysyi seuraavan kerran kysymyksen, joka koski

---

⁸⁴ Kohonen & Rantanen 2004, 168; Laitinen 1991, 566, 570; Mikkola 2012, 231, 232.

⁸⁵ Heikkinen 1989, 40.

⁸⁶ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro, 17.3.1968.

⁸⁷ Enwald 1989, 616; Sävelradio oli Yleisradion musiikkiosaston kevyen musiikin toimitus, ks. Yleisradion vuosikirja 1968, 53.

⁸⁸ Haastattelussa ei käynyt ilmi, mihin lauluun Mikkola oli kirjoittanut lyriikat.

⁸⁹ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro, 17.3.1968.

Mikkolan jäsenyyttä Suomi-Kuuba-seurasta. Jäsenyyteen liittyi Mikkolan mukaan pienoinen ristiriita, sillä hän tunnustautui haastattelussa pasifistiksi. Hän kuitenkin perusteli jäsenyyttään sillä, että maailmansodan vaaran suurimmat aiheuttajat tulevat jostain muualta, kuin sissiliikkeistä. Suurimmilla vaaran aiheuttajilla kirjailija todennäköisesti viittasi Yhdysvaltoihin ja Neuvostoliittoon, jotka olivat kylmän sodan myötä ajautuneet kilpailemaan asevarustelusta keskenään ja aiheuttaneet globaalin ydinsodan pelon. Sissiliikkeistä Mikkola siirtyi puhumaan nälänhädästä, jonka suurimpana syynä hän piti länsimaista kapitalismia. Kapitalismi oli hyvin vahvaa 60-luvulla, samoin kuin kuluttaminen ja massatuotanto. Uusvasemmistolaisuus, yksi 60-luvun ilmiö sekin esitti myös kritiikkiä kapitalismia kohtaan.⁹⁰

Mikkolan esittämä syntipukki ei ollut yllättävä vaihtoehto. Länsimainen kapitalismi oli Mikkolan näkemysten mukaan myös syyllinen Latalalaisen Amerikan huonoon tilaan, yhdessä maanosan oligarkkien kanssa. Latalalainen Amerikka oli 1960-luvulla vielä pitkälti täynnä kehitysmaita, joiden väestöstä puolet oli lukutaidotonta, poliittinen sorto oli voimakasta sekä näkyvää ja köyhät näkivät nälkää. Myös väkivallan määrä, joka saattoi kuohuttaa Länsi-Euroopassa, oli Latalalaisessa Amerikassa arkea sekä normaalia. Maanosan opiskelijaliikkeet olivat eurooppalaisia vastineitaan väkivaltaisempia, osin amerikkalaisen imperialismin vastaisen kamppailun takia.⁹¹

Virkkunen pääsi takaisin ääneen, kun Latalalainen Amerikka oli käsitelty. Hän palasi haastattelun alkuperäiseen aiheeseen, eli Mikkolan kirjoittamiin teoksiin ja niistä uusimpaan, vuonna 1967 julkaistuun *Etsikkoon*. Teosta Virkkunen esitteli kuuluteliijoille kertomalla, että siinä politiikka tuli mukaan kirjailijan tuotantoon kirjan päähenkilön kautta, joka työskenteli politiikassa. Kirjailija jatkoi Virkkusen esittelystä selittämällä päähenkilönsä taustoja ja sitä, kuinka tämä lopulta kallistuu pessimismiin.⁹²

Mikkola jatkoi pessimismistä puhumista ja Virkkusen ääni katosi jälleen, mutta Mikkolan puhetta tauottivat jälleen lyhyet hiljaiset hetket. Haastattelun loppupuolella, tapahtui jotain, mitä muissa primääriaineistoni *Kirjailijan puheenvuoron* jaksojen haastatteluissa ei tapahtunut. Vieras naisääni sanoi "Arkistonhelmiä", jonka jälkeen alkoi soida musiikki. Musiikki soi noin puoli minuuttia, jonka jälkeen Virkkunen palasi ääneen puhuen Mikkolan *Etsikossa* esiintyvistä henkilöistä. Virkkunen ei kommentoinut mitenkään musiikkia, tai vierasta naisääntä, vaan hän johdatteli keskustelun nopeasta ammattiyhdistysliikkeiden ja rahavallan suhteisiin. Tämän lyhyen, muutaman minuutin keskustelun aikana tuli ilmi, että Mikkola kävi seuraamassa työväen joukkokokouksia, joissa vastustettiin työnantajilta tulleita työehtosopimuksia. Näistä kokouksista Mikkola teki muistiinpanoja ja hyödynsi niitä *Etsikossa*, tehden teoksestaan siten autenttisen.⁹³

---

⁹⁰ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro, 17.3.1968.

⁹¹ Kolbe 1996, 132, 133; Tarvainen 1993, 30.

⁹² Tarvainen 1993, 98-100.

⁹³ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro, 17.3.1968.

Marja-Leena Mikkolan haastattelu oli kuuntelemistani *Kirjailijan puheenvuoron* jaksoissa esitetyistä haastatteluista eniten jälkikäteen käsitelty. Koska haastattelijan kysymykset olivat suurimmaksi osaksi leikattu pois, on vaikeaa tietää, mitä hän halusi tuoda kirjailijasta esille. Kirjailijan vastauksia on myös selvästi lyhennetty, joten jotain hänelle oleellista on voinut helposti jäädä pois. Mikkolan haastattelua voi myös luonnehtia vähemmän kaupalliseksi. Kirjailija ei käyttänyt paljoakaan aikaa teoksensa esittelyyn, vaan keskittyi puhumaan hänelle tärkeistä ajankohtaisista asioista. Kyse voi olla erittäin todennäköisesti ajan hengestä, 1960-luvulle ominaisesta kantaaottavuudesta ja idealismin korostamisesta. Mikkola myös haastattelussa antoi kritiikkiä kapitalismille, josta voi tehdä päätelmän, ettei hän välttämättä edes kokenut tarvitsevansa markkinoida omaa teostaan. Se olisi ollut kapitalistista toimintaa.⁹⁴

2.2.2 Anu Kaipainen – Yksinäisyydestä ja erilaisuuden hyväksymisen vaikeudesta

Toukokuun 12. päivänä 1968 radion kuuntelijat pääsivät kuuntelemaan *Kirjailijan puheenvuoron* jaksoa *Anu Kaipainen*. *Kirjailijan puheenvuoro*, jossa nimensä mukaisesti Juha Virkkunen haastatteli kirjailija Anu Kaipaista. Vuonna 1933 Muolaassa syntynyt kirjailija oli julkaissut ensimmäisen teoksensa vuosikymmenen alussa, mutta edellisenä vuonna, siis 1967 julkaistu *Arkkienkeli Oulussa* oli hänen läpimurtonsa.⁹⁵

Virkkunen aloitti haastattelun kertomalla edellisenä vuonna ilmestyneen romaanin lisäksi kuuntelijoille myös kirjailijan toisesta teoksesta, näytelmästä nimeltä *Ruusu-baletti*, joka sijoittuu edellä mainitun romaanin tavoin Ouluun. Näiden Kaipaisen tuotantojen yhtäläisyydet eivät loppuneet Ouluun, vaan niiden päähenkilöissä oli myös yhtäläisyyksiä, kuten yksinäisyys. Samoin molemmissa teoksissa fantasian osuus oli suurempi verrattuna Kaipaisen aiempaan tuotantoon.⁹⁶

Molempien päähenkilöiden jakamasta yksinäisyydestä Virkkunen esitti Kaipaiselle mielenkiintoisen kysymyksen: mistä tällainen myötätunto yksinäisiä kohtaan? Kaipainen vastasi empimättä kokemuksen kautta haluavansa auttaa yksinäisiä. Ja hänen viimeisimmät kirjalliset tuotoksensa olivat tapa auttaa. Vaikka vastaus tuli kirjailijalta empimättä, siinä oli myös hieman arvoituksellisuutta, koska hän aloitti vastauksensa sanomalla "ehkä". Kenties asia oli kirjailijalle jollain tavalla henkilökohtainen, mutta hän ei halunnut myöntää sitä suoraan. Kaipainen saattoi jopa viitata omaan elämäänsä sekä toiseen ammattiinsa opettajana. Kirjailijan uransa alkuaikoina hän ammensi teoksiinsa työurastaan ja kuvaili niissä muita herkempiä ihmisiä. Todennäköisesti vastauksellaan Kaipainen halusi myös nostaa yksinäisyyden ongelmaa enemmän esille. Tämä tulkinta saa tukea, kun kirjailija vielä painotti erikseen, että nykyajassakin oli paljon yksinäisyyttä.⁹⁷

⁹⁴ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro, 17.3.1968.

⁹⁵ Kohonen & Rantanen 2004, 91; Laitinen 1991, 567, 568; Uusi Suomi 12.5.1968 nro 128 s. 26.

⁹⁶ Niemelä 1989, 107.

⁹⁷ Kalemaa 2004, artikkeli Kaipainen, Anu.

Keskustelun painopiste pysyi yksinäisyydessä, kun kirjailija luki lyhyen pätkän teoksestaan *Arkkienkeli Oulussa*, jossa päähenkilö eristettiin muista teoksen henkilöistä, kun tältä haluttiin ottaa pois kyky rakastaa. Kesken lukemisen Kaipainen lyhyesti kommentoi itse, mistä kohtauksessa oli kyse. Lukuhetken jälkeen Kaipainen kertoi halustaan kirjoittaa puolustuksia niitä tarvitseville. Tämä halu tai tarve oli syntynyt Saara Wacklinin teoksen *Vapaa valinta* pohjalta, jonka kirjailija nimesi myös inspiraationsa lähteeksi. Tässä kohdassa tuli Mikkolan haastattelun tavoin lyhyt hiljainen hetki. Oletan, että haastattelua oli muokattu jälkikäteen ja Virkkusen esittämiä kysymyksiä saatettiin leikata pois.⁹⁸

Kirjailijan puheenvuorossa haastatelluista kirjailijoista Kaipainen oli ainoa, joka kertoi toisen kirjailijan teoksen inspiroineen häntä. Muut kirjailijat saattoivat mainita kollegojaan, mutta eivät Kaipaisen tavoin, vaan yleisemmällä tasolla puhuessaan esimerkiksi kirjallisuudesta. Puhumista toisen teoksen vaikutuksesta omaan teokseen voi mielestäni pitää sekä kunnianosoituksena, että oman työn korostamisena.

Virkkusen esitti Kaipaisen teoksiin liittyneen kysymyksen siitä, oliko pienen kaupungin miljöö omiaan tekemään ihmisistä julmia? Kaipainen vastasi kysymykseen myöntävästi ja korosti erilaisuuden lisäävän ihmisten julmuutta. Hänen teostensa päähenkilöiden kaltaisia erilaisia ihmisiä aletaan Oulun kaltaisessa pikku kaupungissa seuraamaan ja valvomaan eri tavalla, kuin jossain suurkaupungissa. Virkkunen nosti *Arkkienkeli Oulussa* teoksesta esille suvaitsemattomuuden sen päähenkilöä kohtaan ja kysyi, oliko kyseessä vertaus nykyaikaan. Kaipaisen mukaan kyseessä todellakin oli vertaus, nykyaikana erilaisuutta siedettiin vähän. Tosin tilanne oli hieman korjaantunut, kirjailijan mukaan ennen aikaan tilanne suvaitsemattomuuden suhteen oli vielä huonompi. Mutta sekä erilaisuuden sietämättömyyttä, että erilaisuutta oli haastatteluhetkellä edelleen olemassa. Samoin kuin yksinäisyyttä, josta Kaipainen korosta erityisesti nuorten kokeman yksinäisyyden.⁹⁹

Haastattelun loppupuolella Virkkunen ja Kaipainen keskustelivat kirjailijan viehtymyksen mystiikkaan, joka näkyi myös hänen teoksissaan. Kuten myös hänen 1960-luvulle tyypillinen kantaaottavuutensa. Hän puolusti syrjittyjä niin kirjailijana, kuin kunnallispoliitikonakin.¹⁰⁰

2.2.3 Eeva Kilpi – Mies ”seksuaaliobjektina” ja ”madonnana” olemisesta

Ensimmäinen päivä syyskuuta 1968 *Kirjailijan puheenvuoron* jaksossa *Eeva Kilpi. Kirjailijan puheenvuoro* ääneen pääsi jälleen nimen mukaisesti kirjailija Eeva Kilpi. Hänen haastattelunsa alkoi Marja-Leena Mikkolan haastattelun tavoin hieman eri tavalla, kuin muut haastattelut. Kilpi nimittäin itse kertoi siitä, miten edellisellä keväänä

---

⁹⁸ Kirjailijan puheenvuoron jakso Anu Kaipainen. Kirjailijan puheenvuoro, 12.5.1968.

⁹⁹ Kirjailijan puheenvuoron jakso Anu Kaipainen. Kirjailijan puheenvuoro, 12.5.1968.

¹⁰⁰ Enwald 1989, 633; Kohonen & Rantanen 2004, 91; Kalemaa 2004, artikkeli Kaipainen, Anu.

joutui lukemaan erään naistenlehden runokilpailuun osallistuneita runoja, joiden aiheena olivat äiti sekä äitiys. Lehden nimeä kirjailija ei tosiaan maininnut ollenkaan.¹⁰¹

Kilpi teki heti selväksi, ettei pitänyt kilpailuun lähetetyistä runoista, joissa äitiyteen liitettiin negatiivisia ominaisuuksia, kuten väsymys, ryppyisyys ja harmaus, vanha kaikkensa antanut sekä kuollut. Hän ei myöskään arvostanut kilpailuun osallistuneiden runoilijoiden määrittelemistä äidille sopivista uroteoista, kuten kotitöistä ja anteeksiantamisesta. Kuitenkin hän pystyi hyvin tunnistamaan runoissa esiintyneen kuvauksen äidistä ja tästä varsinainen keskustelu sai alkunsa. Haastattelijana toiminut Juha Virkkunen kommentoi kirjailijan tiukkoja sanoja esittelemällä tämän teoksen, jossa runokilpailuun osallistuneiden runojen kuvaus äidistä oli löydettävissä.¹⁰²

Kyseinen teos oli *Elämä edestakaisin* (julkaistu 1964), jossa Kilpi käsitteli evakkokokemuksia. Hän itse on syntynyt Hiitolassa vuonna 1928 ja toinen maailmansota vaikuttikin hänen elämäänsä huomattavan paljon. Hän joutui myös lähtemään kotiseudultaan evakoksi.¹⁰³

Virkkusen kertoi oman mielipiteensä siitä, millaisen kuvan naisesta Kilpi antoi edellä mainitussa teoksessaan. Hänen mielestään teoksessa nainen oli olosuhteiden uhri, joka sai arvotusta ja kunnioitusta. Mielipiteensä vahvistukseksi Virkkunen vielä luki lyhyen pätkän *Elämästä edestakaisin*. Sitten hän siirtyi vanhemmasta teoksesta Kilven haastatteluhetkenä kirjailijan uusimpaan, vuonna 1967 julkaistuun groteskiin novellikokoelmaan *Rakkauden ja kuoleman pöytä*, jossa Kilpi mursi naiseen liitettyjä myyttejä.¹⁰⁴

Toisin kuin useimmissa muissa haastatteluissa Kilven haastattelussa haastattelija, eli Virkkunen lähti viemään keskustelun pääpainoa teoksesta sen aiheen kautta yhteiskunnallisempaan suuntaan. Miksi haastatteluhetken nyky-yhteiskunta muuttui, mutta nainen ei? Nyky-yhteiskunnan muutoksella Virkkunen viittasi 60-lukua leimanneeseen rakennemuutokseen, joka muutti yhteiskuntaa. Tähän rakennemuutokseen liittyi myös voimakas sukupuolikeskustelu, jossa esimerkiksi korostui kirkon rooli yhteiskunnan moraalin tukena. Myös Kilpi otti osaa julkiseen sukupuolten ja seksuaalisen vallankumouksen keskusteluun omassa tuotannossaan. *Rakkauden ja kuoleman pöydän* lisäksi hän julkaisi vuonna 1968 pamfletin *Miesten maailman nurjat lait*.¹⁰⁵

Kirjailija oli eri mieltä, kuin hänen haastattelijansa. Kilven mielestä nainen oli muuttumassa, mutta muutos oli hidas, koska yhteiskunta vaatii naiselta sekä uusia, että vanhoja ominaisuuksia. Äitiys nousi Kilven vastauksessa voimakkaasti esille

---

¹⁰¹ Kirjailijan puheenvuoron jakso Eeva Kilpi. Kirjailijan puheenvuoro., 1.9.1968; Etelä-Suomen Sanomat 3.8.1968 nro 235 s. 15.

¹⁰² Kirjailijan puheenvuoron jakso Eeva Kilpi. Kirjailijan puheenvuoro., 1.9.1968.

¹⁰³ Kilpi 1980, 267, 269; Kohonen & Rantanen 2004, 106.

¹⁰⁴ Laitinen 1991, 569; Kirjailijan puheenvuoron jakso Eeva Kilpi. Kirjailijan puheenvuoro., 1.9.1968.

¹⁰⁵ Enwald 1989, 661; Kolbe 1996b, 130, 133; Saksholm 2020, 67, 71-73.

ongelmana, kuinka yhdistää lapset ja parisuhde? Virkkunen jatkoi tästä aiheesta kysymällä, onko perheinstituutiossa vaikeaa olla yhtä aikaa madonna sekä palveluksia tarjoava äitihahmo. Toisin kuin edelliseen kysymykseen, tähän Kilpi vastasi myöntävästi. Mutta kirjailijan mielestä perheessä äidin ei tarvinnut edustaa kumpaakaan ääripäätä. Virkkunen haastoi kirjailijaa kysymällä tämän mielipidettä siitä, voiko nainen määrätä omaa hintaansa. Hänen julkilausuma oletuksensa oli, että Kilven mielestä nainen ei voisi määrätä hintaansa. Kirjailija vastasi eräänlaisella vastakysymyksellä, toteamalla asian riippuvan siitä, mistä kaupassa oli kyse. Virkkunen esitti sanonnan, jonka mukaan nainen on ihmisen paras ystävä. Tätä sanontaa Kilpi ei kumonnut, vaan myönsi sen pitävän paikkansa. Hän myös lisäsi hymähtäen, että "mieshän on seksuaaliobjekti". Virkkunen ei reagoinut tähän kommenttiin, vaan palasi takaisin Kilven uusimpaan teokseen ja siihen, kuinka kirjailija teoksessaan purki naiseen ja äitiin liitettyjä myyttejä.¹⁰⁶

Virkkusen päätös olla kommentoimatta kirjailijan hänen omaan sukupuoleensa kohdistunutta kommenttia kertovat mielestäni siitä, ettei miehiä sopinut käsitellä samalla tavalla sukupuolensa kautta, kuten naisia. Eikä etenkin negatiivisella sävyllä, joksi "seksuaaliobjektin" voi laskea. Tätä tukee myös se, että Virkkunen palasi välittömästi puhumaan edelliseen aiheeseen, eli naiseen. Eeva Kilven haastattelu on *Kirjailijan puheenvuorossa* ainoa, jossa miessukupuoli mainitaan tällä tavoin. Muissa haastatteluissa ei joko keskustella sukupuolista tai esille nousee vain naissukupuoli esimerkiksi äidin roolin kautta.

Edellä kuvattu kirjailija Kilven ja häntä haastatelleen toimittaja Virkkusen käymää keskustelua voi lisäksi pitää hyvänä esimerkkinä 1960-luvulla käydystä sukupuolten tasa-arvoon ja sukupuolirooleista käytyihin keskusteluihin. Keskustelu näistä kahdesta temasta heijasteli suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutosta, eritoten tuotannonrakenteissa ja työelämässä tapahtuneita muutoksia. Keskustelu perustui työn lisäksi tuotannon ja kansantalouden kasvattamiseen sekä suunnitelmalliseen ja taloudelliseen hyvinvoinnin lisäämiseen. Keskustelu kuitenkin uudisti yhteiskunnallisia arvoja, mikä näkyi myös hyvinvointipolitiikassa: yksilöllisyys ja poikkeavuus tulivat 1960-luvulla sallitummiksi.¹⁰⁷

Haastattelun edetessä Kilpi ja Virkkunen keskustelivat lapsen kasvatuksesta ja hieman myös kristinuskon vaikutuksesta siihen. Kilven mukaan ainakin madonnan palvonta oli kristinuskosta lähtöisin ja lisäsi vielä vähän sarkastisen oloisesti, että Joosefin laita oli vähän kyseenalainen ja ettei tämä olisi kunniallisesti ansainnut sädekehäänsä. Tähän kommenttiin Virkkunen reagoi hieman vaivaantuneesti naurahtaen ja käänsi keskustelun neitseellisyyteen. Jälleen kerran miessukupuolesta puhuminen ikään kuin huonossa valossa oli haastattelijalle selvästi liikaa, vaikka hän sentään reagoi siihen. Virkkunen käänsi keskustelun neitseellisyyteen, koska se oli yksi Kilven

---

¹⁰⁶ Kirjailijan puheenvuoron jakso Eeva Kilpi. Kirjailijan puheenvuoro., 1.9.1968.

¹⁰⁷ Anttonen & Sipilä 2010, 47; Kolbe 1996b, 133-134.

teoksen *Rakkauden ja kuoleman pöytä* aiheista. Teoksen toiseksi viimeisessä tarinassa, jumaltarussa nainen kasvoi umpeen ja hänet riuhtaistiin tällä tavoin irti sukupuoli-roolistaan. Kilpi luki pienen pätkä edellä kuvattua kohtausta haastattelussa ja totesi, että tällä naisen miehen kaltaiseksi muuttumisella hän halusi ilmaista, että ihmisen kyky kärsiä ei ole riippuvainen tämän sukupuolesta. Mutta yhteiskunta asettaa sukupuolille erilaiset kärsimykset.¹⁰⁸

Viimeisellä kommentillaan Kilpi todennäköisesti vielä viittasi julkiseen keskusteluun sukupuoli-rooleista. Suomessa tähän keskusteluun liittyi voimakkaasti myös esimerkiksi biologinen näkökanta, jonka mukaan biologia määrittelee sukupuoli-roolit ja niiden rajat. Kenties kirjailija viittasi voimakkaalla kannanotollaan näihin rajoihin puhuessaan sukupuolten kärsimyksistä.¹⁰⁹

Kilven ja häntä haastatelleen Virkkusen välinen keskustelu on aineistossani paras esimerkki siitä, kuinka voimakkaasti kirjailijan sukupuolta voidaan korostaan, kun hän on nainen. Koko haastattelun ajan Virkkunen käsitteli kirjailijaa hänen naiseutensa kautta ja Eeva Kilven naiseutta korostettiin voimakkaasti jo haastattelun alkuhetkestä lähtien. Vastaava kirjailijan käsittelemistä hänen naiseutensa kautta on *Kirjailijan puheenvuoron* muissakin haastatteluissa. Marja-Leena Mikkolan haastattelu alkaa hänen äidinroolinsa voimakkaalla korostamisella ja Anja Vammelveun haastattelussa viitattiin artikkeliin, jossa hänet oltiin nimetty äidiksi. Ainut naiskirjailija, jota ei käsitelty hänen sukupuolensa kautta, oli Anu Kaipainen.

2.3 Kirjailijoiden näkemykset 50- ja 60-lukujen eroista

Sukupolven käsitettä alettiin käyttää yleisesti 1960- ja 1970-luvuilla ja kuten maisterintutkielmani johdannossa toin jo esille, sillä voi viitata vanhojen ja nuorten sukupolvien väliseen eroon. 1960-luvulla sukupolvet ja niitä erottavat tekijät olivat esille jatkuvasti käytännön syistä: Suomessa elinkeinorakenteen muutos, kaupungistuminen ja moderni sosiaaliturva alkoivat 1950-luvulta lähtien madaltaa elintasoeroja ja luokkarajoja. Sukupolvien välinen konflikti oli myös osa vuosikymmenen radikalismia, sillä nuoriso edusti radikaalia ja rationaalista ajattelua, kansainvälisyyttä, uutta ulkopolitiittista linjaa ja sallivampaa kulttuuria. Siis päinvastaisia asioita, kuin vanhempi sukupolvi, joiden arvot olivat konservatiivisia ja pohjautuivat porvarillisiin ihanteisiin. 1960-luku näyttäytyikin uusrenessanssina, jota määrittivät individualismi, tieteiden kehitys ja auktoriteettien kyseenalaistaminen: kultainen nuoriso tuli siis kumoamaan entiset ajatukset ja löytämään tilalle parempia.¹¹⁰

---

¹⁰⁸ Kirjailijan puheenvuoron jakso Eeva Kilpi. Kirjailijan puheenvuoro., 1.9.1968.

¹⁰⁹ Saksholm 2020, 87.

¹¹⁰ Kolbe 1996a, 92-93; Purhonen 2007, 63; Hoikkala & Purhonen & Roos 2008, 15; Saksholm 2015, 35; Tarvainen 1993, 23-24.

Primääriaineistossani kolmen kirjailijan haastatteluissa sukupolvien erot ja toisaalta myös yhtäläisyydet nousivat keskustelussa selvästi keskiöön.

2.3.1 Jouko Tyyri – Organisoitumattomat 60-lukulaiset

Sunnuntaina 21. heinäkuuta Olli Alho haastatteli *Kirjailijan puheenvuoron* jaksossa *Kirjailijan puheenvuoro*. Kirjailija Jouko Tyyri Olli Alhon haastateltavana kirjailija Jouko Tyyriä (1929-2001). Vuoteen 1968 mennessä kirjailijalta oli ilmestynyt vain neljä teosta, sen Alho kertoi kuulijoille heti ohjelman alussa. Näistä teoksista kaksi oli aforismikokoelmia, vuonna 1950 julkaistu *Takiaisia* ja *Nokivalkea*, joka taas oli julkaistu edellistä neljä vuotta myöhemmin. Kaksi muuta Alhon mainitsemaa teosta olivat esseekokoelma ja pamfletti, joita hän ei kuitenkaan nimennyt.¹¹¹

Alhon tapa esitellä Tyyri saattoi helposti antaa kuuntelijalle kuvan siitä, että kirjailija on oikeasti ammatiltaan kirjailija, vasta kun on julkaissut useita teoksia. Tätä käsitystä radio-ohjelman *Kirjailijan puheenvuoro* vahvisti siten, ettei siinä haastateltu yhtäkään vasta esikoiskirjaansa julkaissutta kirjailijaa, vaan kaikki haastatellut kirjailijat olivat julkaisseet jo useita teoksia ennen haastatteluhetkeä.

Tyyrin kirjallista tuotannon läpikäynnissä Alho toi selkeästi esille sen, että Tyyri oli vielä kirjailijauransa alkuvaiheessa ja, että hänen aikansa olisi vasta tulossa. Ja kirjailijana Tyyri hänen mukaansa etsi vaikuttamismahdollisuuksia kirjallisuuden lisäksi televisiosta ja radiosta. Tyyrin työuraan Alho viittasi sillä, miten hyvin kirjailija pystyi omaksumaan journalistin roolin ja kuinka tämän vastaukset olivat usein lyhyitä ja jopa häiritsevän tyhjentäviä.¹¹²

Viittausta voi pitää hieman erikoisena siinä mielessä, että Tyyri oli toiminut *Savon Sanomien* avustajana, kulttuuritoimittajana ja kolumnistina vuodesta 1950 lähtien. Hän oli siis hyvin kokenut journalisti, joten kyseisen roolin omaksuminen oli hänelle todennäköisesti luonnollista myös haastattelutilanteissa. Journalistina Tyyri oli myös julkaissut vuoteen 1968 mennessä erittäin paljon kirjoituksia ja puheita lehdistössä, sähköisissä viestimissä ja erilaisissa yleisötilaisuuksissa.¹¹³

Haastattelun keskustelussa päästiin 50- ja 60-lukujen eroavaisuuksiin ja sukupolvien vertailuun, kun Tyyrin mielestä haastatteluhetkellä kirjallinen kulttuurin kehitys oli positiivista ja asioita ei otettu "kuoleman vakavasti". Tähän Alho esitti vastaaitteen toteamalla: "Eikö meidän osallistuva kirjailijapolvemme ota asioita kuoleman

---

¹¹¹ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Jouko Tyyri Olli Alhon haastateltavana, 21.7.1968; Länsi-Savo 21.7.1968 nro 194 s. 6; Kirjasampo.fi viitattu 28.4.2021; Kohonen & Rantanen 2004, 292.

¹¹² Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Jouko Tyyri Olli Alhon haastateltavana, 21.7.1968.

¹¹³ Kalemaa 1997, artikkeli Jouko Tyyri.

vakavasti.”. Toimittaja viittasi todennäköisesti 60-luvun kantaottaviin kirjailijoihin, joiden tuotannossa kritisoitiin esimerkiksi Vietnamin sotaa^{114,115}

Kirjailija piti Alhon väitettä ohimenevänä, mutta piti "osallistuvaa aaltoa", eli kantaottavia kirjailijoita virkistävänä ja positiivisena ilmiönä. Tyyrin mielestä 60-luvun kirjailijat vaikuttivat näkyvästi, tuntuvasti ja kuuluvasti yhteiskuntaan. Tästä Alho jatkoi kysymällä, missä määrin Tyyri koki itsensä kirjallisuuden parissa 50-lukulaiseksi. Kirjailija ei ollut täysin varma siitä, kuinka hänen sanoin "nämä 50-lukulaiset" tunsivat hänet aikalaisekseen, mutta hän itse ihaili ja piti osasta heistä. Vastauksellaan Tyyri identifioi itsensä 50-lukulaiseksi ainakin osittain. Alho kiinnitti huomiota siihen, että toisin kuin 50-lukulaiset, Tyyri oli enemmän osallistuva, mikä voisi olla syy kirjailijan lievään epävarmuuteen. Tyyrin hieman epävarma vastaus ja Alhon kommentti viittaavat molemmat siihen, että kirjailija määritteli itsensä enemmän "välikysyjien sukupolveen", johon hänen kirjailijakollegansa Pekka Lounela määritteli hänet teoksessaan *Rautainen nuoruus*.¹¹⁶

Kirjailija katsoi parhaaksi puolustaa ikätovereitaan toteamalla, etteivät he olleet sisäänpäin kääntyneitä. 50-lukulaiset käänsivät huomionsa sellaisiin asioihin, joihin pystyivät vaikuttamaan. Tyyrin mielestä Suomi, joka oli lyöty matalaksi ei ollut asia, johon kirjailijat olisivat 50-luvulla voineet vaikuttaa. Sen sijaan 50-lukulaiset muuttivat omia arvojaan, jotka olivat perineet edeltäviltä sukupolvilta. Tyyri kertoi myös olevansa utelias 60-lukulaisten kirjailijoiden suhteen, eikä pelännyt sitä, mitä tämä sukupolvi voisi saada aikaan.¹¹⁷

Vastauksellaan kirjailija viittasi modernismiin, sillä 1950-luvulla kansallisuus, siis suomalaisuutta korostanut kirjoitustyyli voitti individualismin. Modernismista tuli myös merkittävin yhtenäinen kirjallinen liike Suomessa toisen maailmansodan jälkeen ja 50-luvun kirjallinen sukupolvi hallitsikin kirjallisuutta yli vuosikymmenen.¹¹⁸

Vähän aikaa Tyyri ja Alho keskustelivat kirjailijoiden mahdollisuuksista laajentaa viitekehyksiään esimerkiksi Suomen ulkopuolelle. Mutta sen jälkeen palattiin takaisin sukupolviin. Alhon mukaan 50-lukulaisille ominaista oli se, että heillä oli selkeät omat kirjalliset tai poliittiset johtajansa. Hän kysyi Tyyriltä, näkikö hän 60-luvun osallistuvalla sukupolvella vastaavia. Kirjailijan mielestä ei, vaan nuorempi kirjailija sukupolvi oli organisoinut osallistumisensa melko heikosti. Alho tarttui Tyyrin vastaukseen ja tiedusteli, väittikö kirjailija, että 60-luvun kantaottava kirjailijasukupolvi olisi tehottomampi ja hajanaisempi, kuin edeltäjänsä. Tyyri ei suoraan kieltänyt

---

¹¹⁴ Laitinen 1991, 539-542.

¹¹⁵ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Jouko Tyyri Olli Alhon haastateltavana, 21.7.1968.

¹¹⁶ Laitinen 1991, 471; Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Jouko Tyyri Olli Alhon haastateltavana, 21.7.1968.

¹¹⁷ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Jouko Tyyri Olli Alhon haastateltavana, 21.7.1968.

¹¹⁸ Kuhna 2004, 9; Varpio 1991, 9-10.

väitetään, vaan totesi sukupolven olevan monessa suhteessa anarkistinen. Anarkistisuudella kirjailija saattoi hyvinkin viitata siihen, että vuosikymmenen lopulla koettiin ei-kaunokirjallisten teosten aalto: julkaistiin raportteja, kiistakirjoituksia ja pamfletteja¹¹⁹. Tätä Alho ei suostunut uskomaan, vaan oli sitä mieltä, että 60-lukulaisten johtajat olivat poliittisia. Tyyrin mielestä Alhon kommentti osoitti sen, että kirjallisen ideologian muutoksiin ollaan tyytyväisiä, eikä koeta tarvetta muutokselle.¹²⁰

Vielä haastattelun loppupuolella Alho pääsi omien sanojensa mukaan ajankohtaiseen teemaan: miten kirjailija pystyi vaikuttamaan? Hänen mukaansa Tyyri oli väitteellään erottanut itsensä 60-lukulaisista, joille kirjallisuus on tapa vaikuttaa, eli vallan väline. Tyyrin mielestä taas kysymys oli kansalaisten mahdollisuuksista vaikuttaa, kirjailijalla ei suomalaisessa yhteiskunnassa ollut asemaa, johon olisi liittynyt valtaa ja vastuuta. Tähän Alho tarttui tiedustelemalla, oliko kirjailija Tyyri itse ”poikkeustapaus”, koska hän on onnistunut vaikuttamaan politiikassa. Tyyri oli tästä eri mieltä, hänestä hän itse ollut vaikuttanut yhteiskuntaan, vaan oli vain ”sattunut arvaamaan”, mihin asiat olivat menossa. Tätä kirjailija oli käyttänyt selityksenä myöhemminkin ja kokenut ennakoineensa jo 1950-luvulla monia seuraavan vuosikymmenen ideoita.¹²¹

Tyyrin mielipide siitä, ettei kirjailijoilla ollut Suomessa asemaa, jossa heillä olisi valtaa ja vastuuta, on mielenkiintoinen. 60-lukulaiset kirjailijat näkivät kirjallisuuden vallanvälineenä, mistä olen samaa mieltä. Kirjailijat ovat usein esillä julkisuudessa ja voivat nostaa esille yhteiskunnallisia aiheita omissa teoksissaan, jotka voivat herättää julkista keskustelua. Tyyri saattoi kuitenkin erotella hyvin vahvasti kirjailijan ja politiikan toisistaan ja siksi katsoi, ettei kirjailijalla ollut vaikutusmahdollisuuksia. Kyse voi olla myös siitä, että hän halusi erottautua mahdollisimman selvästi häntä nuoremasta kirjailijasukupolvesta ja siksi oli niin jyrkkä mielipiteessään.

Toisaalta Tyyrin kommentissa saattoi olla pieni totuuden siemen. Alhon kysymys siitä, oliko kirjailija itse ”poikkeustapaus”, kun oli pystynyt vaikuttamaan politiikassa, oli erikoinen. Tyyri ei ollut suinkaan ainoa politiikassa vaikuttanut kirjailija. Esimerkiksi *Kirjailijan puheenvuoroon* haastatelluista kirjailijoista myös Anu Kaipainen toimi kunnallispolitiikassa, joskaan se ei tullut suoraan esille hänen haastattelussaan. Kenties naisena hänet haluttiin esitellä enemmän vain kirjailijana, kuin politiikassa vaikuttavana, valtaa omaavana henkilönä. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna voisi siis ajatella, että kirjailijalla ei ollut Suomessa ainakaan suuresti poliittista valtaa, etenkin jos hän oli sukupuoleltaan nainen.

Kirjailija Jouko Tyyrin ja toimittaja Olli Alhon keskustelu *Kirjailijan puheenvuorossa* toi lisäksi erinomaisesti esille kahden vuosikymmenen sukupolvien eroja, mutta

---

¹¹⁹ Laitinen, 1991, 541.

¹²⁰ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Jouko Tyyri Olli Alhon haastateltavana, 21.7.1968.

¹²¹ Niemi 1987, 342; Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Jouko Tyyri Olli Alhon haastateltavana, 21.7.1968.

myös itsensä kategorisoinnin haastavuudesta. Kirjailijalle oli selkeästi haastavaa kategorisoida itseään tiettyyn sukupolveen, vaikka eri sukupolvien vertaileminen oli hänelle ilmeisen luontevaa.

2.3.2 Anja Vammelvuo – Nuoren sukupolven äiti.

Mirjam Polkunen haastatteli *Kirjailijan puheenvuoron* jaksossa *Kirjailijan puheenvuoro. A. Vammelvuo*. sunnuntaina 18.8.1968 kirjailija Anja Vammelvuota (1921-1988) ja hänen puolisoaan Jarno Pennasta (1906-1969) näiden kesämökillä Viljakalassa¹²². Ja heti alkuun keskusteltiin pariskunnan sukujuurista. Tämän jälkeen Polkunen esitteli kirjailijan tuotantoa mainitsemalla hänen esikoisteoksesta, runokokoelmasta *Auringontytär* (1943). Tästä ei Polkusen sanoja lainaten jäänyt montakaan romanttista runoa *Vallitut runot* teokseen, joka julkaistiin vuoden 1968 keväällä.¹²³

Polkunen toi esille Vammelvuon itsensä kirjoittaman kommentin esikoisteokseen, jossa tämä esitti sodan karttamisen olevan romanttisuuden taustalla. Polkunen esitti kommenttiin nojaten väitteen, ettei 40-luvun runoilijoiden esikoisteoksissa sota esiintynyt muutenkaan. Ja heti perään kysymyksen tästä sodan karttamisesta Vammelvuolle. Kirjailija myönsi Polkusen väitteen oikeaksi toista runoilijaa esimerkkinään käyttäen. Hänestä sodan kovuus oli yksi mahdollinen selitys ja hänen puolisonsa jatkoi pohdintaa. Pennasen mielestä kyseessä olisi vähintään osittainen tietoinen pyrkimys päästä irti sodasta ja sen kokemuksesta. Hän toi myös esille vanhemman polven ja keskipolven runoilijoita, jotka joko sisäisesti tai ulkoisesti suorastaan mobilisoitiin kirjoittamaan sotarunoja. Nimeltä Pennanen ei näitä vanhemman tai keskipolven runoilijoita maininnut. Mutta Yrjö Jylhän talvisodan kokemukseen pohjautuvaa *Kiirasulta* voi pitää esimerkkinä näistä runoilijoista, jotka olivat Roosin sukupolvien mukaan syntyneet vuosien 1900-1920 välisenä aikana¹²⁴. Nämä runoilijat käsitelivät 40- ja 50-lukujen taitteessa lähimenneisyyttä runoissaan.¹²⁵

Vammelvuo vielä huomautti miehensä perään, että vaikka sodasta ei olisikaan kirjoitettu, siihen kuitenkin suhtauduttiin kriittisesti. Tämä huomautus on mielestäni yhteneväinen Jouko Tyyrin ajatuksen kanssa siitä, 50-luvulla huomio käännettiin asioihin, joihin pystyttiin vaikuttamaan. Sotaan ja sen kulkuun yksittäinen henkilö ei voinut vaikuttaa kovinkaan konkreettisesti, mikä olisi voinut syy kirjoittamatta siitä.¹²⁶

Polkunen jatkoi vielä Vammelvuon tuotannon esittelyä sotakeskustelun jälkeen, nostamalla esille sen vaiheet 40-luvun romanttisuudesta 50-luvun arkisuuteen. Mutta

---

¹²² Uusi Suomi 18.8.1968 nro 222 s. 23.

¹²³ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. A. Vammelvuo., 18.8.1968; Kohonen & Rantanen 2004, 205, 302.

¹²⁴ Roos 1986, 183.

¹²⁵ Laitinen 1991, 437, 469; Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. A. Vammelvuo., 18.8.1968.

¹²⁶ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Jouko Tyyri Olli Alhon haastateltavana, 21.7.1968; Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. A. Vammelvuo., 18.8.1968.

sitten keskustelun painopiste siirtyi politiikkaa, kun Polkunen kysyi suoraan kirjailijalta, miten ja milloin hänestä tuli vasemmistolainen. Tähän kysymykseen Vammelvuo vastasi aluksi hieman pohdiskelevasti: "vastaisinko nyt yhtä viattomasti, kuin isäni...", mutta kertoi sitten, että liittyi vasemmistoliittoon, kun hänen puolisonsa vapautui vankilasta. Pennanen joutui vankilaan sen jälkeen, kun hänet pidätettiin toukokuussa 1943 Hella Wuolijoen rikosjutun yhteydessä. Wuolijokea syytettiin vakoilusta sekä maanpetoksesta ja Pennanen sotkettiin tapaukseen siksi, että hän oli Wuolijoen intellektuellistävänä¹²⁷. Kirjailija myös katsoi edelleen kuuluvansa vasemmistoon.¹²⁸

Pennanen ja Wuolijoen yhteys toisiinsa osoittaa kuinka hyvin suomalaiset kirjailijat verkostoituivat. Kirjalliset piirit olivat ilmeisen pienet, jossa kaikki vähintään tiesivät toisensa. Pienet piirit olivat varmasti osa syy siihen, miksi esimerkiksi 50-luvun modernisteista tuli hyvin voimakas ja muita kirjallisia sukupolvia dominoinut sukupolvi.¹²⁹

Polkunen keskusteli hetken Pennanen kanssa vasemmiston asemasta 1950-luvulla. Tuolloin työväenliikkeen sisällä tapahtunut hajaannus vaikutti myös kirjallisuuteen. Modernistit, jotka suhtautuivat nuivasti yhteiskunnallisiin aiheisiin, pääsivät kirjallisuudessa valtaan. Ja tämä valtaannousu aiheutti vasemmistolaisissa kirjailijoissa lamaannusta, mistä Pennanen käytti vain toista sanaa. Vasemmisto palasi kirjallisuudessa takaisin vasta 1960-luvulla.¹³⁰

Tähän vasemmiston uuteen nousuun kirjallisuudessa Polkunen tarttui myös haastattelun loppuvaiheessa. Hän toi haastattelun takaisin nykyhetkeen ja ilmaisi vasemmiston nousun porvarillisen hegemonian murtumisena. 60-luvun nuoren polven kantaottavuuden hän yhdisti Anja Vammelvuohon, koska nuoret ovat jo muutaman vuoden ajaneet samoja aatteita ja asioita, kuin mitä kirjailija 50-luvulla. Hän viittasi artikkeliin, jossa kirjailija oli nimetty "nuorten Lemminkäisten äidiksi". Kirjailija suhtautui itse ironisesti tuohon titteliin, mutta hän kuitenkin sanoi rakastavansa nuorta sukupolvea, muttei sentään palvovansa. Haastattelun lopuksi Vammelvuo katsoi itse edustavansa sukupolvea, joka katsoo sekä eteenpäin, että taaksepäin. Epämääräinen oman sukupolven määrittely voisi viitata siihen, ettei kirjailija kokenut mitään kirjallista sukupolvea täysin omakseen.¹³¹

Vammelvuon haastattelussa häntä ja hänen kirjallista uraansa käsiteltiin siis sukupuolen, naiseuden kautta. Lisäksi hänen puolisonsa oli hyvin vahvasti läsnä ja heidän välisensä suhteen laatu tuotiin esille. Se puolestaan korosti hienovaraisesti kirjailijan roolia Pennanen vaimona. Kirjailija Anja Vammelvuon ja hänen puolisonsa Pennanen haastattelua voi myös lisäksi pitää eräänlaisena kurkistusikkuna kolmelle eri

---

¹²⁷ Kalemaa 2001, artikkeli Jarno Pennanen.

¹²⁸ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. A. Vammelvuo., 18.8.1968.

¹²⁹ Varpio 1991, 9.

¹³⁰ Juutila 1989, 444.

¹³¹ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. A. Vammelvuo., 18.8.1968.

vuosikymmenelle ja siihen, miten nämä vuosikymmenet ovat vaikuttaneet suomalaiseen kirjallisuuteen.

2.3.3 Pekka Lounela – Anarkismi, jossa ei heitellä pommeja

Toimittaja Olli Alho haastatteli *Kirjailijan puheenvuoron* marraskuun 24. päivänä¹³² esitetyssä jaksossa *Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Pekka Lounela Olli Alhon haastateltavana.* kirjailija Pekka Lounelaa (1932-2002). Alho aloitti haastattelun kuvailemalla Lounelaa kirjailijaksi, josta on vaikeaa saada otetta. Tätä kuvausta Alho perusteli Lounelan monipuolisuudella, hän oli julkaissut runoja, matkakertomuksia, näytelmiä, kuunnelmia, pamfletteja, pakinoita sekä lukemattoman määrän artikkeleita kirjojen lisäksi. Alhon listasta saa osviittaa myös kirjailijan urasta, joka alkoi teatteriarvostelijana ja jatkui kulttuurikriitikkona, mutta tuli tunnetuksi edellä mainituista matkakirjoista¹³³.

Lounelaa Alho kutsui myös suorastaan moderniksi kirjailijaksi, jonka edustama kirjailijuuden suunta, siis monipuolisuus oli haastattelun ajankohtana toimittajan mukaan nousemassa kirjallisuudessa valta-asemaan. Yksi Alhon luettelemista, muttei omista henkilökohtaisista perusteluista oli se, ettei kirjailija voi "paeta" kirjaansa, vaan hänen on käytettävä taitoaan kaikin tavoin silloin kun hänen tietoisuutensa vaatii kannanottoa. Tämän jälkeen hän esitti ensimmäisen kysymyksensä kirjailijalle ja tiedusteli, onko moraalilla jotain tekemistä hänen kirjoitustavan valinnan kanssa? Lounela ei vastannut kysymykseen suoraan, vaan kierteli sen ympärillä. Hänestä kirjailijan moraalin kannalta oli tärkeää, että tämä puhuisi totta. Hän nosti esimerkikseen kirjailijat, jotka eivät kirjoittaneet politiikasta, mutta jotka väkivalloin muuttivat itseään ja kirjoittivat politiikasta. Se ei olisi kirjailijan mielestä hyvä asia.¹³⁴

Lounela puhui edellä kuvatun esimerkin lisäksi kirjailijan mahdollisuuksista vaikuttaa ympäristöönsä sekä fiktion, että suoraan asiasta kirjoittamisen kautta. Kirjailijan vastauksen perusteella moraalilla on siis yksi hänen ammattinsa elementeistä. Sen tulisi ohjata kirjailijaa niin, ettei Lounelan antama esimerkki pääsisi tapahtumaan.

Lisäksi hänen mielestään aiemmin kirjailijat piilottivat sanomansa rivien väliin, mutta nyt siitä hänen mukaansa päästy eroon, ainakin toistaiseksi. Tällä Lounela todennäköisesti viittasi vanhempiin kirjallisiin sukupolviin ja vertasi heitä 60-luvun sukupolveen. Kirjailija piti muutosta hyvänä asiana ja jatkoi 1960-luvun kantaaottavuuden kommentoinnilla. Hänellä ei ollut mitään kirjallisuuden kantaaottavuuden vaatijoita vastaan tai sitä, etteivät he olleet kiinnostuneita kaunokirjallisuudesta, se ei ole heidän asiansa. Mutta Lounelan mukaan heidän ei kuitenkaan pitänyt vaatia, että toisen lajin kirjailijat siirtyisivät samalle linjalle, kuin he itse. Tosin Lounela lisäsi vielä, ettei oikeastaan uskonut näiden kirjailijoiden vaativan tätä muilta kirjailijoilta.

---

¹³² Etelä-Suomen Sanomat 24.11.1968 nro 319 s. 17.

¹³³ Laitinen 1991, 544; Kohonen & Rantanen 2004, 151; Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Pekka Lounela Olli Alhon haastateltavana., 24.11.1968.

¹³⁴ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Pekka Lounela Olli Alhon haastateltavana., 24.11.1968.

Kirjailija ilmaisi siis olevansa oppositiossa uuteen kirjalliseen sukupolveen nähden, joilla hän tarkoitti 1960-luvulla suosioon nousseiden dokumenttiteosten kirjoittajista, kuten tässä seminaarityössä aiemmin käsitellystä Paavo Rintalasta.¹³⁵

Alho nosti aiheeseen liittyen esille Lounelan oman, vuonna 1959 julkaistun pamfletin, *Ollaan sitten suomalaisia*. Pamflettinsa Lounela oli päättänyt eräänlaiseen rajoittamattoman vapauden ihanteeseen. Alho kysyi olisiko Lounela vielä tänään valmis pitämään siitä kiinni. Jälleen kerran Lounela ei vastannut kysymykseen suoraan. Nyt hän olisi muotoillut sen toisin. Mutta kirjailija kyllä myönsi, että pamfletissa on anarkismia, tosin ei sellaista pommin heittelyä. Siitä pamflettia oli myös kritisoitu ja se oli muutenkin herättänyt paljon huomiota¹³⁶. Lounelalle anarkismi oli hänen omin sanojensa mukaan ollut aina läheistä ja hän nimiä mainitsematta piti menneiden aikojen anarkistien tekstejä jo klassikoina.¹³⁷

Anarkisteista Alho sai seuraavan kysymyksensä, jonka esitti Lounelalle. Kenen puolella Lounela oli haastattelupäivänä, anarkistien, nuorison vai niiden, jotka pelkäävät anarkisteja, nuorisoa ja vallankumousta? On hyvin mahdollista, että kysymyksensä anarkisteilla ja vallankumouksella Alho viittasi samana vuonna tapahtuneisiin yliopisto-opiskelijoiden mielenilmauksiin.¹³⁸

Taas kerran Lounela jätti vastaamatta Alhon kysymykseen suoraan, vaan totesi, ettei itse pelkää vallankumouksia. Hänestä ajatusta jatkuvasta vallankumouksesta kannattaisi tukea kaikin tavoin. Ja jatkuvalla vallankumouksella hän tarkoitti systeemien muuttamista ja niiden pitämistä joustavina. Mutta nykyhetken tilanne ei hänestä ollut hyvä, päinvastoin kirjailija piti sitä hyvinkin pahana. Pahempi, kuin kapinalliset itse aavistavatkaan. Kirjailija puhui 60-luvun nuorisosta sukupolvena, joka liikkeelle lähtiessään sai yllätysedun. Koska kukaan ei osannut aavistaa, että yksi sukupolvi ryhtyisi suoraan toimintaan ja saa aikaan sekaannusta. Mutta tilanne on Lounelan mielestä nyt muuttunut, kun nuorten sekoittamalla systeemeillä on ollut aikaa järjestäytyä uudestaan. Enää niiden kimppuun ei voi käydä käsin, eivätkä mielenosoituksen hänen mukaansa enää auta.¹³⁹

Vielä haastattelun loppupuolella Alho kysyi Lounelalta, onko kirjailija osa jotain sukupolvea tai onko mitään sukupolvea, johon hän samaistuisi? Tähän kysymykseen Lounela vastasi suoraan. Hän samaistui 50-lukulaisiin, joista hänen mukaansa kyllä

---

¹³⁵ Kalemaa & Kolbe 1997, artikkeli Lounela, Pekka; Laitinen 1991, 537; Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Pekka Lounela Olli Alhon haastateltavana., 24.11.1968.

¹³⁶ Lounela 1976, 178.

¹³⁷ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Pekka Lounela Olli Alhon haastateltavana., 24.11.1968.

¹³⁸ Kolbe 1996b, 136.

¹³⁹ Lounela viittasi todennäköisesti useisiin mielenosoituksiin sekä Vanhan valtauksen, ks. Mitä missä milloin 1968 – sankarin vuosi, 17, 28, 33, 43, 56-57, 59, 72.

puhuttiin paljon pahaa. Mutta kirjailija piti kuitenkin kyseistä sukupolvea viiteryh-
mänään, vaikka itse olikin siinä oppositiossa.¹⁴⁰

Lounelan haastattelusta esille nousi Vammelveuon haastattelun tapaan 50-luvun
sisäiset kiistat kirjallisuudesta, mutta myös 1960-luvun nuorison tila. On totta kai erit-
tään tärkeää huomioida, että haastattelussa sekä Lounela, että Alho toivot esille omia
henkilökohtaisia mielipiteitään ja näkemyksiään, joissa voi esiintyä esimerkiksi liioit-
telua suuntaan tai toiseen.

---

¹⁴⁰ Kirjailijan puheenvuoron jakso Kirjailijan puheenvuoro. Kirjailija Pekka Lounela Olli Alhon
haastateltavana., 24.11.1968.

3 KIRJAKANAVA - KIRJAILIJUUS ESILLÄ JA PIILOSSA

1980-lukua pidetään usein itsekeskeisenä kulutuksen vuosikymmenenä, mutta vain jos sitä vertailee 1990-lukuun. Muutoin vuosikymmenen todellisuus on huomattavasti monisävyisempi ja vivahteikkaampi. Kansainvälisesti vuosikymmen oli hyvin levoton: mm. Neuvostoliitto hyökkäsi Afganistaniin, Iranissa tapahtui vallankumous ja sekä NATO, että Neuvostoliitto toivat ydinaseita Eurooppaan. Suomessa Neuvostoliiton läheisyys vaikutti niin talouteen, kuin kulttuuriinkin ja polttavia puheenaiheita olivat mm. rötösherrajahdit, suomettuminen ja talouden nousu. 1980-luvulla Suomessa siirryttiin jälkiteolliseen tietoyhteiskuntaan, johon liittyivät elintason voimakas sekä tasainen kasvu ja kulutuksen lisääntyminen, josta tuli myös vähitellen osa kulttuuria. Konsensus, siis yhteisten ratkaisujen etsiminen yhteisiin ongelmiin hallitsi sisä- ja kulttuuripolitiikkaa, mutta suomalaisessa yhteiskunnassa ei kuitenkaan käyty ideologioita taisteluita, vaan esille nousivat sukupuolten väliset erot ja tasa-arvovaatimukset.¹⁴¹

Vuosi 1989 oli historiallinen, sillä kylmä sota ja sen kaksinapainen järjestelmä alkoivat luhistua. Neuvostoliitto alkoi perestroika- ja glasnostpolitiikan myötä osoittaa merkkejä hajoamisestaan, mutta tunnusti kuitenkin vielä Suomen puolueettomuuden. Neuvostoliitto myös vetäytyi Afganistanista helmikuussa, mikä ei tosin rauhoittanut maan oloja. Sosialismi murtui Euroopassa ja perinteiset arvot kyseenalaistettiin. Mikä johti lopulta rajojen rikkomiseen myös konkretian tasolla, kun kylmän sodan symboli, Berliinin muuri murtui marraskuun yhdeksäntenä päivänä.¹⁴²

Kirjakanavan vuoden 1989 jaksoissa ei kyseisen vuoden mullistuksista puhuta, sillä ne tapahtuivat vasta myöhemmin samana vuonna¹⁴³. Mutta muutamissa jaksoissa kirjailijat silti ottavat kantaa yhteiskunnallisiin aiheisiin. Muissa jaksoissa keskustelu painottuu enemmän kirjailijoiden uusimpiin teoksiin ja kirjallisuuteen.

---

¹⁴¹ Hosiainluoma 1991, 33-34; Sarantola-Weiss 2022, 12-13, 26-27, 30-31.

¹⁴² Mitä Missä Milloin 1990, 50-51; Sarantola-Weiss 2022, 288-291.

¹⁴³ Yleisradio esitti *Kirjakanavaa* vain keväällä 1989.

3.1 Suomi tiiviimmän osaksi Eurooppaa vai ei?

Suomi haki vuoden 1985 lopulla Länsi-Euroopan vapaakauppaliiton, EFTA:n jäseneksi, mistä tuli totta seuraavan vuoden alussa. EFTA:n täysjäsenyys mahdollisti tiiviimmät suhteet Länsi-Eurooppaan. Tiiviimmät suhteet Länsi-Eurooppaan taas johtivat koko maanosan yhdyntymisprosessiin, jota Neuvostoliiton hajoaminen vuonna 1991 vielä voimisti Suomen osalta. Eduskunta hyväksyi Suomen liittymisen Euroopan neuvostoon 18.4.1989 ja jäsenyys vahvistettiin virallisesti samana vuonna toukokuun viidentenä päivänä. Vuonna 1992 Suomi jätti Euroopan yhteisön jäsenhakemuksen. Kolme vuotta myöhemmin Suomi liittyi Euroopan unioniin.¹⁴⁴

Primääriaineistoni *Kirjakanavan* jaksoissa on kolme kirjailijaa, joiden haastatteluissa sivutaan Suomen suuntautumista Eurooppaan. Kaksi kirjailijoista ottaa kantaa enemmän yhteiskunnallisesti, kun taas kolmas painottaa omassa mielipiteessään kulttuuria.

3.1.1 Paavo Haavikko – tuotanto tarkoittaa tuhoamista

Tammikuun kuudentena päivänä vuonna 1989 radionkuuntelijat pääsivät kuuntelemaan vuoden ensimmäistä¹⁴⁵ *Kirjakanavan* jaksoa, joka sisälsi kahden kirjailijan haastattelut¹⁴⁶. Paavo Eini haastatteli kaimaansa, kirjailija Paavo Haavikkoa (1931-2008) hänen edellisen vuoden syksyllä ilmestyneestä runokokoelmasta *Toukokuu ikuinen*¹⁴⁷. Luonnollisesti haastattelun pääpaino oli runokokoelmassa, joka Einin mukaan kruunasi runovuoden 1988¹⁴⁸. Mutta keskustelussa sivuttiin myös hiukan muitakin aiheita.

Haavikon runokokoelman ylistämiselle heti haastattelun alussa voi olla monia syitä. Kyse voi olla haastattelijan omasta mielipiteestä, sillä hän oli selkeästi lukenut kyseisen teoksen huolellisesti ennen haastattelua¹⁴⁹.

Toisaalta teoksen suitsuttaminen voimakasta sanaa käyttäen voi olla myös tapa herättää yleisön kiinnostus, jolloin yleisöllä on mahdollisuus muuttua kuuntelijoiksi¹⁵⁰. 1980-luvulle tultaessa radion kuuntelussa oli jo tapahtunut muutoksia, minkä

---

¹⁴⁴ Hämäläinen & Ovaska 1998, 11-16; Kuisma 2010, 24-25; Mitä Missä Milloin 1990, 68, 71-72.

¹⁴⁵ Sanomalehtiaineistoni perusteella oletan tämän olleen radio-ohjelman ensimmäinen jakso vuonna 1989, ks. Åbo Underrättelser 20.01.1989 nro 14 s. 16; Borgåbladet 20.01.1989 nro 17 s.12; Etelä-Suomen Sanomat 06.01.1989 nro 5 s. 23.

¹⁴⁶ Perehdyn jakson toiseen, kirjailija Kerttu Suosalmen haastatteluun tämän luvun alaluvussa Kerttu-Kaarina Suosalmi – Kirjailijan ja lukijan toistensa ymmärtämisestä.

¹⁴⁷ Kirjasampo.fi viitattu 8.3.2023.

¹⁴⁸ Kirjakanavan jakso Ihana on Altyin-köl ja Toukokuu ikuinen, 6.1.1989.

¹⁴⁹ Läpi haastattelun Eini esitti Haavikolle tarkentavia kysymyksiä runokokoelman runoista ja kertoi teoksen sisällöstä yksityiskohtia myös kuuntelijoille.

¹⁵⁰ Radion yleisö on etukäteen suunniteltu, sen syntyminen on ajoitettu ja luonteeltaan se on passiivinen. Kuuntelija taas on aktiivinen, sillä se sisältää toimintaa ja valintakäyttäytymistä, ks. Ruohomaa 1991, 3-4.

johdosta sen kuuntelu vähentyi, vaikka ihmisten vapaa-aika lisääntyi. Televisio oli vapaa-ajantoiminnasta kaikkein suosituinta ja siten radion kilpailija. Esimerkiksi radiota illalla kuunnellut yleisö väheni television katselun myötä, johon käytettiin vuonna 1987 keskimäärin yksi tunti 41 minuuttia päivässä. Radiota ei kuitenkaan hylätty kokonaan, vaan se koettiin osaksi arkirutiineja. Radion kuuntelijoille esimerkiksi tiettyjen ohjelmien löytyminen tietyltä paikalta oli hyvin tärkeää ja ohjelmapaikkojen muutoksiin saatettiin reagoida hyvinkin voimakkaasti. Lisäksi radiotoiminta laajeni 1980-luvulla taloudellisen kasvun, teknologian kehityksen ja viestintäpolitiikan sekä ihmisten elämäntapojen muutosten myötä.¹⁵¹

Kolmas vaihtoehto sille, miksi Eini puhui Haavikon runokokoelman kruunauksen runovuoden 1988 voi olla kyseinen vuosi itsessään. Julkaistujen runokirjojen määrä kasvoi koko 1980-luvun ajan, vuosikymmenen alussa julkaistiin noin 125-130 teosta vuodessa, mutta huippuvuonna 1988 uusia runoteoksia tuli markkinoille peräti 185 nimikettä. Runoteosten julkaisumäärät eivät olleet kovin suuria, mutta ne olivat hyvin suosittuja pienen lukijakuntansa keskuudessa. Tästä suosioista hyvänä esimerkkinä voi pitää sitä, että 1980-luvulla kaunokirjallisuuden julkaistujen teosten kokonaismäärä ei noussut ja fiktiivisen kirjallisuuden suosio laski tietokirjallisuuden suosion noustessa. Mutta runous säilytti suosionsa kaunokirjallisuuden sisällä.¹⁵²

Näin ollen on hyvin mahdollista, että Eini halusi nostaa Haavikon teoksen kautta esille myös suomalaista runoutta kokonaisuutena. Koska kyseessä on kuitenkin julkisesti ja suurelle yleisölle esitetty ohjelma, uskon Einin halunneen lähtökohtaisesti herättää mielenkiintoa ohjelmaa kohtaan. Mutta suomalaisen runouden tai henkilökohtaisen mielipiteen esille tuomisen mahdollisuuksia ei myöskään voi täysin sulkea pois. Kenties *Toukokuu ikuisen* julistamisessa runovuoden 1988 kruunuksi on kyse kaikista edellä esitetyistä vaihtoehdoista.

Kuuntelijoiden mielenkiinnon herätettyään Eini ja Haavikko keskustelivat runokokoelmasta tarkemmin, esimerkiksi sen nimen ja sisällön välisestä ristiriidasta. Eini nosti esille, että runokokoelman nimessä oleva toukokuu merkitsee positiivisia asioita, mutta runokokoelma itsessään ei ollut järin optimistinen. Haavikko vastasi tähän selittämällä runon kokoelman nimen olevan mahdollottomuus, joka kuvaa poliittista toivetta runossa. Monessa Haavikon runokokoelman runossa esiintyy antiikin runoilija Ovidius, josta käydyn keskustelun myötä Eini käänsi hetkeksi kirjailijan huomion runouteen yleisesti. Eini siis esitti Haavikolle kysymyksen, mitä runous on?¹⁵³

Kirjailija Paavo Haavikolla ei ollut laisinkaan haasteita vastata toimittajan esittämään kysymykseen, sillä kirjailija-runoilija Bo Carpelan (1926-2011)¹⁵⁴ ohella hän edusti vahvasti suomalaisen runouden perinteitä, mutta myös käyttänyt niitä keinona

---

¹⁵¹ Niemi ja Pääkkönen 1989, 42-44; Ruohomaa 1991, 2-3, 8-9; Soramäki 1990, 53.

¹⁵² Niemi 1991, 19-20.

¹⁵³ Kirjakanavan jakso Ihana on Altyn-köl ja Toukokuu ikuinen, 6.1.1989.

¹⁵⁴ Kirjasampo.fi viitattu 10.3.2023.

osallistua julkiseen keskusteluun¹⁵⁵. Haavikko vastasi, että runoutta ei pidä, eikä voi määritellä. Hänestä tuntui, että runoudella oli ”koko yhteisen kielen ja tunnetun historian rikkaudet ja nämä kaikki asiat ovat tiedettävissä”. Haavikon vastauksen saatuaan Eini palautti keskustelun takaisin *Toukokuu ikuinen* -teokseen. Hänen mielestään useat sen sisältämistä runoista liittyivät sen hetken maailmanlaajuisiin ongelmiin. Eini luki kuuntelijoille ja Haavikolle ääneen yhden teoksen runoista, jota piti merkittävänä runona Euroopan yhdentymisestä. Runon luettuaan Eini teki ääneen myös oletuksen, että kirjailija Paavo Haavikko suhtautui kriittisesti Euroopan yhdentymiseen. Kirjailija ei kieltänyt Einin oletuksen olevan väärässä. Hän näki Euroopan yhdentymisen ”teollisen tuotantotavan voittona”, jossa kaikki ”alistettiin tuotannolle”, eli Haavikon mukaan ”tuhoamiselle”. Euroopan yhdentymisestä Einin johdolla keskustelu kääntyi mm. köyhyyden ja Rooman sortumisen kautta kuluttamiseen. Jälleen Eini johdatteli keskustelun suuntaa tuomalla esille kirjailijan mielipiteen, jonka mukaan elämä ilman uskoa kuluttamiseen on vaikeaa. Kerrottuaan Haavikon mielipiteen kuuntelijoille, Eini kysyi kirjailijalta, olisiko tätä uskomusta mahdollista panna koetukselle. Kirjailija ei siihen uskonut, sillä hänen mielestään ihmisistä oli tullut lyhyessä ajassa taloudellisia eläimiä. Tätä hän korosti huomauttamalla, etteivät ihmiset olleet edes poliittisia eläimiä, vaan pelkästään taloudellisia ja tuhoavia. Muita vaihtoehtoja Haavikko ei nähnyt.¹⁵⁶

Haavikon kanta Euroopan yhdentymisestä on sinänsä mielenkiitoinen, sillä hänen runoutensa on katsottu lähentäneen suomalaista runoutta kohti eurooppalaista vastinettaan¹⁵⁷. Toki se, että kirjailijan runot katsotaan lähentäneen Suomea ja Eurooppaa runouden saralla, ei tarkoita sitä, että Haavikko olisi itse henkilökohtaisesti ajatellut niin, saati sitten kannattanut Suomen suuntautumista Länsi-Eurooppaan. Runoilijana Paavo Haavikko kuitenkin tunnettiin myös siitä, että hänen runonsa olivat hyvin kantaaottavia.¹⁵⁸

Kirjailijan haastattelussa esittämä suora kannanotto ja runo Euroopan yhdentymisestä toivat selkeästi esille kirjailijan roolin kannanottajana yhteiskunnallisissa aiheissa. Haavikon vertaukset korostivat hänen negatiivista suhtautumistaan ja tekivät sen selviksi myös kuuntelijoille, vaikka hän esittikin mielipiteensä hyvin maltillisesti.

Suomen Länsi-Eurooppaan suuntautumisen lisäksi kuluttaminen oli tämän *Kirjakanavan* jakson esittämisen aikaan hyvin ajankohtainen aihe. Koko 1980-luku on nähty taloudellisen kasvun aikana, jolloin suomalaisen yhteiskunnan rakenne muuttui maatalousvaltaisesta jälkiteolliseksi. Muualla maailmassa koettiin nälänhätää ja useissa maissa koettiin talousongelmista seuranneita kriisejä. Suomi sen sijaan oli vuonna 1988 kahdeksanneksi vaurain maa ja koko vuosikymmenen ajan kuluttamisessa korostettiin yksilöä ja hänen toiveitaan välttämättömien tarpeiden

---

¹⁵⁵ Niemi 1991, 23.

¹⁵⁶ Kirjakanavan jaksa Ihana on Altyn-köl ja Toukokuu ikuinen, 6.1.1989.

¹⁵⁷ Kohonen & Rantanen 2004, 50.

¹⁵⁸ Varpio 1991, 11.

tydyttämisen sijaan. Näin ollen voi hyvin ymmärtää, miksi Eini ja Haavikko keskustelivat kulutuksesta. Vaikka toisin kuin Haavikko antoi haastattelussa kenties ymmärtää, kuluttaminen kasvoi 1980-luvulla maltillisesti.¹⁵⁹

Maltillisten kannanottojen jälkeen haastattelua jatkettiin vielä *Toukokuu ikuinen* teoksen sisällöstä, mutta lopuksi Eini esitti Haavikolle mielenkiintoisen kysymyksen. Hän kysyi, mitä uutta uusimmassa runokokoelmassa on, jos se on jatkoa Haavikon aikaisemmin julkaisemille runokokoelmille? Haavikon vastaus oli, että mitä enemmän kirjoittaa, sen ”samantekevämmältä” tuntuu. Runoilija tarkoitti mahdollisesti tällä vastauksellaan sitä, että kirjailijan suhtautuminen kirjoitusprosessiin muuttuu ja elää hänen uransa aikana. Tämän jälkeen kirjailija totesi vielä, että runoista oli tullut selkeäpiirteisempiä, mutta niissä oli myös tiettyjä ”kuvioita”, jotka olivat osoitus monimuotoisuudesta. Lisäksi hän sijoitti *Toukokuu ikuinen* teoksen viiden keskeisimmän runokokoelmansa joukkoon. Aivan lopuksi Haavikko nosti vielä esille edellisen, vuonna 1976 julkaisemansa runokokoelman *Viiniä, kirjoitusta*¹⁶⁰ ja totesi, että runokokoelmia tulee häneltä harvakseltaan ja sanoo vielä:

”Näin tähän on päästy”.

Eini kuvaili vielä teoksen kantta ja kommentoi runokokoelman olevan ”tulkinan kenttää” kansilehdestä lähtien.¹⁶¹

Sekä Haavikon, että Einin viimeiset kommentit olivat varmasti tarkoitettu kannustamaan radionkuuntelijoita ostamaan tai lainaamaan *Toukokuu ikuinen* teoksen, joka oli jakson julkaisuaikaan vielä melko tuore. Haastattelu myös osoitti sen, miten kirjailija pystyi omalla tuotannollaan ja esiintymisellään osallistumaan julkiseen keskusteluun ajankohtaisesta aiheesta.

3.1.2 Veijo Meri – ”Sieluninsinöörien” puolesta puhuja

Perjantainaamuna 5. toukokuuta 1989 radionkuuntelijat pääsivät kuuntelemaan mahdollisesti *Kirjakanavan* toiseksi viimeistä jaksoa nimeltä *Tätä mieltä*.¹⁶² Paavo Eini haastatteli siinä kirjailija Veijo Merta (1928-2015) hänen kirjoittamasta esseekokoelmasta *Tätä mieltä*. Samana vuonna ilmestynyt ja kirjamaailman noteeraama esseekokoelma oli Einin mielestä Meren kaikista esseekokoelmista¹⁶³ avomielisin ja henkilökohtaisin. Eini myös kävi läpi esseekokoelman aiheita: Meren aiempien teosten syntyvaiheet ja tavoitteet, kirjoista yleisesti ja kirjailijan asemasta sekä sanojen merkityksestä. Eini

---

¹⁵⁹ Sarantola-Weiss 2022, 18, 53, 56, 94-95, 97.

¹⁶⁰ Kohonen & Rantanen 2004, 50.

¹⁶¹ Kirjakanavan jakso Ihana on Altyn-köl ja Toukokuu ikuinen, 6.1.1989.

¹⁶² Teen tämän oletuksen sanomalehtiaineistoni ja Metro tietokannan tiedonhaun perusteella, ks. Uusi Suomi 05.05.1989 nro 118 s. 45; YLE Metro ohjelmatietokanta hakusana Kirjakanava 11.1.2023.

¹⁶³ Meri kirjoitti 6 esseekokoelmaa, ks. Kohonen & Rantanen 2004, 166; Kirjasampo.fi viitattu 15.3.2023.

luetteli vielä edellä mainittujen lisäksi pitkän listan lisää esseekokoelman aiheita kuten esimerkiksi sodan, venäläisen ihmisen ja Mannerheimin suhteen naisiin.¹⁶⁴

Itse haastattelu ei kuitenkaan alkanut keskustelulla esseekokoelmasta, vaan Meren tavasta järjestellä päivittäin omaa kirjahyllyään. Eini selitti kuuntelijoille tämän tavan taustat tarkemmin, ennen kuin päästi itse kirjailijan ääneen. Meri tunnettiin yhtenä Suomen lukeneimmista kirjailijoista¹⁶⁵ ja tällaisen kirjailijan arkeen liittyvän yksityiskohdan esille tuomisen tavoitteena pitäisin kirjailijan tuomista lähemmäksi inhimillistä persoonaa ja samalla tehdä hänestä mielenkiintoisemman radionkuuntelijoille.

Kirjahyllyn jälkeen keskustelussa siirryttiin Meren toiseen tapaan, joka oli kerätä lehdistä erikoisia juttuja talteen ja esitellä niitä sitten ulkomaalaisille vierailijoille. Eräässä Merta ällistytäneessä tapauksessa humalainen mies otti Helsingissä bussin ja ajoi sillä satamassa olleen hinaajan upoksiin.¹⁶⁶

Eini huomautti, että Meren tarina usein lähtivät liikkeelle nimenomaan noista lehtijutuista. Kirjailija ei vastannut haastattelijansa huomautukseen, vaan alkoi suoraan kertoa kyseisistä lehtijutuista. Kenties huomautus olikin suunnattu enemmän radionkuuntelijoille, joille tällainen yksityiskohta kirjailijan teosten syntyvaiheista ja inspiraation lähteistä saattoi olla hyvinkin mielenkiintoista kuunneltavaa. Kyse ei siis mielestäni ollut esimerkiksi keinosta vaihtaa puheenaihetta, vaan enemmän kirjailijan esittelystä.

Keskustelussa käytiin vielä läpi Meren suhde eksymiseen ja hautausmaihin, ennen kuin Eini nosti esille sen, että *Tätä mieltä* esseekokoelmassaan kirjailija sivusi kirjailijan yhteiskunnallista asemaa useammassakin tekstissä. Esseekokoelmassaan Meri totesi Einin mukaan jännittävästi, että lukijat pitävät kirjailijaa ”eräänlaisena everstiluutnantin arvoisena ihmisenä”.¹⁶⁷

Oli kirjailijan toteamus sitten jännittävä tai ei, siinä piili kuitenkin totuus. Suomessa kirjallisuudella ja kirjallisella viestinnällä oli 1980-luvulla vankka asema, joka näkyi lukemisharrastuksen yleisyytenä. Valtaosa suomalaisista luki vähintään yhden kirjan puolen vuoden aikana, vaikka vuosikymmenellä yleistyneet uudet tieto- ja viestintätekniikkaan liittyvät tuotteet vähensivät lukemiseen käytettyä aikaa. Lisäksi kaunokirjallisuuden julkaisutuotanto kasvoi voimakkaasti 1980-luvulla ja vuosikymmenen puolessa välissä lähes 90% julkaistuista kaunokirjoista oli kotimaisia, joten kirjemarkkinat olivat hyvin kansalliset Suomessa.¹⁶⁸

Erittäin kokeneena kirjailijana ja akateemikkona¹⁶⁹ Meri pohjusti oman vastauksensa Einin esittämään kysymykseen huolellisesti. Hän kyllä oletti, että

---

¹⁶⁴ Kohonen 1990, 337; Kirjakanavan jakso *Tätä mieltä*, 5.5.1989.

¹⁶⁵ Sihvo 1999, artikkeli Veijo Meri.

¹⁶⁶ Kirjakanavan jakso *Tätä mieltä*, 5.5.1989.

¹⁶⁷ Kirjakanavan jakso *Tätä mieltä*, 5.5.1989.

¹⁶⁸ Minkkinen 2001, 6-7, 22-23; Sarantola-Weiss 2022, 21, 205, 216-221.

¹⁶⁹ Veijo Meri julkaisi esikoisteoksensa vuonna 1957, ks. Kohonen & Rantanen 2004, 165.

kirjailijan ”perusarvostus” oli kyllä säilynyt, mutta sen sijaan haastatteluhetken aikaisessa Suomessa kulttuuripoliitikot eivät hänestä tuntuneet arvostavan paljoa suomenkielistä kirjallisuutta. Meri oli myös sitä mieltä, että kirjailijan roolikuva oli vaihtumassa kokonaan ja siinä Suomen Länsi-Eurooppaan suuntautumisella oli oma osansa. Hänestä Euroopan yhteisöön, Euroopan neuvostoon ja ylipäätensä läntiseen Eurooppaan liittyminen veisi kirjailijoilta ”melkoiset edut”. Hän vertasi suomalaisia kirjailijoita venäläisiin kollegoihin, koska kirjailijan vertaus everstiluutnanttiin oli venäläistä alkuperää. Meri kertoi niin Einille, kuin radionkuuntelijoille, kuinka lokakuun vallankumouksen myötä venäläisistä kirjailijoista tuli ”sieluninsinöörejä” ja he nousivat sosiaalisessa arvotuksessa korkealle. Meren mielestä suomalaiset kirjailijat eivät päässeet vastaavaan asemaan, Väinö Linnaa lukuun ottamatta ja hän itse piti ammatinsa arvon vertausta everstiluutnantin vastaavaan outona. Mutta lopuksi Meri kuitenkin totesi, että suomalaisten kirjailijoiden arvotus näkyy, jos ei suorasti niin ainakin epäsuorasti. Epäsuorana arvotuksena Meri piti poliitikkojen tapaa siteerata kirjailijoita, eikä Runebergiä, kuten vielä 1940-luvulla. Hän vielä korosti sitä, miten Snellman varasi kirjailijoille ”eturivin paikat kansallisen identiteetin luojina”.¹⁷⁰

Kirjailijoiden paikat eturivissä kansallisen identiteetin luojina on mielestäni myös erinomainen tapa osoittaa kirjailijoiden nauttimaa arvostusta. Suomalaisessa kulttuurissa kirjallisuudella on ollut keskeinen asema sekä tunnustetusti merkitystä kansalliselle identiteetille. Kirjallisuuden keskeisen aseman myötä myös kirjailijan ammatti on ollut Suomessa arvostettu. Kirjailijan ammattia on myös arvostettu muita taideammatteja enemmän. Tähän arvostukseen on todennäköisesti kaksi syytä: kirjallisuuden erityisasemasta suomalaisessa kulttuurissa ja opillisen sivistyksen arvostaminen. 1980-luvun Suomessa kirjailijat olivat usein korkeasti koulutettuja, kolmella viidestä oli takanaan korkeakouluopintoja, jolloin opillisen sivistyksen arvostus tuki ammatin arvostusta entisestään. Sivistys, oppineisuus ja korkeakoulutus ovat mielestäni elementtejä, jotka voidaan liittää kirjailijan ammattiin.¹⁷¹

Puhuessaan kirjailijan arvostuksen tilanteesta kirjailija otti myös vahvasti kantaa läntiseen Eurooppaan liittymiseen. Kuten edellä todettiin, hänestä liittyminen Euroopan yhteisöön sekä Euroopan neuvostoon ja läntiseen Eurooppaan kääntymisen veisivät kirjailijoilta näiden edut. Eduilla oletan Meren tarkoittaneen suurimmaksi osaksi kirjailijoiden nauttimaan arvostusta kansallisen identiteetin luojina/tukina. Hän ei haastattelussa tarkentanut, mitä ”melkoisilla eduilla” tarkoitti, joten on hyvä huomioida myös se, että kirjailija otti mielellään kantaa kirjallisuuden ilmiöihin. Tätä hän oli tehnyt jo 1970-luvulta lähtien, kun hänen teoksensa *Aleksis Stenvallin elämä* (1973) herätti voimakasta keskustelua¹⁷². Asioihin kantaa ottaminen julkisesti ei siis ollut Merelle mitenkään vaikeaa.

---

¹⁷⁰ Kirjakanavan jakso Tätä mieltä, 5.5.1989.

¹⁷¹ Heikkinen 1989, 35, 71; Rauhala 1966, 203-204.

¹⁷² Sihvo 1999, artikkeli Veijo Meri.

Lisäksi haastattelun loppupuolella Meri identifioi itsensä kuuluvan 1950-luvun kirjailijoiden sukupolveen. Tämä kirjailijoiden sukupolvi vakiinnutti asemansa ja arvostuksensa niin hyvin, että sen saattoi katsoa hallinneen suomalaista kirjallisuuden kenttää ohi oman vuosikymmenensä¹⁷³. Omaa kirjailijasukupolveaan sekä muitakin sukupolvia Meri piti kuitenkin omalla tavallaan pateettisina ja identifioinnin hän teki suoraan puhumalla itsestään ja kirjailijakollegoistaan, mainiten nimeltä Tuomas Anhavan¹⁷⁴ ja Kai Laitisen¹⁷⁵. Tarkempaa kirjailijasukupolven määrittelyä Meri teki kertomalla radionkuuntelijoille sekä Einille, millaisella tyyllillä hän ja hänen kollegansa kirjoittivat. Meren mukaan he esteetikkoina ja teoreetikkoina loivat muutamassa vuodessa kirjallisen suuntauksen, jonka tavoitteena oli löytää sotien myötä muuttuneelle maailmalle uusi sekä sopiva esteettinen muoto^{176,177}

Kirjailija Veijon Meren haastattelusta kuului läpi hänen vuosikymmenten aikana kertynyt kokemuksensa kirjallisuudesta ja kirjailijana toimimisesta. Hän pystyi ottamaan luontevasti kantaa ja pohdiskelemaan omaa sekä ammattinsa asemaa ja muutoksia. Toisin kuin Haavikko, Meri toi oman mielipiteensä Euroopan yhdentymisestä esille suoraan, ilman vertauskuvia tai oman tuotannon kautta. Meri kertoi mielipiteensä puhtaasti ammattinsa kautta.

3.1.3 Markku Envall – Kaksoisroolitutkimuksella kohti eurooppalaista kulttuuria

Perjantaina 10. helmikuuta 1989 radiosta kuului *Kirjakanavan* jakso *Toinen minä*¹⁷⁸, jossa Paavo Eini haastatteli kirjailija Markku Envallia (synt. 1944) hänen teoksestaan *Toinen minä* (julkaistu 1988), jossa kirjailija tutki maailmanlaajuisesti tunnettuja sekä suomalaisia teoksia, joiden keskeisenä tematiikkana oli kaksoisrooli. Haastattelun aluksi Eini avasi tutkimuksen sisältöä radionkuuntelijoille: hänen mielestään teos avasi uusia näkökulmia kirjallisuuteen ja sitä pystyi pitämään myös eräänlaisena opaskirjana kirjallisuuteen. Tämän jälkeen Eini ja Envall kävivät teoksen luku luvulta läpi. Eini esitti kirjailijalle jokaisesta luvusta vähintään yhden sen sisältöä koskevan kysymyksen, kuten esimerkiksi kaksoisolennoiksi jakamisesta tai väärän kuninkaan tarkoituksesta.¹⁷⁹

---

¹⁷³ Varpio 1991, 9.

¹⁷⁴ Anhava (1927-2001) julkaisi ensimmäisen runokokoelmansa 1953. Hänen tuotantonsa jäi suppeaksi, mutta sitäkin merkityksellisemmäksi suomalaiselle runoudelle, ks. Kalemaa 2001, artikkeli Tuomas Anhava; Kirjasampo viitattu 22.3.2023.

¹⁷⁵ Laitinen (1924-2013) oli tunnettu kirjallisuuden kriitikko, joka myös itse julkaisi teoksia ja toimi kääntäjänä, ks. Niemi 2005, artikkeli Kai Laitinen; Kirjasampo viitattu 22.3.2023.

¹⁷⁶ Niemi 1995, 30.

¹⁷⁷ Kirjakanavan jakso Tätä mieltä, 5.5.1989.

¹⁷⁸ Osassa sanomalehdistä jakson nimi on virheellisesti *Iloinen minä*, ks. Länsi Savo 10.02.1989 nro 39 s. 17.

¹⁷⁹ Västra Nyland 03.02.1989 nro 27 s. 23; Kohonen & Rantanen 2004, 38-39; Kirjakanavan jakso Toisen minä, 9.2.1989.

Envall vastasi kaikkiin Einin esittämiin kysymyksiin asiantuntevalla otteella ja selitti haastattelijalleen ja radionkuuntelijoille auki erilaisia kaksoisolentoja, niiden merkityksiä ja käyttötapoja kirjallisuudessa. Envallin asiantuntevan otteen taustalla oli luonnollisesti se, että hän tutkimuksen tehneenä ja siitä kirjoittaneena tunsii aihepiirin erinomaisesti. Mutta hänen vastaustensa analyttisyydessä oli kuultavissa myös hänen uransa kirjallisuudentutkijana. Hän toimi Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden assistenttina vuosina 1982-1993 ja Suomen Akatemian vanhempana tutkijana vuosina 1991-1994.¹⁸⁰

Verrattuna muihin *Kirjakanavan* jaksoihin, joissa Paavo Eini toimi haastattelijana, Markku Envallin haastattelu oli mielenkiintoinen siinä mielessä, että keskustelu pysyi hyvin tiukasti kirjailijan teoksessa ja sen sisällössä. Eini ja Envall eivät poikenneet välillä keskustelemaan muista aiheista, kuten vaikkapa ajankohtaisista aiheista, kuten esimerkiksi Einin haastattelussa Paavo Haavikkoa tai Veijo Merta. Einin esittämät kysymykset koskivat vain ja ainoastaan *Toinen minä* -teosta, eikä hän pyrkinyt johdatteluun keskustelua valitun aiheen ulkopuolelle. Keskustelussa kyllä käytiin läpi esimerkiksi kreikkalainen myytti, jossa Zeus otti itselleen naisen käyttämällä tämän aviomiehen hahmoa. Mutta tämäkään ei poikennut haastattelun kontekstista, sillä myytin avulla Envall selitti eroottisen sijaisen käytön monimuotoisuutta kirjallisuudessa ja sitä, kuinka kyseisellä kaksoisroolilla kirjallisuudessa voi pilkata sekä ivata yksiavioisuutta. Lisäksi koko haastattelun ajan Eini nosti esille erityisesti suomalaisia kirjailijoita, joiden teoksissa esiintyviä kaksoisrooleja¹⁸¹ Envall tarkasteli omassa teoksessaan.¹⁸²

Tähän haastatteluun sopii hyvin ajatus siitä, että kirjailija puhui haastatteluissa pääsääntöisesti vain kirjasta, josta häntä haastateltiin. Eikä tuonut esille esimerkiksi ammattinsa varjopuolia. Tämä piti hyvin paikkansa erityisesti esikoiskirjailijoiden kohdalla, suora asioihin kantaa ottaminen ei ollut suosittua heidän keskuudessaan.¹⁸³

Mutta Envall oli *Kirjakanavan* esittämisen aikaan kokenut kirjailija, sillä hän oli julkaissut vuosikymmenen alkuvuosista lähtien jo useita teoksia¹⁸⁴ ja hänet tunnettiin inhimillistä käytäntöä moraalisiin vertailevasta aforismistaan.¹⁸⁵ Lisäksi hän kirjoittamansa vuonna 1989 ilmestynyt *Samurai nukkuu* myös voitti saman vuoden Finlandia-

---

¹⁸⁰ Kohonen & Rantanen 2004, 38.

¹⁸¹ Esille nousivat esimerkiksi Pentti Haanpään, Arto Paasilinnan ja Mika Waltarin teoksissa esiintyvät kaksoisroolit.

¹⁸² *Kirjakanavan* jakso *Toinen minä*, 9.2.1989.

¹⁸³ Halme 2003, 71; Levola 2007, 8.

¹⁸⁴ Käytännössä kirjailijalta ilmestyi teos kerran vuodessa vuosina 1983-1992. 1980-luvulla Envall julkaisi seuraavat teokset: *Rakeita* 1983, *Kirjailijoiden kentät ja kasarmit – varusmieselämän kuvaukset suomalaisessa kirjallisuudessa* 1984, *Nasaretin miehen pitkä marssi – esseitä Jeesus-aiheesta kirjallisuudessa* 1985, *Pahojen henkien historia* 1986, *Suomalainen aforismi – keinoja, rakenteita, lajeja, ongelmia* 1987, *Toinen minä* 1988 ja *Samurai nukkuu* 1989, ks. 375 Humanistia – Helsingin yliopiston humanistinen tiedekunta viitattu 27.3.2023.

¹⁸⁵ Niemi 1991, 26.

palkinnon¹⁸⁶. Kyseessä on siis luultavasti Envallin oma päätös puhua vain ja ainoastaan teoksestaan, jota saattoi radio-ohjelman turvin myös markkinoida mahdollisille lukijoille erittäin helposti. *Toinen minä* saikin huomiota myös mediassa, sillä vuotta 1989 käsittelevän *Mitä Missä Milloin* teoksen kirjallisuusosuudessa kyseinen teos nostetaan esiin mielenkiintoisen aiheensa takia¹⁸⁷.

Kun teoksen *Toinen minä* luvut oli haastattelussa käsitelty, Eini kertoi radio-ohjelman kuuntelijoille, että kyseinen teos oli ensimmäinen suomalainen laaja tutkimus kyseisestä aiheesta. Sitten hän esitti vielä Envallille kysymyksen siitä, miten hän tuli tähän?¹⁸⁸

Envall vastasi Eini viimeiseen kysymykseen mielestäni hyvin suoraan ja rehellisesti. "Isänmaallisena ihmisenä" häntä hävetti se, että kansainvälisesti tutkittua aihetta, siis kirjallisuuden kaksoisrooleja ei oltu tutkittu Suomessa. *Toinen minä* teokseen Envall halusi omien sanojensa mukaan "täyttää yhden aukon" ja viedä Suomea kohti "eurooppalaista kulttuuria". Kirjailija nosti esille yhden ammattinsa elementistä, sivistyksen lisäämisen. Kirjailija voi siis omalla työllään nostaa esille tietoa, joka voi olla täysin uutta lukijalle. Tällä vastauksella Envall myös sanoitti 1980-luvulla valalla ollutta ajatusta siitä, että Suomi oli syrjässä muusta maailmasta, eikä lainkaan monikulttuurinen¹⁸⁹.

Puhumista Suomen viemisestä kohti eurooppalaista kulttuuria voi mielestäni hyvin pitää Envallin kannanottona siihen, tulisiko Suomen suunnata enemmän kohti Länsi-Eurooppaa vai ei. Suomen viemistä kohti eurooppalaista kulttuuria voi verrata Paavo Haavikon ja Veijon Meren kannanottoihin Euroopan yhdentymisestä. Vaikka kirjailijoiden näkökulmat aiheesta voivat erota¹⁹⁰, on kuitenkin selvää, että kolmesta aiheesta puhuneesta kirjailijasta vain Envall suhtautui positiivisesti Suomen Länsi-Eurooppaan suuntautumiseen ja piti sitä toivottavana vaihtoehtona.

3.2 Tietokirjoja ja elämäkertoja

Suomessa kirjojen julkaiseminen lisääntyi voimakkaasti 1980-luvulla, vuosikymmenen alussa julkaistiin yli 6500 nimikettä ja vuosikymmenen puolella välissä jo yli 8900

---

¹⁸⁶ Kirjasampo.fi viitattu 27.3.2023.

¹⁸⁷ Kohonen 1990, 339.

¹⁸⁸ Käsitän Einin kysymyksen tarkoittavan sitä, miksi tai mistä syistä Envall kirjoitti teoksensa *Toinen minä*. Eini päättää hieman samalla tavalla myös Paavo Haavikon haastattelun *Kirjakanavan* jaksossa *Ihana on Altyn-köl ja Toukokuu, ikuinen*, tosin kyseisessä haastattelussa Eini saattaa myös vastata Haavikon pohdiskeluun, jonka kirjailija päättää lauseeseen: "Näin tähän on päästy", ks. alaluvun alaluku Paavo Haavikko – Tuotanto tarkoittaa tuhoamista.

¹⁸⁹ Sarantola-Weiss 2022, 38.

¹⁹⁰ Mielestäni Haavikon näkökulma Suomen suuntautumisesta läntiseen Eurooppaan on enemmän yhteiskunnallinen, Meren yhteiskunnallinen sekä kulttuurinen, kun taas Envallin näkökulma on puhtaasti kulttuuriin pohjautuva.

nimikettä. Kirjojen julkaisemisen lisääntymisen myötä myös tieto- ja kaunokirjallisuuden julkaiseminen lisääntyi 1980- ja 1990-luvuilla. Kaunokirjallisuuden julkaistujen nimikkeiden määrä kaksinkertaistui näiden kahden vuosikymmenen aikana ja tietokirjallisuuden vastaava määrä melkein kaksinkertaistui. Näiden kahden eri kirjallisuuden tyyppien keskinäiset suhteet nimikkeiden julkaisumäärissä pysyivät läpi 1980-luvun melko samanlaisina, mutta vuosikymmenen lopulta lähtien tietokirjallisuus muodosti 83-86% kokonaisnimikemäärästä.¹⁹¹

Primääriaineistoni sisältämissä *Kirjakanavan* jaksoissa tietokirjallisuus on hyvin vahvasti edustettuna. Kahdeksasta jaksosta¹⁹² luokittelen puolet sellaisiksi, joissa käsitellään tieto- tai elämäkertakirjallisuutta¹⁹³.

3.2.1 Riitta Kallas – Kolmen naisen kirjeenvaihdosta

Helmikuun 17. päivänä 1989 radionkuuntelijat pääsivät kuuntelemaan *Kirjakanavan* jaksoa *Kolme naista, kolme kohtaloa*, jossa Juha Virkkunen haastatteli Riitta Kallasta hänen toimittamastaan teoksesta. Tämä teos *Kolme naista, kolme kohtaloa – Aino Kallaksen kirjeenvaihtoa Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin kanssa vuosina 1884 – 1913*¹⁹⁴ kertoo nimensä mukaisesti kolmen naisen käymästä kirjeenvaihdosta. Teoksen lähteinä Riitta Kallas, kirjailija Aino Kallaksen miniä¹⁹⁵, käytti ainakin Suomen Kirjallisuuden Seuran arkistosta ja Tarton kirjallisuusarkistosta löytyneitä kirjeitä¹⁹⁶.

Haastattelun alussa Juha Virkkunen toi radionkuuntelijoiden tietoon sen, että *Kolme naista, kolme kohtaloa* tilattiin toimittaja, kirjallisuudentutkija Riitta Kallakselta. Virkkusen mielestä tilaus oli luonteva, mitä Kallas ei kieltänyt, sillä hänen lisäksi Suomessa ei ollut muita Aino Kallaksen perheenjäseniä¹⁹⁷.

Riitta Kallas on edellä esitellyn teoksen lisäksi tehnyt käännöksiä ulkomaalaisista teoksista suomenkielelle¹⁹⁸. Tässä maisterintutkielmassani määrittelen Riitta Kallaksen kääntäjän tai kirjallisuudentutkijan sijasta kuitenkin kirjailijaksi/toimittajaksi.

Haastattelussa Virkkunen ja toimittaja Kallas keskustelivat teoksen sisällöstä, millaista näiden kolmen naisen käymä kirjeenvaihto oli ja mitä se kertoi heistä.

---

¹⁹¹ Minkkinen 2001, 5-7.

¹⁹² Yhdessä jaksossa, *Ihana on Alтын-köl ja Toukokuu, ikuinen* yhdistettiin kahden kirjailijan haastattelut, jotka olen tässä maisterintutkielmassani erottanut toisistaan eri alaluvun alalukuihin, ks. Paavo Haavikko – Tuotanto tarkoittaa tuhoamista ja Kerttu-Kaarina Suosalmi – Kirjailijan ja lukijan toistensa ymmärtämisestä.

¹⁹³ Luokittelun olen tehnyt hyödyntämällä *Kirjakanavan* jaksoissa olevia teosten kuvauksia sekä Kirjasampo.fi sivuston luokitteluja teoksille.

¹⁹⁴ Teos on julkaistu vuonna 1988, ks. Finna.fi, viitattu 31.3.2023.

¹⁹⁵ Riitta Kallas oli naimisissa Aino Kallaksen nuoremman pojan, Hillarin kanssa, ks. Laitinen 1999, artikkeli Aino Kallas.

¹⁹⁶ Nämä arkistot Kallas mainitsee haastattelussa, mutta hänellä on voinut olla muitakin lähteitä.

¹⁹⁷ Juha Virkkunen esittelee jakson lopuksi Riitta Kallaksen toimittajana ja kirjallisuuden tutkijana. Aino Kallaksen omat lapset olivat jo kuolleet vuoteen 1989 mennessä ja Riitta Kallaksen mukaan kaikki lapsenlapset asuivat ympäri maailmaa.

¹⁹⁸ Kirjasampo.fi viitattu 31.3.2023

Esimerkiksi Aino Kallas oli kirjeissään miniänsä mielestä huomattavasti inhimillisempi ja vähemmän diivamainen, kuin mitä hänen päiväkirjansa antoivat ymmärtää. Virkkunen myös luki suoran lainauksen teoksesta, jolla johdatteli Kallaksen puhumaan edesmenneen anoppinsa parhaasta ystävästä, Ilona Jalavasta sekä näiden kahden naisen välisestä suhteesta. Keskustelussa nousi esille myös Aino Kallaksen ja hänen puolisisarensa Helmi Krohnin välisen kirjeenvaihdon, joka yllätti toimittajan. Sisaruksen olivat toisilleen 7 vuoden ikäeron ja Helmin nuorena naimisiin menon johdosta jääneet toisilleen etäisiksi, mutta kirjeenvaihdossaan he pyrkivät läheisyyteen. Sisarusten nuoruuden kirjeistä Kallas löysi myös kirjallista kateutta¹⁹⁹ ja toistensa etsimistä. Haastattelussa hän myös huomautti, miten erilainen suhde sisaruksilla oli verrattuna Aino Kallaksen ja Ilona Jalavan ystävyyyteen perustuvaan suhteeseen.²⁰⁰

Yhtenä mielenkiintoisena huomiona tästä *Kirjakanavan* jaksosta on nostettava esille se, että siinä radionkuuntelijat pääsivät kirjailijan haastattelun ohella kuuntelemaan peräti kolmesti samaa kevyttä, instrumentaalista välimusiikkia. Muissa vuoden 1989 Yleisradion Elävästä arkistosta ja/ tai ohjelmatietokanta Metrosta löytyvissä *Kirjakanavan* jaksoissa ei soiteta haastattelun välissä musiikkia. Ei edes jaksossa, joka sisältää kahden eri kirjailijan haastattelut, jossa haastattelujen väliin olisi ollut melkein luonnollista laittaa niitä selkeästi erottavaa välimusiikkia. Jaksoja on kuitenkin äänittämisen ja radiossa lähettämisen jälkeen usein hieman editoitu. Esimerkiksi *Kolme naista, kolme kohtaloa* jaksossa on kuultavissa, kuinka Kallas vastaa todennäköisesti Virkkusen esittämään kysymykseen teoksessa esiintyvien naisten perusvoimasta, mutta itse kysymystä ohjelman kuuntelija ei kuule. *Kolme naista, kolme kohtaloa* jakson välimusiikkia voisi mielestäni pitää keinona ilmaista kuuntelijoille keskustelun siirtymisestä eteenpäin. Ensimmäisen kerran radionkuuntelijat pääsivät nauttimaan välimusiikista, kun keskustelussa siirryttiin Aino Kallaksen ja Helmi Krohnin sisarussuhteesta vuoden 1913 merkitykseen näille kahdelle naiselle. Toiseksi viimeisellä kerralla Virkkunen esitti viimeisen kysymyksensä ja Kallaksen vastattua siihen välimusiikki alkoi soida jälleen ja sen jälkeen Virkkunen aloitti haastattelun lopettamisen kertomalla Riitta Kallaksesta.²⁰¹

Haastattelu jatkui loppuun saakka pysyen samalla linjalla, eli Kallas ja Virkkunen keskustelivat teoksen sisältöön liittyvistä aiheista. Miten Aino Kallas, Ilona Jalava ja Helmi Krohn ymmärsivät omaa aikaansa, pelkäsivätkö he Venäjän vapautusliikettä tai kuka heistä oli pateettisin?²⁰²

Mielenkiintoisen tästä *Kirjakanavan* jakson haastattelusta mielestäni teki sen, että Riitta Kallas ei itse identifioinut itseään esimerkiksi kirjailijaksi, toimittajaksi tai

---

¹⁹⁹ Helmi Krohn oli sisarensa tapaan kirjailija sekä kääntäjä, mutta hänen omat teoksensa jäivät unohduksiin, ks. Hirvonen & Harmainen 2000, artikkeli Helmi Krohn.

²⁰⁰ *Kirjakanavan* jakso *Kolme naista, kolme kohtaloa*, 17.2.1989.

²⁰¹ *Kirjakanavan* jakso *Kolme naista, kolme kohtaloa* 17.2.1989.

²⁰² Juha Virkkunen esitti tämän kysymyksen hieman leikkimielisesti lausuen: ”kerro kerro kuvas-tin, ken on heistä etevin, ken oli heistä pateettisin?”

kirjallisuudentutkijaksi. Identifioinnin hoiti häntä haastatellut Virkkunen ja Kallas itse keskittyi puhumaan vain toimittamastaan teoksesta. Kirjailijan ammatilla ei siis ollut suurta merkitystä, vaan haastattelussa haluttiin korostaa henkilön sijaan hänen teostaan. Kallasta ei myöskään käsitelty yhtä voimakkaasti hänen naiseutensa kautta, kuten vuonna 1968 *Kirjailijan puheenvuorossa* haastateltuja naiskirjailijoita. Toimittajan suhde Aino Kallakseen tämän miniänä kyllä tuotiin esille, mutta sitä ei korostettu yhtä paljon, kuin esimerkiksi Anja Vammeluon suhdetta aviomieheensä Jarno Pennaseen.

Haastattelun lopuksi Virkkunen vielä kertoi Riitta Kallaksen jatkavan Aino Kallaksen, Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin kirjeiden parissa toisenkin teoksen verran. Tähän teokseen Virkkunen kertoi kuuntelijoille ohjelman palaavan, kunhan se valmistuu. Näin ei kuitenkaan ilmeisesti käynyt, sillä *Kirjakanava* lopetettiin keväällä 1989. *Kolme naista, kolme kohtaloa – Aino Kallaksen kirjeenvaihtoa Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin kanssa vuosina 1914-1955* julkaistiin kyllä vielä samana vuonna²⁰³, mutta suurella todennäköisyydellä sitä ei esitelty *Kirjakanavassa*²⁰⁴, vaan mahdollisesti kyseisen radio-ohjelman seuraajassa saman vuoden syksyllä.

3.2.2 Erik Tawaststjerna – Jean Sibelius ja hänen ”laaja skaalansa”

Maaliskuun 17.päivänä 1989 *Kirjakanavan* jaksossa Jean Sibelius Hannu Taanila haastatteli musiikkitieteen professoria Erik Tawaststjerna (1916-1993).²⁰⁵

Tawaststjerna oli saanut valmiiksi viisiosaisen *Jean Sibelius I-V* elämäkerran, jonka oli julkaistu vuosina 1965-1989. Tämä elämäkerta oli Tawaststjernan kirjallinen päätyö, joka ei ollut vain säveltäjän elämäkerta, vaan myös tieteellistä analyysia Sibeliuksen ajankuvasta ja kulttuurihistoriasta.²⁰⁶

Haastattelun aluksi Taanila kysyikin professorilta, milloin hän teki päätöksen kirjoittaa Sibeliukselle elämäkerran. Tähän kysymykseen Tawaststjerna vastasi tehneensä päätöksen kuultuaan sairastavansa syöpää, jossa elinajan odote oli lyhyt. Hän kuitenkin parani syövästä. Tawaststjernalle Sibelius oli lisäksi aina ollut mielenkiintoinen ihminen ja hän oli itse nähnyt Jean Sibeliuksen ollessaan nuori. Hieman yllättäen Taanila alkoi kysellä Tawaststjernalta Sibeliuksen ulkonäöstä, hän tiedusteli professorilta suoraan arviota Sibeliuksen painosta. Professori ei suostunut arvioimaan Sibeliuksen painoa, vaan ilmoitti kohteliaasti arvioivansa mieluummin ”sisäfileiden painoa”. Tästä Taanila veti erittäin oudon johtopäätöksen: hän oletti Tawaststjernan tarkoittavan sisäfileistä puhumisellaan Sibeliuksen aivoja eli toisin sanoen tämän fantasioita ja ammattitaitoa. Tawaststjerna kielsi ja ilmaisi johtopäätöksen olevan väärä

---

²⁰³ Teos julkaistiin finna.fi mukaan 1989, mutta tietoa siitä, mihin aikaan vuodesta teos julkaistiin en löytänyt.

²⁰⁴ Perustan tämän oletuksen Yleisradion ohjelmatietokanta Metrossa suoritettuun tiedonhakuun sekä sanomalehtiaineiston antamaan informaatioon *Kirjakanavan* vuonna 1989 esitetyistä jaksista.

²⁰⁵ Västra Nyland 10.03.1989 nro 57 s. 23.

²⁰⁶ Kohonen & Rantanen 2004, 276; Kirjasampo.fi viitattu 30.3.2023.

kertoen niin Taanilalle, kuin kuuntelijoilleen ajatelleensa Sibeliuksen eläneen viisaasti. Taanila jatkoi kuitenkin provosoivalla linjalla kertoessaan professorille pitävänsä Sibeliusta ”melkoisena sovinistina”, ”tosi mulkkuna”. Professori vastasi Taanilan provosointiin ihailtavan hillitysti sanomalla, ettei yhdistä haastattelijan käyttämiä sanoja Sibeliukseen. Taanila jatkoi hieman kohteliaammin ja vaihtoi ”sovinisti mulkun” ”arrogantiksi”. Tähänkään Tawaststjerna ei yhtynyt, vaan hän mielestään Sibelius oli aina ”gentleman”. Taanila puolestaan tarttui professorin kommenttiin ”gentlemanista” ja kysyi mitä professori jätti sanomatta käyttäessään kyseistä termiä. Tawaststjerna puolusti Sibeliusta selittämällä, että tämä oli ihminen, jolla oli ”laaja skaala”.²⁰⁷

Verrattuna muihin *Kirjakanavan* jaksoissa esitettyihin haastatteluihin edellä kuvattu haastattelu oli ehdottomasti provosoivin. Taanila saattoi käyttää kovempia, haastateltavaansa sekä mahdollisesti myös kuuntelijoita provosoivia sanavalintoja, koska musiikkitieteen professori Tawaststjernan tekemä *Jean Sibelius I-V* poikkeisi huomattavasti aiemmista säveltäjän elämää käsitelleistä teoksista. Tawaststjerna sai ensimmäisenä tutkijana käyttöönsä Sibeliuksen päiväkirjoja ja kirjeenvaihtoa, minkä johdosta hän saattoi kuvata Sibeliuksen edeltäjiään huomattavasti moniulotteisemmaksi henkilöksi, jolla oli omat sisäiset ristiriitansa. Tawaststjernan tekemän elämäkerran myötä Sibeliustutkimus saikin nostetta myös kansainvälisesti.²⁰⁸

Provosoivalla puheellaan Taanila saattoi siis pyrkiä osoittamaan Tawaststjernan teoksen erilaisuuden niin, että myös kuuntelijat ymmärtäisivät sen. Toinen mahdollinen selitys Taanilan provosoivalle tyyliille sekä sanavalinnoille voi olla se, että Taanila oli kokenut toimittaja ja hän oli vuoden 1976 *Kuka on kukin radiossa ja televisiossa* julkaisun mukaan toiminut kyseisenä vuonna Yleisradion kulttuuritoimituksen toimintapäällikkönä. Hän ei siis todennäköisesti pelännyt, että olisi joutunut vastuuseen kielenkäytöstään, kun oli ollut korkeassa asemassa työyhteisössään.²⁰⁹

Haastattelun lopussa Taanila vielä halusi nostaa esille valtavan työmäärän, jonka Tawaststjerna teki kirjoittaessaan *Jean Sibelius I-V* elämäkerran. Professori itse kertoi, ettei osannut aavistaa, kuinka paljon työtä elämäkerta vaati. Jo yksin materiaalin kerääminen vei aikaa ja se vielä ”rönseyli”.²¹⁰

Tawaststjernan työ sai kuitenkin ansaittua huomiota. Historian ystävien seura palkitsi *Jean Sibelius I-V* vuoden 1989 parhaana historiateoksena. Lisää huomiota tuli myös, kun Tawaststjerna sai ensimmäisen, vuonna 1989 jaetun Tieto-Finlandia-palkinnon. Suomen Kirjasäätiö päätti jakaa vuodesta 1989 alkaen tietokirjallisuudelle oman Finlandia-palkintonsa. Aiemmin tieto- ja kaunokirjallisuus olivat kilpailleet samasta Finlandia-palkinnosta, jota alettiin jakaa vuonna 1984. Tieto-Finlandia-palkinto

---

²⁰⁷ Kirjakanavan jakso Jean Sibelius-elämäkerta, 17.3.1989.

²⁰⁸ Salmenhaara 2000, artikkeli Erik Tawaststjerna.

²⁰⁹ *Kuka on kukin radiossa ja televisiossa* 1976, 36.

²¹⁰ Kirjakanavan jakso Jean Sibelius-elämäkerta, 17.3.1989.

nosti tietokirjoja paremmin esille, niiden saadessa huomiota mediassa. Mediahuomio alkoi myös tehdä tieto- ja kaunokirjallisuudesta samanarvoista luettavaa.²¹¹

Haastattelussa Hannu Taanila identifioi Erik Tawaststjernan musiikkitieteen professoriksi, eikä suinkaan kirjailijaksi. Yksinkertaisin selitys tälle olisi se, että Tawaststjerna tunnettiin julkisuudessa nimenomaan professorina, eikä suinkaan kirjailijana. Tawaststjerna ei myöskään puuttunut tähän identifiointiin, vaan aivan kuten Riitta Kallas, hän antoi haastattelijan huolehtia identifioinnista.

Lisäksi kuten Riitta Kallaksen haastattelua, myös Tawaststjernan haastattelua oli hiukan editoitu, sillä se keskeytyi muutamaan otteeseen kirjailijan lankapuhelimen soimiseen ja näitä hetkiä osittain editoitiin. Jakson lopussa oli myös kohta, josta oli selkeästi leikattu pois osa Tawaststjernan kertomusta.

3.2.3 Pekka Kilkki – Metsätieteilijästä, joka oli myös diplomaatti sekä vakooja

Vuoden 1989 maaliskuun viimeisenä päivänä radio-ohjelma *Kirjakanavan* kuuntelijat pääsivät kuuntelemaan, kun Paavo Eini haastatteli metsäntutkimuslaitoksen tutkijaa ja metsänarvioimistieteen professori Pekka Kilkkiä (1939-1990) hänen julkaisemastaan biografiasta *Werner Cajanus 1878-1919 – suomalainen metsäntutkija ja diplomaatti*.²¹²

Heti haastattelun alkuun Eini kertoi radion kuuntelijoille lyhyesti, mistä Kilkin teoksessa oli kyse. Luonnollisesti se kertoi Werner Cajanuksesta, mutta Eini nosti teoksesta esille hänelle itselleen mielenkiintoisimmat asiat: metsäntutkimuksen ja Suomen ulkomaan edustuksen alkuvaiheet. Näistä kahdesta Kilkki ja Eini keskustelivat ensi metsäntutkimuksen historiasta Suomessa. Metsäntutkimuksesta keskustelu eteni luontevasti Cajanuksen uraan metsäntutkijana, josta tuli myös keinottelija metsänarvioimisen asiantuntijana.²¹³

Cajanus valmistui metsäkonduktööriksi vuonna 1902 ja hänestä tuli Helsingin Aleksanterin yliopiston metsänarvioimisen opettaja, joka suoritti samalla omia jatko-opintojaan. Cajanus kehitti puuston mittauksen tarvittavia laitteita, joita käytetään edelleen. Metsäntutkimuksesta Cajanus siirtyi lähetystösihteeriksi Tukholman lähetystöön Suomen itsenäistymisen myötä.²¹⁴

Kilkki ja Eini keskustelivat vasta itsenäistyneen Suomen ensimmäisestä diplomaattikunnasta, josta Eini oli saanut Kilkin teoksen pohjalta melko huonon kuvan. Tukholman lähetystö oli Einin näkemyksen mukaan lähes toimintakyvytön. Kilkki selitti Einille ja kuuntelijoilleen diplomaattikunnan pienillä piireillä, joissa kaikki tunsivat toisensa. Sen lisäksi tsaarinajan aikainen Venäjän harjoittama painostus oli saanut suomalaiset riitelemään keskenään, eivätkä nämä riidat suinkaan Kilkin mukaan loppuneet Suomen itsenäistymisen yhteydessä. Suomen diplomaattikunnasta keskustelu

---

²¹¹ Gedin 1977, 64; Halonen 1993, 139; Kohonen 1990, 333; Kirjasäätiö.fi, viitattu 30.3.2023.

²¹² Pohtila 2004, artikkeli Pekka Kilkki ; Västra Nyland 24.03.1989 nro 69 s. 23.

²¹³ Kirjakanavan jakso Werner Cajanus 1878-1919, 31.3.1989.

²¹⁴ Leikola 2000, artikkeli Werner Cajanus.

siirtyi Cajanuksen toimintaan osana sitä Tukholman lähetystössä. Eini kysyi professorilta haastattelun aikana useita tarkentavia kysymyksiä esimerkiksi Saksaan vangeiksi jääneistä jääkäreistä, joiden Suomen palauttamiseksi Cajanus teki töitä Tukholmassa. Myös Cajanuksen toiminta vakoojana nousi esille ja siihen käytettiin haastattelun loppuaika täysin. Kilkin mukaan Cajanuksen merkittävin saavutus vakoojana oli Neuvosto-Venäjän lähettilään karkotus. Cajanuksen vakoilutoiminnassa oli suurimmaksi osaksi kyse Venäjän ja bolševikkien vastustamisesta.²¹⁵

Kuten Riitta Kallas *Kirjakanavan* jaksossa *Kolme naista, kolme kohtaloa*, myöskään Kilkki ei itse identifioinut itseään, vaan keskittyi täysin teoksesta puhumiseen. Jälleen kerran haastattelussa korostettiin siis henkilön sijasta tämän teosta. Eini identifioi hänet metsäntutkimuslaitoksen tutkijaksi ja metsänarvioimistieteen professoriksi, mutta ei nostanut esille Kilkin laajaa kirjallista tuotantoa, joka käsitti Werner Cajanuksen biografian lisäksi 54 nimikettä, joista 24 on julkaistu referoiduissa tieteellisissä sarjoissa. Kilkki myös harrasti kirjallisuutta ja omasi monipuolisen sivistyksen.²¹⁶

Identifioimalla Kilkki kirjailijan sijasta hänen ammattiinsa, josta hänet tunnettiin julkisuudessa, on kuitenkin täysin ymmärrettävää. Mielestäni Kilkin identifiointi metsäntutkimukseen vahvasti omalla tavallaan Kilkin ja Cajanuksen yhteyttä toisiinsa. Molemmat miehet tekivät ansiokasta tutkimusta metsistä ja toinen heistä kirjoitti toisesta biografian.

3.2.4 Markku Löytönen – Suomalaisista tutkimusmatkailijoista

Toukokuun 26.päivänä 1989 radion kuuntelijat pääsivät viimeistä kertaa kuuntelemaan radio-ohjelma *Kirjakanavaa*, kun sen viimeinen jakso *Kirjakanava* esitettiin. Tässä jaksossa Eeva Luotonen haastatteli ensin dosentti²¹⁷ Markku Löytöstä (synt. 1955) tämän toimittamasta tietokirjasta *Matka-arkku*, joka ilmestyi kirjakauppoihin myyntiin heti seuraavana maanantaina, 29. päivänä ja Luotonen kertoikin kuuntelijoilleen saaneensa vilkaista yhtä kirjan mallikappaletta. Ohjelman lopuksi Luotonen vieraili vielä Taideteollisen museon²¹⁸ näyttelyssä nimeltä *Matka-arkku*, joka esitteli Sakari Pälsin²¹⁹ Koillis-Siperian tutkimusmatkalta tuotua esineistöä. Samalla hän haastatteli museoviraston Pirjo Varjolaa.²²⁰

Monissa muissa *Kirjakanavan* jaksoissa haastattelun tehnyt toimittaja kuvaili haastattelun aluksi hieman teoksen sisältöä, mutta tässä viimeisessä jaksossa Löytönen itse esitteli alkuun teosta. Tällainen ratkaisu korosti hienovaraisesti Löytöstä

---

²¹⁵ Kirjakanavan jakso Werner Cajanus 1878-1919, 31.3.1989.

²¹⁶ Pohtila 2004, artikkeli Pekka Kilkki.

²¹⁷ Tuolloin dosentti nykyään emiritusprofessori, ks. Helsingin yliopisto tutkimusportaali, viitattu 8.4.2023.

²¹⁸ Nykyään Designmuseo.

²¹⁹ Sakari Pälsi (1882-1965) oli valokuvaaja-arkeologi, joka tunnetaan monista tutkimusmatkoistaan ja niistä kirjoittamistaan teoksista, ks. Huurre 2001, artikkeli Sakari Pälsi.

²²⁰ Apu 26.05.1989 nro 21 s. 114; Kirjakanavan jakso Kirjakanava, 26.5.1989.

teoksen toimittajana. Hän kertoi, että *Matka-arkku* koostui 16 suomalaisen asiantuntijan²²¹ kirjoituksista, jotka käsittelivät kuuluisia suomalaisia tutkimusmatkailijoita. Aina 1700-luvulta haastatteluhetkeen asti ja kirjoituksissa esiteltiin myös geodeettista alaa, maapallon mittausta ja tutkimusmenetelmiä. Tästä keskustelu jatkui luontevasti suomalaisen tutkimusmatkailun historian, tutkimusmatkojen järjestämisen kautta kahteen tutkimusmatkailijaan: Georg Walliniin²²² (1811-1852) ja Herman Dietrich Spöring nuorempaan (noin 1733-1771). Ensin mainittu Wallin matkusti Arabiaan ja tutki apurahan turvin puhuttua arabiaa beduiiniksi naamioituneena. Wallinin tutkijanuran Arabiassa päättyi dosentin mukaan siihen, että hänen vääräuskoisuutensa paljastui. Wallin palasi Suomeen ja sai akateemisen aseman, mutta kuoli melko pian paluunsa jälkeen.²²³

Löytönen itse kirjoitti *Matka-arkku* teokseen Spöring nuoremmasta, minkä Luotonen toi haastattelussa esille. Herman Dietrich Spöring nuorempi osallistui James Cookin ensimmäiselle purjehdukselle maailman ympäri. Hän toimi retkikunnan sihteerinä piirtäjänä ja vaikutti sitä kautta merkittävästi Tyynenmeren, Uuden-Seelannin ja Australian kartoittamiseen sekä tutkimiseen²²⁴. Haastattelussa Löytönen korosti Spöring nuoremmassa eritoten sitä, että hänet unohdettiin 200 vuoden ajaksi ja vasta uusin James Cookin aineistoa käsittelevä tutkimus paljasti hänen jo edellä selitetyn merkittävän aseman Cookin tutkimusmatkoilla.²²⁵

Spöring nuoremmasta Luotonen käänsi keskustelun teokseen kokonaisuutena tiedustelemalla Löytösen mielipidettä siitä, oliko kyseessä tutkimus- vai seikkailukirja? Dosentin mukaan *Matka-arkku* oli molempia, se kävi niin oppikirjaksi kuin seikkailukirjaksi. Vastaustaan hän perusteli esimerkiksi sillä, että teoksen kirjoittajat olivat ehdottomasti Suomen ”huippua tutkimusmaailmasta” ja ettei tekstissä ollut ”tutkimuksellista kuivuutta häivääkään”. Lisäperusteeksi hän antoi vielä sen, että oli lukenut teosta omille tyttärilleen. Tähän Luotonen tarttui ja tiedusteli mitä mieltä tyttäret olivat olleet. Löytösen äänessä saattoi olla hitusen ylpeyttä, kun hän kertoi tytärtensä halunneet kuulla lisää teoksen tarinoita nukkumaan menemisen sijasta.²²⁶

Dosentin vastausta voisi hyvin pitää myös eräänlaisena mainospuheena vanhemmille, jotka halusivat lastensa lukevan. Nuorten vapaa-aika oli kuitenkin lisääntynyt 1980-luvulla. Vanhempien huojennukseksi television katselun määrän kasvu ei kuitenkaan vaikuttanut lukemisen harrastamiseen. Sen osuus vapaa-ajasta oli edelleen noin 14% ja nuorison kohdalla kirjojen lukeminen ei ollut vähentynyt. Lisäksi

---

²²¹ Löytösen lisäksi teokseen kirjoittivat Pentti Alhonen, Erik Allardt, Jöns Carlson, Olavi Granö, Harry Halen, Juha Janhunen, Klaus Karttunen, Timo Koponen, Mikko Korhonen, T. J. Kukkamäki, Anto Leikola, Leena Miekkavaara, Eino Murtorinne, Pirjo Varjola ja Kaj Öhrnberg, ks. JYKDOK.fi, viitattu 8.4.2023.

²²² Öhrnberg 1998, artikkeli Wallin, Georg August.

²²³ Kirjakanavan jakso Kirjakanava, 26.5.1989.

²²⁴ Marjomaa 2006, artikkeli Spöring, Herman Dietrich.

²²⁵ Kirjakanavan jakso Kirjakanava, 26.5.1989.

²²⁶ Kirjakanavan jakso Kirjakanava 26.5.1989.

Matka-arkku teoksena puhutteli varmasti yleisöä, joka lukemisen harrastamisen lisäksi haki kirjoista myös tietoa. Tämä lukemisen muoto yleistyi 1980-luvulla.²²⁷

Löytösen haastattelusta Luotonen siirtyi Taideteollisen museon *Matka-arkku* näyttelyyn ja haastatteli siellä museoviraston Pirjo Varjola kyseisestä näyttelystä sekä Sakari Pälsistä ja hänen teoksistaan. On erittäin todennäköistä, että Luotonen haastatteli samaa Pirjo Varjolaa, joka osallistui *Matka-arkku* teoksen kirjoittamiseen²²⁸. Haastattelussa ei kuitenkaan puhuttu sanallakaan teosta, eikä Varjola itse tuonut esille esimerkiksi kirjoittaneensa jotakin. Hän kertoi Luotoselle sekä radio-ohjelman kuuntelijoille vain Sakari Pälsistä ja hänen päiväkirjoihinsa perustuvasta teoksesta *Pohjankävijän päiväkirjasta*²²⁹.

Kuten esimerkiksi Kilkki, myöskään Löytönen ei identifioinut itseään kirjailijaksi, mitä myöskään häntä haastatellut Luotonen ei tehnyt. Tämä on hyvin ymmärrettävää, sillä kyseessä oli usean henkilön yhdessä kirjoittama teos, jonka toimittajana Löytönen toimi. Haastateltavan identifioiminen muuksi, kuin kirjailijaksi vaikuttaisi siis olleen tapa niin *Kirjakanavan* jaksoissa, joissa käsiteltiin tieto- ja elämäkertakirjallisuutta.

3.3 Kirjailija, teos ja lukija

1980-luvun kansainvälistyminen ja tiedonkulun nopeutuminen alkoivat näkyä myös kirjallisuudessa. Käytiin esimerkiksi keskusteluja uudenaikaisesta kirjallisuudesta, jossa uuden sukupolven kirjailijat haastoivat vanhat kirjailijat. Uuden sukupolven kirjailijoilta vaadittiin mm. kapinaa, visuaalisuutta, urbaanisuuuutta maaseuturrealismiin vastapainoksi sekä nykyhetken kuvausta. Irrationalismi valtasi alaa kirjallisuudessa ja vuosikymmenen tärkeimpiin romaaneihin luetaan nykyään uuden sukupolven kirjailijoiden teoksia, kuten esimerkiksi Anja Kaurasen (nykyään Snellman) *Sonja O. kävi täällä* (julkaistu vuonna 1981) ja Anna-Leena Härkösen *Häräntappoase* (julkaistu vuonna 1984). Mutta uuden sukupolven kirjailijoiden oli vaikea päästä kirjallisuuden kentälle korvaamaan vanha sukupolvi, jonka arvostus osin perustui nuoremman sukupolven pyrkimykseen päästä heidän asemaansa.²³⁰

Primääriaineisoni *Kirjakanavan* jaksoissa tämä uuden kirjailijoiden sukupolven vaikeus päästä kirjallisuuden kentälle näkyy siten, että haastatelluista kirjailijoista yksikään ei ollut esikoiskirjailija tai hiljattain kirjailijan uransa aloittanut henkilö. Kaikki haastatellut henkilöt olivat jo ennättäneet julkaista useita teoksia ja olivat osa varsinaisia konkareita kirjailijoina.

---

²²⁷ Halonen 1993, 142; Niemi & Pääkkönen 1989, 42, 48-49.

²²⁸ *Matka-arkku* teoksessa Pirjo Varjola, filosofian maisteri museovirastosta on kirjoittanut artikkelin Suomalaisia entisessä Venäjän Amerikassa.

²²⁹ Kirjasampo.fi viitattu 8.4.2023

²³⁰ Sevänen & Simola 1988, 248; Varpio 1991, 9-10, 14-15.

3.3.1 Kerttu-Kaarina Suosalmi – Kirjailijan ja lukijan toistensa ymmärtämisestä

Tammikuun 6. päivänä 1989 *Kirjakanavan* jaksossa *Ihana on Altyn-köl ja Toukokuu, ikuinen* Heini Moision haastatteli kirjailija Kerttu-Kaarina Suosalmea (1921-2001)²³¹. Haastattelun aiheena oli Suosalmen uusin teos: *Ihana on Altyn-köl*, joka julkaistiin vuonna 1988. Moision kuitenkin kertoi radio-ohjelman kuuntelijoille, että teos julkaistaisiin tulevana syksynä 1989. Virheellisen tiedon erikoisuutta lisäsi se, että Moision kuitenkin mainitsi Suosalmen julkaisseen edellisen teoksensa kuusi vuotta aiemmin. Tämä kyseinen teos on nimeltään *Onnen metsämies* ja se julkaistiin vuonna 1982.²³²

Jos *Ihana on Altyn-köl* olisi todella julkaistu vuonna 1989, olisi näiden kahden teoksen välille jäänyt seitsemän vuotta. Moision oli siis tavallaan oikeassa, mutta silti väärässä. Syitä tähän virheeseen voi olla monia, esimerkiksi Moision saattoi tarkoittaa teoksen uutta painosta, mutta puhui kuitenkin haastattelun edetessä kuitenkin julkaisutavasta teoksesta. Erikoisen tästä virheestä tekee sekin, että haastattelua mitä ilmeisimmin editoitiin ennen sen esittämistä radiossa²³³. Virhe olisi siis voitu mahdollisesti korjata ennen haastattelun esittämistä radiossa.

Itse haastattelu lähti liikkeelle keskustelulla Suosalmen pitkistä ajoista teosten julkaisujen välillä. Suosalmi oli vuoteen 1989 mennessä julkaissut *Ihana on Altyn-köl* teoksen lisäksi kolme muuta romaania sekä novellikokoelman ja runokokoelmia melko säästeliäästi.²³⁴

Suosalmen ja Moision välisessä keskustelussa esille nousi myös Suosalmen kirjoitustyylin kerroksellisuus, jota kirjailija itse piti luonnollisena asiana. Kerroksellisuus oli hänestä ehto sille, että teos olisi luettava ja merkityksellinen. Suosalmen mielestä kerroksellisuus antoi myös mahdollisuuden erilaisiin tulkintavariaatioihin. Hänen mielestään lukijan ja kirjailijan keskinäinen ymmärrys ei ollut mitenkään itsestään selvyys, vaan lukija saattoi tulkita kirjailijan tekstiä omista lähtökohdistaan aivan eri tavalla, kuin kirjailija oli ajatellut. Suosalmen kerroksellinen kirjoitustyyli oli hänen eräänlainen tavaramerkkinsä, josta hänet tunnettiin.²³⁵

Kirjailijan tavaramerkkiä, esimerkiksi Suosalmen edellä kuvattua kirjoitustyyliä voi pitää kirjailijan ammatin elementtinä. *Kirjakanavan* jaksoista myös Veijo Meren haastattelussa viitattiin kirjailijan tavaramerkkiin tai hänen voimakkaasti liitettyyn piirteeseen, kun haastattelijä puhui ”merimäisestä tavasta”.²³⁶

---

²³¹ Kohonen & Rantanen 2004, 266; YLE Metro ohjelmatietokanta hakusana Kirjakanava 11.1.2023.

²³² Kirjasampo.fi viitattu 11.4.2023; *Kirjakanavan* jakso *Ihana on Altyn-köl ja Toukokuu, ikuinen*, 6.1.1989; Niemi 1983, 54.

²³³ Haastattelussa Suosalmi esimerkiksi selkeästi vastaa Moision esittämään kysymykseen, mutta ohjelman kuuntelijat eivät kysymystä kuule, koska se on leikattu pois.

²³⁴ Kohonen & Rantanen 2004, 266-267; Niemi 1983, 51.

²³⁵ Niemi 1983, 52; *Kirjakanavan* jakso *Ihana on Altyn-köl ja Toukokuu, ikuinen*, 6.1.1989.

²³⁶ *Kirjakanavan* jakso *Tätä mieltä*, 5.5.1989.

Suosalmen tavaramerkistä keskustelu siirtyi Moision johdolla itse teokseen, kun hän kysyi kirjailijalta, mistä sen nimi tuli. Suosalmi kertoi niin häntä haastatelleelle Moisiolle kuin radion kuuntelijoille nimen tulleen J. G. Granön teoksesta *Altai - vaellusvuosina elettyä ja nähtyä*²³⁷, jota oli hänen edesmennyt isänsä oli suositellut häntä lukemaan ja joka myös löytyi hänen isänsä kirjahyllystä. Ja surressaan isäänsä kirjailijalle syntyi mielikuva, että tämä olisi Altyn-kölnin rannalla, jonne hän voisi mennä unissaan tai mielessään isäänsä tapaamaan koska tahansa. Suosalmelle hänen isänsä, asemapäällikkönä toiminut Elis Ivar Sundelin oli todella tärkeä ja isäänsä kohtaan tuntemaansa kiintymystä kirjailija toi myös voimakkaasti esille. *Kirjakanavan* jaksossa Suosalmi kuvasi isänsä kuolemaa hänen itsensä ollessa yhdentoista vanha lapsi elämänsä menetykseksi, mikä mielestäni oli hyvä osoitus tästä voimakkaasta kiintymyksestä.²³⁸

Haastattelu jatkui kuolemapainotteisena, sillä Moision mielestä Suosalmen teoksessa kuolema oli koko ajan voimakkaasti läsnä. Kirjailija oli haastattelijansa kanssa samaa mieltä, koska se oli hänen mukaansa teoksen peruslähtökohta. Suosalmen vastauksista seurasi pitkäkökirjailijan monologi, jossa hän esimerkiksi pohti ihmisen persoonallisuuden muodostumista kokemusten pohjalta sekä ihmisten keskinäistä kommunikaatiota. Kyse oli mielestäni editoidusta pätkästä, sillä Moision ei puhunut mitään, vaikka hetkittäin kuulosti siltä, että Suosalmi ikään kuin vastasi hänelle esitettyyn kysymykseen. Haastattelun loppuvaiheessa kuultiin vielä editoitu pätkä, jonka Moision alusti kuuntelijoille seuraavin sanoin:

”Näin kirjailija kertoo kirjailijan ja lukijan suhteesta.”

Suosalmen mielestä tärkeintä kirjailijan ja lukijan suhteessa oli se, jos kirjailija havaitsi lukijan ymmärtäneen täysin, mitä hän oli tekstillään tarkoittanut. Tällainen oli Suosalmen mielestä harvinaista ja se hämmästytti häntä, oli lukijan antama arvostelu sitten negatiivinen tai positiivinen. Lisäksi hänen mielestään kirjailijan tuli asennoitua siihen, etteivät kaikki lukijat kykenisi ymmärtämään, mitä hän on tekstillään tarkoittanut. Tämä asenne on mielestäni yksi tapa ilmaista kirjailijan ammatin elementti: kirjailija voi olla varma siitä, etteivät kaikki ymmärrä hänen tekstiään samalla tavalla, kuin hän itse. Kirjailijan tuotos on aina altis erilaisille tulkinnoille, jotka riippuvat tulkitsijasta.²³⁹

Vielä ennen jakson seuraavaan haastatteluun siirtymistä²⁴⁰ Moision kertoi ohjelman kuuntelijoille Suosalmen teoksen olevan ehdokkaana Finlandia-palkinnon

---

²³⁷ Johannes Gabriel Granö oli maantieteen professori, joka teki tutkimusmatkoja mm. Altain ja Mongolian alueelle, ks. Paasi 2000, artikkeli Granö, Johannes Gabriel.

²³⁸ Niemi 2001, artikkeli Suosalmi, Kerttu-Kaarina; *Kirjakanavan* jakso Ihana on Altyn-köl ja Toukokuu, ikuinen, 6.1.1989.

²³⁹ *Kirjakanava* jakso Ihana on Altyn-köl ja Toukokuu, ikuinen, 6.1.1989.

²⁴⁰ Tässä *Kirjakanavan* jaksossa esitettiin myös Paavo Haavikon haastattelu, ks. Paavo Haavikko - Tuotanto tarkoittaa tuhoamista.

saajaksi. Finlandia-ehdokkuuden maininta on syvässä ristiriidassa Moision aiempien teoksesta kuuntelijoille antaman informaation kanssa. Kuten on jo esille tullut, Moiso puhui Suosalmen teoksesta *Ihana on Altyn-köl* vasta tulevana syksynä julkaistavana teoksena, jolloin se ei mitenkään voisi olla vuoden 1988 Finlandia-palkinnon saajaehdokkaana. Mutta ilmeisesti Yleisradiossa ei katsottu tarpeelliseksi korjata virheellistä tietoa, vaan mahdollisesti luotettiin kuuntelijoiden olevan riittävän valveutuneita. Olihan Suosalmen teos Finlandia-ehdokkuuden lisäksi myös arvostelumenestys vuonna 1989²⁴¹.

Kuten Riitta Kallaksen haastattelussa toisessa *Kirjakanavan* jaksossa, myöskään Kerttu-Kaarina Suosalmen haastattelussa kirjailijan sukupuoli ei korostunut voimakkaasti, eikä häntä käsitelty naiseuden kautta. Läpi haastattelun Suosalmea käsiteltiin ammattinsa, kirjailijuutensa kautta. *Kirjakanavan* vuoden 1989 jaksoja tarkasteltaessa huomio kiinnittyy myös siihen, että Kerttu-Kaarina Suosalmi ja Riitta Kallas olivat ainoat naispuoliset kirjailijat, joita ohjelmaan haastateltiin. Tämä on sikäli mielenkiintoista, että naispuolisten kirjailijoiden määrä oli kasvanut 1960-luvulta lähtien melko tasaisesti. Naiskirjailijoita olisi siis todennäköisesti saatu melko helposti mukaan radio-ohjelmaan enemmänkin, mutta naisten oli vaikeampaa päästä esille sekä menestyä kirjallisuudessa miehiin verrattuna. Tämä sukupuolten aseman välinen ero voi hyvin selittää, miksi *Kirjakanavan* vuoden 1989 haastateltiin vain kahta naiskirjailijaa.²⁴²

3.3.2 Gösta Ågren - Voittaja runoissa, muissa häviäjä

Tammikuun 13.päivänä vuonna 1989 *Kirjakanavan* jaksossa radionkuuntelijat pääsivät kuuntelemaan edellisenä päivänä jaetun viidennen Finlandia-palkinnon²⁴³ julkistamistilaisuuden tunnelmia. Paavo Eini ja Juha Virkkunen haastattelivat palkinnon voittajan, Gösta Ågrenin (1936-2020) lisäksi palkintolautakunnan puheenjohtaja Arne Kinnusta ja palkintolautakunnan jäsentä, kirjastonhoitaja Tarja Pajukantaa. Lisäksi radion kuuntelijat pääsivät nauttimaan vielä edellisen vuoden voittajan, Helvi Hämäläisen tilaisuudessa pitämästä puheesta.²⁴⁴

Heti jakson aluksi kuuntelijoille tehtiin selväksi, että Ågrenin voitto oli yllätys. Ruotsinkielinen kirjailija oli suomalaisille tuntematon ja esimerkiksi lehdistössä voittajaksi oli veikattu Kerttu-Kaarina Suosalmea teoksellaan *Ihana on Altyn-köl*, Johannes Salmista (*Aleksandrian muisto*) tai Martti Joenpolvea (*Pronssikausi*). Ågren oli kyllä tunnettu kirjallisuuspiireissä, missä häntä pidettiin yhtenä ruotsinkielisen Pohjanmaan johtavista kirjailijoista, mutta vasta Finlandia-ehdokkaaksi asettaminen ja erityisesti

---

²⁴¹ Kohonen 1990, 334.

²⁴² Heikkinen 1989, 27.

²⁴³ Mitä Missä Milloin 1990, 45.

²⁴⁴ YLE Metro ohjelmatietokanta hakusana Kirjakanava 11.1.2023; Åbo Underrättelser 06.01.1989 nro 4 s. 16.

teoksellaan *Jär* (suomeksi *Tääl*) palkinnon voittaminen tekivät hänestä tunnetun ja yhden 1980-luvun kirjailijatohtoreista esimerkiksi Markku Envallin ohella.²⁴⁵

Tämän jälkeen ääneen pääsi palkintolautakunnan puheenjohtaja Aarne Kinnunen, joka kertoi Finlandia-palkinnon jakamisperusteista sekä prosessista, jotka molemmat olivat hänen mukaansa herättäneet negatiivisuutta. Puolustettuaan Finlandia-palkintoa Kinnunen vielä huomautti voittajan saavan rahapalkinnon lisäksi näkyvyyttä. Sitten hän julisti Gösta Ågrenin teoksen *Jär* viidennen Finlandia-palkinnon voittajaksi ja kertoi lautakunnan perustelut. Mielenkiintoista kyllä, Kinnunen ei maininnut puheessaan, että Ågrenin voiton myötä Finlandia-palkinto meni kolmannen kerran peräkkäin runoteokselle.²⁴⁶

Mutta palkintolautakunnan puheenjohtajan mainitsema näkyvyys on mielestäni yksi kirjailijan ammatin elementeistä. Kirjailijat yleensä pyrkivät olemaan mediassa esillä ja sitä kautta markkinoimaan omia teoksiaan. *Kirjakanavan* jaksoissa kirjailijat käytännössä markkinoivat omia teoksiaan kertomalla niistä kuuntelijoille, joista suurella todennäköisyydellä vähintään pieni osa kiinnostui teoksesta ja kenties jopa luki sen.

Lyhyen radio-ohjelman kuuntelijoille suunnatun esittelyn jälkeen kirjailija Ågren pääsi itse hetkeksi ääneen esittäessään kiitospuheensa. Suomenruotsalaisena²⁴⁷ Ågren puhui itse ruotsiksi ja hänen vieressään tulkki käänsi puheen suomeksi. Puheessaan kirjailija kehui muita ehdokkaita, esimerkiksi Kerttu-Kaarina Suosalmi tulisi aina kirjoittamaan parempia romaaneja kuin hän itse. Vain runojen kohdalla Ågren sanoi olevansa paras, muiden kirjallisuuden lajien kohdalla taas aina häviävänsä muille. Tosin kirjailija ei omasta mielestään ollut voittanut mitään kilpailua, koska hänestä taiteen maailmassa ei voi olla minkäänlaista kilpailua, vaan ”vain ihmisten yhteisöllisyyttä”. Puheensa lopuksi Ågren vielä luki yhden runon Finlandia-palkinnon voittaneesta kokoelmastaan.²⁴⁸

Tämän jälkeen ohjelmassa siirryttiin jälleen haastattelemaan palkintolautakunnan puheenjohtajaa hetkeksi, ennen kuin haastateltiin kirjailijaa itseään. Ågrenin haastattelu alkoi perinteisellä kysymyksellä siitä, mitä runokokoelman nimi tarkoittaa ja mitä kirjailija halusi runokokoelmallaan sanoa? Ågren vastasi haastattelijan²⁴⁹ esittämiin kysymyksiin korostaen murteellisuuden tärkeyttä ja sitä, että teos oli kuvaus hänen lapsuutensa vuosista ja muistoista. Tämän jälkeen haastattelijan ja Ågren keskustelivat hetken ajan siitä kirjallisuudesta, joka vaikutti Ågreniin ja hänen omaan teokseensa sekä siitä, kuinka kirjailija löysi sen oikean tavan kirjoittaa, runomuodon. Omien sanojensa mukaan Ågren löysi oikean runomuodon vuoden 1978 kesällä. Hän

---

²⁴⁵ Kohonen 1990, 333; Varpio 1991, 17; Uusi Suomi 12.01.1989 nro 10 s. 15

²⁴⁶ Kohonen 1990, 335; *Kirjakanavan* jakso Finlandia-palkinto, 13.1.1989.

²⁴⁷ Kohonen & Rantanen 2004, 321.

²⁴⁸ *Kirjakanavan* jakso Finlandia-palkinto, 13.1.1989.

²⁴⁹ Tätä jaksoa kuunnelllessani en siinä olevan yleisen hälinän vuoksi pystynyt erottamaan kunnolla, toimiiko haastattelijana Eini vai Virkkunen, joten siksi en tarkemmin identifioi haastattelijan henkilöllisyyttä.

oli väsynyt ja loppuun palanut toimitettuaan Dan Anderssonin teoksia²⁵⁰ ja hän arveli väsymyksen olleen syy sille, miksi hän alkoi ensimmäistä kertaa elämässään kirjoittaa runoja, joille tarvinnut tehdä enää mitään. Niin syntyi hänen teoksensa nimeltä *Molnsommar*. Ågren ja haastattelija keskustelivat vielä hetken Dan Anderssonista, ennen kuin haastattelija esitti Finlandia-voittajalle viimeisen kysymyksen koskien hänen teostaan *Jär*. Jo Finlandia-palkinnon jakotilaisuudessa tiedettiin, että Ågren kirjoittaisi runokokoelmasta trilogian, jonka ensimmäiseksi osaksi *Jär* oli suunniteltu. Niin haastattelija, kuin radio-ohjelman kuuntelijat saivat Ågrenin vastauksen myötä kuulla, että trilogian toinen osa oli jo niin hyvässä vaiheessa, että tultaisiin julkaisemaan seuraavana vuonna, siis 1990. Mutta kolmannesta ja viimeisestä trilogian osasta kirjailija ei halunnut sanoa vielä mitään²⁵¹.

Ågrenin haastattelun jälkeen jaksossa kuultiin vielä Tarja Pajukannan, palkintolautakunnan jäsenen ja kirjastonhoitajan mielipide Finlandia-palkinnon voittaneesta teoksesta. Tässä keskustelussa esille nousi Ågrenin tuntemattomuus suurelle yleisölle sekä hieman voittaneen teoksen ruotsinkielisyys. Finlandia-palkinnon voittajan julkistamisajankohtana Ågrenin teosta *Jär* ei oltu vielä ennätetty suomentaa, minkä Pajukanta sekä hänen haastattelijansa toivat esille. Keskustelussa ei kuitenkaan pohdittu kovin syvällisesti Suomen kaksikielisyyden vaikutuksia kirjallisuuteen. Suomenruotsalainen proosa oli 1980-luvulla alkanut erkaantua raskaasta eepisestä kerronnasta, mutta sen koettiin olevan pysähtyneisyyden tilassa. Syyksi katsottiin suomenruotsalaisen kulttuurin identiteettikriisi, joka taas oli seurausta eristäytyneisyydestä. Esimerkiksi Finlandia-palkinnon voittanut Ågren itse oli sitä mieltä, että Pohjanmaalla suomenruotsalaiset muodostivat omia kulttuurighettoja. Suomenruotsalaisessa kirjallisuudessa kyllä tehtiin avantgardekokeiluja, mutta kustantajat suhtautuivat niihin hiukan nihkeästi.²⁵²

Pajukannan haastattelu alkoi maininnalla siitä, että Ågrenin teos ei ollut markkinoiden riemuvoitto, mutta en usko haastattelijan viitanneen edellä kuvattuun kustantajien suhtautumiseen, sillä Ågren ei kirjoittanut avantgardekirjallisuutta²⁵³, vaan sitä kirjoittivat häntä nuoremmat suomenruotsalaiset kirjailijat.²⁵⁴

Sen sijaan se, ettei *Jär* teoksena ollut markkinoiden riemuvoitto voisi viitata Ågrenin tuntemattomuuteen. Kuten edellä on jo hyvin tullut esille, vasta Finlandia-palkinto teki kirjailijasta tunnetun. Ja koska hänen voittonsa tuli yllätyksenä, on myös hyvin mahdollista, ettei hänen teoksensa ollut myynyt kovin hyvin ennen voittoa.

---

²⁵⁰ Ågren väitteli tohtoriksi Dan Anderssonin tuotannosta, ks. Niemi 2007, artikkeli Ågren, Gösta.

²⁵¹ Ågrenin trilogian toinen osa *Stärden* (suomeksi *Turuilla*) julkaistiin 1990 ja kolmas osa *Hid* (suomeksi *Tähän*) vuonna 1992, ks. Kirjasampo.fi, viitattu 16.4.2023; Kirjakanavan jakso Finlandia-palkinto, 13.1.1989.

²⁵² Nordgren 1991, 88-89, 91-92.

²⁵³ Avantgardekirjallisuuden määrittely on haastavaa, mutta se sisältää esimerkiksi futurismin ja surrealismin, ks. Katajamäki & Veivo 2007, 11.

²⁵⁴ Nordgren 1991, 90.

Finlandia-palkinnon saaminen muutti tilannetta huomattavasti. Sen myötä Ågrenin teoksia alettiin kääntää useille kielille ja hänestä tuli suomalaisen kirjallisuuden piirissä merkittävä runoilija.²⁵⁵

Gösta Ågrenin ja Kerttu-Kaarina Suosalmen haastatteluissa oli paljon samaa: uusimpien teosten esille nostamisen lisäksi niissä käytiin molempien kirjailijoiden henkilöhistoriaa, mitä muissa *Kirjakanavan* jaksoissa ei ollut. Heitä käsiteltiin siis heidän persoonansa kautta, mutta kuitenkin kirjailijuutta korostaen.

---

²⁵⁵ Niemi 1991, 23; Niemi 2007, artikkeli Ågren, Gösta.

4 MONIPUOLINEN KIRJAILIJUUS

Suomalaisen kirjallisuuden piiri oli 1960-luvun lopussa laaja sekä monipuolinen. Tämä monipuolisuus välittyi erityisen hyvin Kirjailijan puheenvuorossa. Vuosikymmenelle tyypillinen kantaottavuus oli hyvin vahvasti esillä, eritoten juuri niiden kirjailijoiden kohdalla, jotka tekivät läpimurtonsa tuolloin. Marja-Leena Mikkola, Anu Kaipainen ja Eeva Kilpi ottivat voimakkaasti kantaa sellaisiin aiheisiin, jotka kokivat yhteiskunnassa jääneen vähemmälle huomiolle ja toisaalta myös aiheisiin, jotka olivat vahvasti esillä julkisessa keskustelussa. Mikkolalle tärkeää oli korostaa osin politiikan kautta kapitalismin ongelmia, kuten esimerkiksi sen vaikutusta Latinalaisen Amerikan huonoon tilanteeseen 1960-luvulla se aiheuttamaan nälänhätään. Kaipainen taas keskittyi haastattelussaan yksinäisyyteen ja erilaisuuden hyväksymiseen yhteiskunnassa. Hänen viimeiset teoksensa olivat hänelle tapa auttaa yksinäisiä ja hän korosti haastattelussa sitä, kuinka paljon yksinäisyyttä haastatteluhetkellä yhteiskunnassa oli. Eeva Kilpi puolestaan otti voimakkaasti kantaa naisen asemaan ja seksuaalisuuteen, joista 1960-luvulla toden teolla alettiin puhua myös julkisesti. Hän nosti esille äitiyden ongelman: miten yhdistää lapset ja parisuhde sekä sen, että yhteiskunnan muutoksen lisäksi myös nainen oli muuttumassa. Mutta muutos oli hänestä hidas, koska yhteiskunta vaati naiselta sekä vanhoja, että uusia ominaisuuksia yhtä aikaa.

Naiskirjailijoiden sukupuoli korostui Kirjailijan puheenvuoron haastatteluissa, vain yhtä naiskirjailijaa ei käsitelty hänen sukupuolensa kautta. Eeva Kilven haastattelussa kävi hyvin ilmi myös se, ettei miestä sopinut käsitellä hänen sukupuolensa kautta. Tätä oletusta tuki myös se, ettei yhtäkään miespuolista kirjailijaa käsitelty heidän miehuutensa kautta.

Kirjailijoiden teoksissa itsessään näkyi vuosikymmenen vaikutus, tästä kenties parhaana esimerkkinä Paavo Rintala Leningradin kohtalonsinfonia, joka edusti tyypillistä 60-lukulaista dokumenttiteosta ja oli samalla hyvin ajankohtainen, sillä samana vuonna Biafrassa koettiin todella vakava nälänhätä. Markku Lahtelan haastattelusta pystyi havaitsemaan viittauksia 1960-luvun kirjasotiin, erityisesti Hannu

Salaman jumalanpilkka-oikeudenkäyntiin. Haastattelussa uskonnolla oli selkeästi korostunut asema alusta asti, kun haastattelun tehnyt Alho vertasi Lahtelan teosta vuorisaarnaan ja kysyi hänen mielipidettään Jeesuksesta. Marko Tapio taas edusti omassa haastattelussaan kirjallista jatkumoa neliosaisella Arktisella hysteriällä, jonka toista osaa käsiteltiin hänen haastattelussaan. Tapio toi haastattelussa itse esille sen, että alun perin hänen oli tarkoitus kirjoittaa vain yksi teos, mutta prosessin alettua hän tajusi, ettei yksi kirja tulisi riittämään.

Näistä haastatteluista pystyi havaitsemaan kirjailijan ammattiin liitetyn, dokumentaristi, joka tekee huolellisen ja kattavan taustatutkimuksen teoksensa pohjaksi.

1950- ja 1960-lukuja vertailevien kirjailijoiden haastatteluissa näkyi eri vuosikymmenten erot ja millä perusteilla kirjailijat määrittelevät sen sukupolven, jota itse kokivat edustavansa. Tästä hyvänä esimerkkinä pidän Jouko Tyyrin haastattelua. Tyyrille oman sukupolven määrittely oli haastavaa, mutta hän teki selkeän eron nuoremman ja vanhemman sukupolven välillä. Erojen ja yhtäläisyyksien lisäksi näissä haastatteluissa oli havaittavissa vanhempien sukupolvien vaikutus seuraaviin. Anja Vammeluon ja Jarno Pennanen haastattelussa tämä tuli esille 50-luvulla syrjään jääneen vasemmiston uutena nousuna 60-luvulla, mihin vanhempi polvi vaikutti merkittävästi. 1960-luvun kirjallinen nuori sukupolvi ajoi samoja asioita ja aatteita, kuin heitä edeltänyt vanhempi sukupolvi. Samoin kuin sukupolvien suhtautumisesta toisiin sukupolviin, josta Pekka Lounelan haastattelu oli hyvä esimerkki. Haastattelussa Lounela ei vastannut häntä haastatelleen Alhon kysymyksiin suoraan, mutta ilmaisi kuitenkin tukensa 1960-luvun nuorisolle ja vuonna 1968 tapahtuneille opiskelijoiden mielenilmauksille. Tosin kirjailijan mielestä mielenosoitukset eivät haastatteluhetkellä enää olleet toimiva keino edistää nuorten asiaa. Lounelan haastattelussa esille nousi myös kirjailijan mahdollisuus vaikuttaa ja kysymys siitä, oliko kirjallisuus vallan väline vai ei. Lounela ei nähnyt vaikutusmahdollisuuksia saati sitten vallan välittä omassa ammatissaan, mutta hän peilasi tilannetta hyvin voimakkaasti poliitikon asemaan. Alhon ja Lounelan välisessä keskustelussa esille nousi myös moraalinen, yksi kirjailijan ammatin elementeistä.

Kuten edellä on käynyt ilmi, 1960-luvun kantaaottavuus sekä yhteiskunnallinen vaikuttaminen kuuluivat hyvin selkeästi Kirjailijan puheenvuoron jaksoissa. Kirjailijoiden haastatteluissa esiintyi suoria kannanottoja ja esimerkiksi kirjailija Jouko Tyyriä haastatellut Alho kysyi Tyyrin haastattelussa suoraan, miten kirjailija pystyy vaikuttamaan, viitaten 60-lukulaiseen ajatukseen kirjallisuudesta vallan välineenä. Yhteiskunnalliset sukupolvet nousivat monissa haastatteluissa esille vahvasti ja kirjailijat identifioivat myös omaa sukupolveaan. Myös heidän ammattinsa oli vahvasti esillä, esimerkiksi kirjoittamisen prosessista keskustelun kautta. Haastatteluista saattoi hyvin tehdä johtopäätöksen, että kirjailijan rooli yhteiskunnallisissa keskusteluissa oli kannanottajan lisäksi myös puheenaiheiden esille tuominen.

1980-luvun kirjallisuus näyttäytyy Kirjakanavan jaksoissa hieman kesymmältä. Kirjailijat esittivät kannanottoja kyllä ajankohtaisiin aiheisiin, mutta verrattuna

Kirjailijan puheenvuoron jaksoissa kuultuihin ne eivät olleet niin voimakkaita tai korostuneesti esillä. Primääriaineistostani vain kolme kirjailija otti selkeästi kantaa ajankohtaiseen aiheeseen, joka oli kaikille heille yhteinen: Suomen siirtyminen lähemmäksi Länsi-Eurooppaa. Paavo Haavikon haastattelussa kirjailijan kriittinen suhtautuminen Suomen eurooppalaistumiseen tuli ilmi keskustelun lisäksi myös hänen kirjoittamansa runon kautta, joka luettiin ääneen jakson aikana. Haavikon tavoin myös Veijo Meri vastusti Suomen suuntautumista kohti Länsi-Eurooppaa. Hänestä Euroopan yhteisöön ja unioniin liittyminen veisi suomalaisilta kirjailijoilta edut. Hän myös pohdiskeli ammattinsa nauttimaan arvostusta, jonka koki näkyvän vähintäänkin epäsuorasti poliitikkojen tavassa siteerata kirjailijoita Runebergin sijaan. Niistä, jotka ottivat kantaa Länsi-Eurooppaan suuntautumiseen, Markku Envall oli ainoa, joka suhtautui siihen positiivisesti. Hänen mielipiteensä tuli esille aivan haastattelun lopussa, kun haastattelijana toiminut Paavo Eini esitti hänelle vielä yhden kysymyksen siitä, miten Envall päätyi kirjoittamaan tutkimuksen kirjallisuuden kaksoisrooleista. Envaltia hänen omien sanojensa mukaan hävetti, ettei kansainvälisesti tutkittua aihetta oltu tutkittu Suomessa. Omalla teoksellaan Toinen minä hän täytti tämän aukon ja halusi viedä Suomea kohti eurooppalaista kulttuuria. Nämä haastattelut osoittivat, että 1980-luvulla kirjailijoilla oli edelleen kannanottajan rooli yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Muuten Kirjakanavan jaksoissa keskityttiin uusien teosten esittelyyn ja kirjailijan ammatti ja kirjailijuus jäivät selkeästi taka-alalle kahta haastattelua lukuun ottamatta. Tietokirjallisuus sekä elämäkerrat korostuivat esitelyjen teosten joukosta primääriaineistossani. Tämä selittyy tietokirjallisuuden suosion nousulla, jota Kirjasäätiön uusi Tieto-Finlandia palkinto toi myös esille mediassa. Tietokirjallisuutta käsitelleissä jaksoissa oli havaittavissa myös erilainen suhtautuminen kirjailijan ammattia kohtaan verrattuna Kirjailijan puheenvuoron jaksoihin. Useammassa jaksossa haastattelun tehnyt toimittaja ei identifioinut haastattelemaansa henkilöä kirjailijaksi, vaan esimerkiksi toimittajaksi tai tämän toisen ammatin mukaisesti. Esimerkiksi Juha Virkkunen identifioi haastattelun lopuksi Kolme naista, kolme kohtaloa – Aino Kallaksen kirjeenvaihtoa Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin kanssa vuosina 1884 – 1913 toimittaneen Riitta Kallaksen toimittajaksi sekä kirjallisuudentutkijaksi. Paavo Eini taas puolestaan identifioi Pekka Kilkin metsäntutkimuslaitoksen tutkijaksi sekä metsänarvioimistieteen professoriksi, huolimatta Kilkin laajasta kirjallisesta tuotannosta. Myös Erik Tawaststjerna esiteltiin musiikkitieteen professorina, vaikka hän oli myös kirjailija. Osin tämä johtui siitä, että tietokirjoja käsitelleissä jaksoissa haastateltiin henkilöitä, jotka olivat nimenomaan toimittaneet teoksen, mistä Markku Löytönen oli Kirjakanavan jaksossa Kirjakanava hyvä esimerkki. Toinen vaihtoehto kirjailijan ammatin sijaan toiseen ammattiin identifioimiselle voi olla se, että radio-ohjelmien yleisö tunsu ohjelmassa esitelyjen teosten tekijät paremmin heidän toisten ammattien kautta. Mutta näiden kahden ohjelman välinen ero kertoo myös mielestäni siitä, että keskiöön haluttiin nostaa kirjailijan sijasta enemmän hänen tekemänsä teos.

Kirjailija ei jäänyt täysin taka-alalle, vaan korostui esimerkiksi kirjailija Kerttu-Kaarina Suosalmen haastattelussa. Suosalmen haastattelussa keskusteltiin hänen uusimman teoksen lisäksi kirjailijan omaksi tavaramerkikseen tulleesta kirjoitustyylistä sekä yleisemmällä tasolla kirjailijan ja lukijan suhteesta. Näitä molempia voi pitää kirjailijan ammattiin liitettyinä elementteinä. Vuoden 1988 Finlandia-palkinnon voittajan julkistamistilaisuudesta tehty Kirjakanavan jakso Finlandia-palkinto nosti ymmärrettävästi palkinnon voittanutta kirjailijaa, Gösta Ågrenia sekä hänen *Jär* teostaan esille useamman eri henkilön haastattelun kautta.

Huomion arvoista Kirjakanavan jaksoissa oli myös se, että toisin kuin Kirjailijan puheenvuorossa naiskirjailijoita ei käsitelty heidän naiseutensa kautta, vaan heitä käsiteltiin kirjailijuuden tai persoonan kautta.

Vuoden 1968 Kirjailijan puheenvuoron ja vuoden 1989 Kirjakanavan jaksojen sisältämien haastatteluiden vertailussa vuosikymmenten väliset eroavaisuudet tulevat erittäin hyvin esille. 1960-luvun lopulla esitetystä Kirjailijan puheenvuorossa on voimakkaita kannanottoja ja ajankohtaiset yhteiskunnalliset asiat, kuten esimerkiksi opiskelijoiden mielenilmaukset ovat selvästi läsnä. Sen sijaan Kirjakanavan jaksoissa vastaavasti yhteiskunnallisesti ajankohtaiset asiat ovat selkeästi vähemmistössä, eikä niitä nosteta niin voimakkaasti esille. Kirjailijat tekivät kyllä kannanottoja, mutta huomattavasti hillitymmin ja keskustelun pääpaino pyrittiin pitämään teoksissa. Vuonna 1989 radio-ohjelman pääpaino oli selkeästi uusien tai vähintäänkin uudehkojen teosten esittelyssä. Kirjallisuuden alan palkinnoista esille tuotiin vain Suomessa tunnetuin Finlandia-palkinto, vaikka samana vuonna myönnettiin saman tahon toimesta täysin uusi, mediassa näkyvyyttä saanut palkinto. Selvää kuitenkin on, että kirjailijoiden rooli yhteiskunnallisessa keskustelussa oli molemmilla vuosikymmeninä ottaa asioihin kantaa ja nostaa esille itselleen tärkeiksi kokemia asioita.

Kirjailijan ammatin korostamisessa identifioinnin kautta löytyi lisää eroa näiden kahden radio-ohjelman välille. Kirjailijan puheenvuorossa radio-ohjelman nimen mukaisesti kaikki haastatellut identifioidaan kirjailijoiksi, vaikka esimerkiksi Jouko Tyyri oli kirjailijan ammattinsa lisäksi kokenut journalisti. Myöskään Pekka Lounelan uraa teatteriarvostelijana sekä kulttuurikriitikkona ei tuotu suoraan esille, mutta siihen saatettiin hieman viitata. Kirjakanavan jaksoissa taas haastatellun henkilön identifiointi kirjailijaksi ei ollut läheskään itsestään selvää, kuten edellä on jo käynyt ilmi. Se kuitenkin välttämättä kerro esimerkiksi kirjailijan ammatin arvostuksen vähentymisestä. Todennäköisesti kyse on enemmän tietokirjallisuuden suosion noususta, jonka myötä näkyvyyttä alkoivat saada myös henkilöt, jotka julkaisivat teoksia, mutta joita ei julkisuudessa tunnettu kirjailijoina, vaan esimerkiksi tutkijoina.

Kirjailijoiden kirjallisista sukupolvista esille nousivat parhaiten 1950- ja 1960-luvulla kirjailijan uransa aloittaneiden henkilöiden sukupolvet. Kirjailijan puheenvuorossa sukupolvet olivat ajan hengen mukaisesti huomattavasti enemmän näkyvillä ja niissä korostui vanhemman, 1950-luvun sukupolven vaikutus nuorempaan. Kirjakanavan jaksoissa sukupolvet nousivat vain Veijo Meren haastattelussa esille, jossa

kirjailija itse identifioi kuuluvansa 1950-luvun sukupolveen, jonka katsotaan vaikuttaneen muita sukupolvia vahvemmin suomalaiseen kirjallisuuteen.

Kirjailijan puheenvuorossa ja Kirjakanavassa esitetyt kirjailijoiden haastattelut osoittivat kirjailijuuden monipuolisuuden ja kirjailijoiden roolin kannanottajana sekä asioiden esille tuojana yhteiskunnallisessa keskustelussa.

LÄHTEET

Painamaton alkuperäisaineisto

- Yleisradion Elävä arkisto, Kirjailijan puheenvuoro Anu Kaipainen, esitetty 12.5.1968
<https://areena.yle.fi/audio/1-50414211> kuunneltu 27.1.2021.
- Yleisradion Elävä arkisto, Kirjailijan puheenvuoro Eeva Kilpi, esitetty 1.9.1968
<https://areena.yle.fi/audio/1-50413298> kuunneltu 26.1.2021.
- Yleisradion Elävä arkisto, Kirjailijan puheenvuoro Markku Lahtela, esitetty 26.5.1968
<https://areena.yle.fi/audio/1-50411249> kuunneltu 22.3.2021.
- Yleisradion Elävä arkisto, Kirjailijan puheenvuoro Pekka Lounela, esitetty 24.11.1968
<https://areena.yle.fi/audio/1-50411752> kuunneltu 16.2.2021.
- Yleisradion Elävä arkisto, Kirjailijan puheenvuoro Marja-Leena Mikkola, esitetty 17.3.1968
<https://areena.yle.fi/audio/1-50412586> kuunneltu 15.2.2021.
- Yleisradion Elävä arkisto, Kirjailijan puheenvuoro Paavo Rintala, esitetty 15.9.1968
<https://areena.yle.fi/audio/1-50411476> kuunneltu 24.2.2021.
- Yleisradion Elävä arkisto, Kirjailijan puheenvuoro Marko Tapio, esitetty 10.11.1968
<https://areena.yle.fi/audio/1-50416542> kuunneltu 8.3.2021.
- Yleisradion Elävä arkisto, Kirjailijan puheenvuoro Jouko Tyyri, esitetty 21.7.1968
<https://areena.yle.fi/audio/1-50413741> kuunneltu 28.3.2021.
- Yleisradion Elävä arkisto, Kirjailijan puheenvuoro Anja Vammelvuo, esitetty 18.8.1968
<https://areena.yle.fi/audio/1-50416692> kuunneltu 28.3.2021.
- Yleisradion Elävä arkisto, Kirjakanava, Toinen minä, esitetty 10.2.1989
<https://areena.yle.fi/podcastit/1-50414144> kuunneltu 15.9.2022.
- Yleisradion Metro ohjelmatietokanta, Kirjakanava, Finlandia-palkinto, esitetty 13.1.1989, kuunneltu 19.1.2023.
- Yleisradion Metro ohjelmatietokanta, Kirjakanava, Ihana on Altyn-köl ja Toukokuu, ikuinen, esitetty 6.1.1989, kuunneltu 19.1.2023.
- Yleisradion Metro ohjelmatietokanta, Kirjakanava, Jean Sibelius-elämäkerta, esitetty 17.3.1989, kuunneltu 19.1.2023.
- Yleisradion Metro ohjelmatietokanta, Kirjakanava, esitetty 26.5.1989, kuunneltu 19.1.2023.
- Yleisradion Metro ohjelmatietokanta, Kirjakanava, Kolme naista, kolme kohtaloa, esitetty 17.2.1989, kuunneltu 20.1.2023.
- Yleisradion Metro ohjelmatietokanta, Kirjakanava, Tätä mieltä, esitetty 5.5.1989, kuunneltu 20.1.2023.
- Yleisradion Metro ohjelmatietokanta, Kirjakanava, Werner Cajanus 1878-1919, esitetty 31.3.1989, kuunneltu 20.1.2023.
- Yle Arkisto, Yleisradion vuosikirja 1968
<https://drive.google.com/file/d/0B99iwmeg19YFNGtNSzE2R1E3T3c/view> luettu 12.4.2021.
- Yle Arkisto, Yleisradion vuosikirja 1977-1978
<https://drive.google.com/file/d/0B99iwmeg19YFcHVJYWJreDBiV28/view?pli=1&resourcekey=0-UM1GsI-adzGtQ9VtYPD3qg> luettu 22.3.2023.

Kirjallinen alkuperäisaineisto

- Kilpi Eeva, 1980, teoksessa *Miten kirjani ovat syntyneet 2 - Kirjailijoiden studia generalia 1979*, toim. Haavikko Ritva, Hämäläinen Helvi, WSOY, Porvoo.
- Kohonen Juhani & toimittajat, 1990, *Mitä-missä-milloin 1990 – kansalaisen vuosikirja*, Otava, Helsinki.
- Lounela Pekka, 1976, *Rautainen nuoruus - Välikysyjien kronikka*, Tammi, Helsinki.
- Mikkola Marja-Leena, 2010, artikkeli *Vapaasti vastavirtaan* teoksessa *Luovuuden lähteillä - Lasten ja nuortenkirjailijat kertovat*, toim. Heikkilä-Haltunen Päivi, BTJ, Helsinki.
- Mikkola Marja-Leena, 2012, teoksessa *Miten kirjani ovat syntyneet 5 - Kirjailijoiden studia litteria 2011-2012*, toim. Turunen Markku, WSOY Helsinki.
- Mitä-missä-milloin 1968 – sankarin vuosi*, Otava, Porvoo.
- Rintala Paavo, 1980, teoksessa *Miten kirjani ovat syntyneet 1 - Kirjailijoiden studia generalia 1968*, toim. Haavikko Ritva, Mustapää P., WSOY, Porvoo.
- Kuka on kukin radiossa ja televisiossa 1976*, Taloudellinen tiedotustoimisto, Helsinki.

Sanomalehdistö

- Apu, vuosi 1989, Kansalliskirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto
- Borgåbladet, vuosi 1989, Kansalliskirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto
- Etelä-Suomen Sanomat, vuodet 1968 ja 1989, Kansalliskirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto
- Länsi-Savo, vuodet 1968 ja 1989, Kansalliskirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto
- Uusi Suomi, vuodet 1968, 1977 ja 1989, Kansalliskirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto
- Västra Nyland, vuosi 1989, Kansalliskirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto
- Åbo Underrättelser, vuosi 1989, Kansalliskirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto

Tutkimuskirjallisuus

- Ali-Sisto, Tiina, 2014, *Kirjailija yrittäjänä*, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma 2010, artikkeli *Miten hyvinvointivaltio muutti elämäämme?* teoksessa *Suomalaisen arjen suuri tarina*, toim. Häggman, Kai, WSOY, Helsinki.
- Enwald Liisa, 1989, teoksessa *Sain roolin johon en mahdu - Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*, toim. Nevala Maria-Liisa, Otava, Helsinki.
- Gedin, Per I., 1977, *Kirja muuttuvassa yhteiskunnassa – kirjamarkkinoiden historiasta ja tulevaisuudesta*, Tammi, Helsinki.
- Halme, Tarmo, 2003, *Esikoiskirjailijan kirjailijakuva*, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Halonen, Johanna, 1993, *Mielihyöää kirjallisuudesta – suomalainen kirjakulttuuri tänään*, Turun yliopisto, Turku.
- Heikkinen, Merja, 1989, *Tilannekuva kirjailijoista – tutkimus kirjailijoiden asemasta Suomessa 1980-luvulla*, Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Heinonen, Visa & Kurkela, Vesa & Peltonen, Matti, 2003, *Arkinen kumous – suomalaisen 60-luvun toinen kuva*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Hirvonen, Maija ja Harmainen, Antti: Krohn, Helmi. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica 4*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 3.4.2023)
- Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste

- <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004596>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Hosiaislouma, Yrjö, 1991, *Hevosien sulkia – 1980-luvun suomalaisen kirjallisuuden tilanteita*, Kirjastopalvelu, Helsinki.
- Hoikkala, Tommi & Purhonen, Semi & Roos, J. P., 2008, *Kenen sukupolveen kuulut? – Suurten ikäluokkien tarina*, Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.
- Huurre, Matti; Pälsi, Sakari. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 7.4.2023)
Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004835>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Hämäläinen, Unto & Ovaska, Terho, 1998, *Lännettymisen lyhyt historia*, WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva.
- Juutila Ulla-Maija, 1989, teoksessa *Sain roolin johon en mahdu - Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*, toim. Nevala Maria-Liisa, Otava, Helsinki.
- Kain, Patricia, 1998, *How to Do a Close Reading*.
<https://writingcenter.fas.harvard.edu/pages/how-do-close-reading> (viitattu 21.4.2023)
- Kalela, Jorma, 2002, *Historian tutkimus ja historia*, Gaudeamus, Helsinki.
- Kalemaa, Kalevi: Anhava, Tuomas. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 22.3.2023)
Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004889>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Kalemaa, Kalevi: Kaipainen, Anu. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 27.4.2023)
Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004932>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Kalemaa, Kalevi, 1997, *Pennanen Jarno*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 28.4.2021) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004981> (ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Kalemaa, Kalevi, 1997, *Tyyri Jouko*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura – (viitattu 28.4.2021) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003987> (ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Kalemaa, Kalevi ja Kolbe, Laura, 1997, *Lounela, Pekka*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura – (viitattu 28.4.2021) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-008295> (ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)

- Kannisto, Maiju & Laukka, Petri, 2016, artikkeli *Kamppailu mediakulttuurista* teoksessa *Maamme – itsenäisen Suomen kulttuurihistoria*, toim. Kaartinen Marjo & Salmi Hannu & Tuominen Marja, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Karkama, Pertti, 1997, artikkeli *Intellektuelli ja representaation kriisi – näkökulma 1960-luvun kirjailijaintellektuellin ongelmiin*, teoksessa *Älymystön jäljillä – kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä*, toim. Karkama Pertti & Koivisto Hanne, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Katajamäki, Sakari & Veivo, Harri, 2007, *Kirjallisuuden avantgarde ja kokeellisuus*, Gaudeamus, Helsinki.
- [Kekkonen, Jukka, 2008. Vertailevan tutkimuksen haasteita. Tieteessä tapahtuu 3-4/2008.](#) (viitattu 21.4.2023)
- Kolbe Laura, 1996a, *Eliitti, traditio, murros – Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960-1990*. Otava, Helsinki.
- Kolbe Laura, 1996b, artikkeli *Murroksen ja modernismin myyttinen ja juhliiva 60-luku* teoksessa *Olkaamme siis suomalaisia*, toim. Laaksonen Pekka, Mettomäki Sirkka-Liisa, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kohonen, Juhani & Rantala, Risto, 2004, *Suomalaisia kirjailijoita*, Otava, Helsinki.
- Komulainen, Kauko, 1997, *Lahtela Markku*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura – (viitattu 25.4.2021) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-009539> (ISSN 1799-4349, verkkójulkaisu)
- Koskivirta, Anu & Lidman, Satu, 2017, artikkeli *Historioitsija eettisten valintojen äärellä*, teoksessa *Historiantutkimuksen etiikka*, toim. Eilola, Jari & Koskivirta, Anu & Lidman, Satu, Gaudeamus, Helsinki.
- Kuhna Matti, 2004, *Kahden maailman välissä - Marko Tapion Arktinen hysteria Väinö Linnan haastajana*, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Kuisma, Markku, 2010, artikkeli *Yya-Suomesta Euroopan unioniin* teoksessa *Suomalaisen arjen suuri tarina*, toim. Häggman, Kai, WSOY, Helsinki.
- Laine, Timo, 2018, *Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma*. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 - Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, toim. Valli Raine, PS-kustannus, Jyväskylä.
- Laitinen, Kai: Kallas, Aino. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 31.3.2023) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002824> (ISSN 1799-4349, verkkójulkaisu)
- Laitinen Kai, 1991, *Suomen kirjallisuuden historia*, Otava, Keuruu.
- Leikola, Matti: Cajanus, Werner. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 6.4.2023) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003160> (ISSN 1799-4349, verkkójulkaisu)
- Levola, Kari, 2007, *Kirjailijan työmaat*, Tammi, Helsinki.
- Marjomaa, Risto: Spöring, Herman Dietrich. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997–

- (viitattu 7.4.2023)
Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-008155>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Minkkinen, Virpi, 2001, *Kirja 1980- ja 1990-luvuilla – kirjallisuuden julkaiseminen, jakelu ja lukeminen = Book in the 1980s and 1990s – publishing, distribution and reading of literature*, Tilastokeskus, Helsinki.
- Niemelä Maija-Riitta, 1989, artikkeli *Autenttisuuden elementti Anu Kaipaisen naiskuvoissa* teoksessa *Päähenkilönä nainen - Esseitä naiskirjallisuuden tutkimuksesta*, toim. Tuohimaa Sinikka, Minkkinen Tarja, Oulun yliopisto, Oulu.
- Niemi, Iiris & Pääkkönen, Hannu, 1989, *Ajankäytön muutokset 1980-luvulla*, Tilastokeskus, Helsinki.
- Niemi Juhani, 1987, artikkeli *Jouko Tyyri* teoksessa *Suomalaisia kirjailijakuvia*, toim. Enwald Liisa, Kirjayhtymä, Helsinki.
- Niemi, Juhani, 1991, artikkeli *1980-luvun uuden lyriikan piirteitä* teoksessa *Hevosien sulkia – suomalaisen kirjallisuuden tilanteita*, toim. Hosiaisuus, Yrjö, Kirjastopalvelu, Helsinki.
- Niemi, Juhani: Laitinen, Kai. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 22.3.2023)
Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003949>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Niemi, Juhani: Salama, Hannu. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 26.4.2023)
Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004832>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Niemi, Juhani: Suosalmi, Kerttu-Kaarina. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 11.4.2023)
Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004931>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Niemi, Juhani: Ågren, Gösta. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 14.4.2023)
Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004934>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Nordgren, Elisabeth, 1991, artikkeli *Suomenruotsalaisen kirjallisuuden dilemma* teoksessa *Hevosien sulkia – suomalaisen kirjallisuuden tilanteita*, toim. Hosiaisuus, Yrjö, Kirjastopalvelu, Helsinki.
- Ollitervo Sakari, 2003, artikkeli *Vaikutusten historia. Kokemus ja kysymys Hans-Georg Gadamerin filosofiassa* teoksessa *Kohtaamisia ajassa - Kulttuurihistoria ja tulkinnan teoria*, toim. Ollitervo Sakari, Parikka Jussi, Väntsi Timo, Turun yliopisto, Saarijärvi.

- Oinonen Paavo & Railo Erkka (toim.) 2012: *Media historiassa*, s. 12 & 15-16, Turku, Turun historiallinen yhdistys.
- Paasi, Anssi: Granö, Johannes Gabriel. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 12.4.2023)
Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005417>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Penttinen Jaakko, 2003, artikkeli *Filosofia ja historia: Martin Heideggerin käsitys historiallisuudesta ja sen seuraukset historian tutkimukselle* teoksessa *Kohtaamisia ajassa - Kulttuurihistoria ja tulkinnan teoria*, toim. Ollitervo Sakari, Parikka Jussi, Väntsi Timo, Turun yliopisto, Saarijärvi.
- Pohtila, Eljas: Kilkki, Pekka. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 6.4.2023)
Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-008207>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Purhonen, Semi 2007, *Sukupolvien ongelma: Tutkielma sukupolven käsitteestä, sukupolvi-tietoisuudesta ja suurista ikäluokista*, Helsinki, Helsingin yliopisto.
- Rauhala, Urho, 1966, *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalinen kerrostuneisuus ammattien arvostuksen valossa - Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia nro 14*, WSOY, Porvoo.
- Ruohomaa, Erja, 1991, *Radion yhtenäinen yleisö 1980-luvulla*, Yleisradio, Helsinki.
- Saksholm, Juho, 2015, *Kulttuuriradikalismi ja sukupolviargumentaatio ylioppilaslehdissä 1960-1966*, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Saksholm, Juho, 2020, *Reform, revolution, riot? - Transnational Nordic sixties in the radical press c. 1958 - 1968*, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Sala, Kaarina: Polkunen, Mirjam. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 22.3.2023)
Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-001266>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Salmenhaara, Erkki: Tawaststjerna, Erik. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 5.4.2023)
Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-007038>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Salokannel, Juhani: Rintala, Paavo. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 26.4.2023)
Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004888>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Sarantola-Weiss, Minna, 2022, *Me halusimme kaiken - 1980-luvun historiaa*, Siltala, Helsinki.

- Sevänen, Erkki & Simola, Raisa, 1988, *Kirjallisuus yhteiskunnassa, yhteiskunta kirjallisuudessa – tutkimuksia kirjallisuuden sosiologiasta ja sosiaalishistoriasta*, Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Sihvo, Hannes: Meri, Veijo. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 21.3.2023)
Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004829>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)
- Soramäki, Martti, 1990, *Mediat yli rajojen – näkökulmia joukkoviihteen tuotantoon, jakeluun ja kulutukseen*, Gaudeamus, Helsinki.
- Tarvainen, Veikko, 1993, *60-luvun kapina*, Like, Helsinki.
- Torsti, Pilvi, 2012, *Suomalaiset ja historia*, Gaudeamus, Helsinki.
- Tuominen, Taija, 1998, *”Heillä on jo kasvoikin” – esikoiskirjailijatutkimus*, Taiteenkeskustoimikunta, Helsinki.
- Varpio, Yrjö, 1991, artikkeli *Vanhan polven perintö 1980-luvun kirjallisuus – muutosten aika* teoksessa *Hevosen sulkia – suomalaisen kirjallisuuden tilanteita*, toim. Hosiaislouma, Yrjö, Kirjastopalvelu, Helsinki.
- Virtanen, Matti, 2001, *Fennomanian perilliset – poliittiset traditiot ja sukupolvojen dynamiikka*, Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Öhrnberg, Kaj: Wallin, Georg August. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 7.4.2023)
Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003679>
(ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)

Internetlähteet

Finna.fi:

<https://www.finna.fi/Record/helle.68521>

luettu 31.3.2023.

Helsingin yliopisto:

Markku Envallin julkaisut

<https://375humanistia.helsinki.fi/markku-envall/julkaisut>

luettu 27.3.2023.

Markku Löytönen

<https://researchportal.helsinki.fi/en/persons/markku-l%C3%B6yt%C3%B6nen>

luettu 8.4.2023.

Kirjasampo.fi:

Tuomas Anhava

https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253Aperson_123175901545529

luettu 22.3.2023.

Bo Carpelan

https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253Aperson_123175915480531

luettu 10.3.2023.

Kai Laitinen

https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253Aperson_123272672053875

luettu 22.3.2023.

Markku Löytönen

<https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Au138f37a5-cff8-44ed-b700-a91105deb809>

luettu 8.4.2023.

Riitta Kallas, os. Björklund

https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253Aperson_12317598119417
<https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Au9a7a1516-6458-4b77-87c5-519140758dbc>

luettu 31.3.2023.

Kerttu-Kaarina Suosalmi

https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253Aperson_123175960777753

luettu 11.4.2023.

Erik Tawaststjerna

<https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Auc9109bc5-723b-4497-9c43-258fa8705d13>

luettu 30.3.2023.

Paavo Rintala

https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253Aperson_12317590826494

luettu 26.4.2021

Jouko Tyyri

<https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Au1880f9a4-2e2f-4be1-b88e-29781a2abf5a>

luettu 28.4.2021

Arktinen hysteria 2

https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253Aateos_54786

luettu 26.4.2023.

Finlandia-palkinto

<https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253Apalkinto835608684027240>

luettu 27.3.2023.

Jean Sibelius elämäkerta I-V

<https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Auee442c65-0826-434e-8f5a-807092a44a90>

<https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Aub01d296f-1245-4f14-b1c9-eeff439b66c5>

<https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Au46a8ca2a-79f3-43de-a309-0aa34d33f1d2>

<https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Au4e5414b3-ebd3-4923-9399-bdfaea12216d>

<https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Au53fe04ca-b241-49d8-8972-f32658fb8cb5>

kaikki luettu 30.3.2023.

Leningradin kohtalosisinfonia -Saksalaisten ja suomalaisten vuosina 1941-1943 piirittämän kaupungin ja sen asukkaiden tarina

https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253Aateos_18746

luettu 26.4.2023.

Matka-arkku tietokirja

<https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Au743cd541-6618-439b-ad61-03cd2d045247>

luettu 8.4.2023.

Tieto-Finlandia

<https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Au672aceb2-af02-4916-81c2-b162a22c0cae>

luettu 23.4.2023.

Gösta Ågrenin trilogia *Jär, Städrén, Hid*

https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253Aateos_1628

https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253AInstance_ID123176050530594

https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253AInstance_ID123176042866563

kaikki luettu 16.4.2023.

Kirjasäätiö.fi:

<https://kirjasaatio.fi/finlandia/tietoa-finlandia-palkinnoista>

<https://kirjasaatio.fi/finlandia/tietokirjallisuuden-finlandia>

<https://kirjasaatio.fi/finlandia/kaunokirjallisuuden-finlandia>

kaikki luettu 30.3.2023.

Koppa.fi, menetelmäpolkuja humanisteille:

Hermeneuttinen analyysi,

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/hermeneuttinen-analyysi>

luettu 13.5.2022.

Lähiluku

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/lahiluku>

luettu 21.4.2023.

Vertaileva tutkimus

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/vertaileva-tutkimus>

luettu 21.4.2023.

Taideteollisen korkeakoulun virtuaaliyliopisto:

Ruotio, Pentti, 2019, Kirjallisuusselvitys,

http://www.uiah.fi/virtu/materiaalit/tuotetiede/html_files/120_kirjallisuus.html#herm

luettu 13.5.2022.

Tieteen termipankki

<https://tieteen termipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:autobiografia>

Luettu 25.4.2021.

Tietoarkisto

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/teoreettis-metodologiset-viitekehukset/audiovisuaalisen-aineiston-analyysi/>
luettu 24.5.2023